

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU UN PSIHOLOĢIJAS FAKULTĀTE JĒKABPILS FILIĀLE

**STRATĒĢISKĀ VADĪBA PIRMSSKOLĀ: ATBALSTA MODELIS BĒRNU UZVEDĪBAS
PILNVEIDES VEICINĀŠANĀ**

MAĢISTRA DARBS

Darba autore: Svetlana Sasko

Studenta apliecības nr. ss22094

Darba vadītāja: Dr.sc. admin., vad. pētn. Ireta Čekse

JĒKABPILS 2024

ANOTĀCIJA

“Stratēģiskā vadība pirmsskolā: atbalsta modelis bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā” – pētījuma mērķis ir izstrādāt iekļaujošās izglītības stratēģiskās vadības modeli pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam.

Pētījuma uzdevums ir izpētīt zinātnisko literatūru par uztura, miega, vides un sociāli emocionālās audzināšanas nozīmi pirmsskolā, veikt kvalitatīvo un kvantitatīvo datu vākšanu, apstrādi un analīzi, izstrādāt pirmsskolas stratēģiskās vadības modeli uzvedības pilnveides veicināšanai. Darbs sastāv no 3 nodaļām, kurās autore apraksta stratēģiskās vadības aktualitātes veiksmīgai bērnu ar uzvedības pilnveides nepieciešamību iekļaušanai pirmsskolas izglītības procesā, ar to saistītās atbalsta problēmas, metodes un ietekmējošos faktoros.

Pētījuma rezultātā autore apkopo un analizē stratēģisko vadību izglītības sistēmā, kā arī vides, uztura, miega un sociāli emocionālās audzināšanas ietekmi uz uzvedību pirmsskolā un piedāvā stratēģiskās vadības modeli pirmsskolā uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam.

Atslēgas vārdi: izglītība, stratēģiskā vadība, pirmsskola, bērni, uzvedība, vide, uzturs, miegs, sociāli emocionālā audzināšana.

ABSTRACT

“Strategic management in pre-school: a model of support to promote the improvement of children's behaviour.”

The aim of the study is to develop a model of strategic management of inclusive education to support the promotion of behavioral improvement in preschool.

The tasks of the research are to study the scientific literature and the Latvian State legislation on inclusive education and the process in the Latvian education system, to find out the behavioral difficulties in the pre-school age in order to be included in the education system and to find out the main directions of the pre-school management strategy.

The work consists of 3 chapters, in which the author describes the actualities of strategic management for the successful inclusion of children with the need for behavioural improvement in the preschool education process, the related problems, as well as inclusive education in Latvian preschool educational institutions.

As a result of the research, the author summarizes and analyses the inclusive education system and strategic management, and also offers a strategic management model to support the promotion of behaviour improvement in preschool.

Key words: inclusive education, strategic management, preschool, children, behaviour, nutrition, sleep, social-emotional education.

SATURS

Saīsinājumu un akronīmu saraksts	5
Svarīgāko terminu skaidrojums (vārdnīca)	6
Ievads	8
1. Bērnu uzvedības pilnveidi veicinošie faktori pirmsskolā	14
1.1. Vides faktora ietekme uz bērnu uzvedību	21
1.2. Sociāli emocionālās audzināšanas faktora ietekme uz bērna uzvedību.....	25
1.3. Miega faktora ietekme uz bērnu uzvedību	31
1.4. Uztura faktora ietekme uz bērna uzvedību	34
2. Stratēģiskā vadība izglītībā un pirmsskolā.....	38
2.1. Stratēģiskās vadības uzdevumi pirmsskolā	42
2.2. Stratēģiskās vadības moduļa realizācijas elementi.....	47
3. Aptaujas un ekspertintervijas nozīmīgums stratēģiskās vadības modeļa izveidē	50
3.1. Aptaujas rezultāti un analīze.....	52
3.2. Ekspertu interviju un reālās situācijas analīze.....	71
3.3. Stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveidošanā pirmsskolā	86
Nobeigums	90
Pateicības.....	92
Bibliogrāfija	93
Pielikumi	104
1. Pielikums	104
2. Pielikums	106
3. Pielikums	107

SAĪSINĀJUMU UN AKRONĪMU SARAKSTS

ANO – Apvienoto nāciju organizācija

IIC – Izglītības iniciatīvu centrs

IKVD – Izglītības kvalitātes valsts dienests

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

MK – Ministru kabinets

NAP – Nacionālais attīstības plāns

NVO – nevalstiska organizācija

OECD – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (*Organisation for Economic Co-operation and Development*)

OECD INES – Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (*Organisation for Economic Co-operation and Development*) Izglītības sistēmu indikatoru programma

UNESCO – Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*)

VIIS – Valsts izglītības informācijas sistēma

VM – Veselības ministrija

SVARĪGĀKO TERMINU SKAIDROJUMS (VĀRDNĪCA)

CASEL – (*Collaborative Academic for Social and Emotional Learning – Apvienība sadarbībai akadēmiskajā, sociālajā un emocionālajā mācīšanāsā*) – organizācija, kas atrodas Čikāgā (ASV) un ko veido pētnieki, praktiķi un politikas veidotāji, ar mērķi attīstīt pierādījumus balstītus SEM paņēmienus, izplatīt rezultātus par SEM programmu efektivitāti, kā arī veidot izglītības politikas un prakses visā pasaulē (Martinsone et al., 2020).

Devianta uzvedība – termins socioloģijā, kas attiecas uz rīcību, uzvedību vai darbību, kas atšķiras no sabiedrības vai kultūras noteiktajām normām, standartiem. Tas var ietvert jebkuru uzvedību vai darbību, kas atkāpjas no parastajiem uzvedības veidiem vai attieksmi, ko sabiedrība uzskata par normu un akceptē (Deviances Socioloģija, 2024).

Iekļaujoša izglītība – Skolēnu ar uzvedības vai mācīšanās traucējumiem iekļaušana vispārīglītojošajā izglītības iestādē (Iekļaujošā Izglītība, 2022).

Izglītības vadība – vadībzinātnes apakšnozare, kura pēta vadības lēmumu pieņemšanas procesus izglītības sistēmas institūcijās, šo institūciju funkcijas, struktūru, informatīvo bāzi vadības lēmumu pieņemšanai, efektīvu darbību un tās novērtēšanu, attiecības ar izglītības pasūtītājiem un patērētājiem (Izglītības Vadība, 2023).

Sociāli emocionālā prasme – uzvedībā novērojama sevis apzināšanās, sociālās izpratnes, pašregulācijas, attiecību veidošanas un atbildīgas lēmumu pieņemšanas komponente (Storyboard That, 2019).

Sociāli emocionālā mācīšanāsā – tiek definēta kā process, kurā tiek apgūtas un efektīvi lietotas zināšanas, attieksmes un prasmes, kas nepieciešamas emociju atpazīšanai un pārvaldīšanai, iekļautībai un empātijai pret citiem, atbildīgu lēmumu pieņemšanai, pozitīvu attiecību veidošanai un veiksmīgai problēmu risināšanai (Storyboard That, 2019).

Stratēģiskā vadība – Stratēģiskā vadīšanas process virzītājs, kurā uzņēmums, iestāde nosaka stratēģiskos attīstības virzienus, analizē darbības vidi, definē darbības stratēģijas, kā arī nodrošina sekmīgu stratēģiju īstenošanu un uzraudzību mainīgā vidē, lai sasniegtu izvirzītos mērķus vai noteiktu jaunus mērķus, ņemot vērā vides radītās iespējas (*VIDZEMES AUGSTSKOLA Biznesa Vadības Un Ekonomikas Fakultāte Gada Projekts, nd., 2013*).

Uz attiecībām orientēta mācību vide – vide, kurā uzmanība tiek pievērsta skolotāja un skolēnu atbalstošu savstarpējo attiecību sekmēšanai, lai atbalstītu jēgpilnu mācīšanos, veicinātu

sociāli emocionālo kompetenču attīstību, kā arī nostiprinātu skolēnu psiholoģisko noturību/dzīves spēku (Martinsone et al., 2020).

Uzvedība – indivīda rīcības ārēja izpausme, izturēšanās, attieksme, ko parasti nosaka vitālās vajadzības un vides apstākļi, kā arī tuvākajā apkārtnē vai plašākā sabiedrībā pieņemtās estētiskās, tikumiskās normas, etiķete un ko, tāpat kā zināšanas, vērtē izglītības ieguves procesā. Vērtējot uzvedību, jāņem vērā konkrētie apstākļi un situācijas (Beļickis, u.c., 2000).

Uzvedības pilnveide – iepazīst sevi un savas emocijas, mācās tās nosaukt, noteikt to cēloņus un pārvaldīt savu uzvedību (VBTAI, 2022).

Uzvedības traucējumi – Uzvedības traucējumi, bieži saukti par uzvedības problēmām, kas indivīda uzvedības rezultātā var atšķirties no sociāli akceptētajiem standartiem. Šie traucējumi var ietekmēt indivīda spēju funkcionēt sociālā vidē vai sabiedrībā, kā arī var radīt problēmas attiecībās, darbavietā vai izglītības iestādēs (VBTAI, 2022).

IEVADS

Mūsdienās norisošajos procesos sabiedrībā, politikā, ekonomikā, tajā skaitā arī izglītībā, notiek straujas pārmaiņas, kas veidojušās globalizācijas, demokratizācijas un informācijas tehnoloģiju attīstības rezultātā. Izglītība un tās saturs tiek kvantitatīvi bagātināts. Kļūst pamanāmas tādas tendences, kā nepastāvīgums, nenoturīgums un mainīgums.

UNESCO starptautiskajos dokumentos traktētas „Politikas vadlīnijas par iekļaušanu izglītībā”, kas jau no 2009. gada aizvien vairāk atzīst un uzsver, ka starp iekļaušanu un kvalitāti saskatāma savstarpēja saikne – iekļaujošs process var veidot pienesumu izglītības kvalitātē visiem izglītojamajiem visās izglītības pakāpēs, kas veicinās izglītības lomas attīstību daudz taisnīgākas, līdztiesīgākas un demokrātiskākas sabiedrības veidošanā, kurā pamanāma un pētījumos novērtētāka krasa dažādība (Tūna, 2011).

Procesos, kas saistīti ar globalizāciju aizvien tiek izvirzīti jauni izaicinājumi, katra vajadzībām nepieciešams plašs pamata prasmju loks, kas virza pielāgoties pasaules mainīgajai videi. Izglītībai ir ļoti svarīga gan sociālā, gan ekonomiskā loma, un tā maina bērnu pamatprasmju apguves nodrošināšanas vajadzību, kas nepieciešama, lai spētu veiksmīgi, elastīgi pielāgoties pārmaiņām un attīstībai. Dzīves ritma elastīgums, jauna pieredze, straujais mainīgums fokusējas uz cilvēka briedumu, būt gatavam pārmaiņām, lai veiksmīgi attīstītu, pilnveidotu savas zināšanas, lai spētu strauji pamanīt mainīgām situācijas mainīgumu un pielāgoties darba tirgus prasībām (UNESCO, 2021).

Izvirzītā prioritāte akcentējas uz zināšanu un prasmju apjomu un kvalitāti, kas ir svarīgs faktors gan individuālajai un arī valsts izaugsmei, apgūstot vitāli svarīgas prasmes un zināšanas, pilnveidojot esošās, vai globāli mainot profesiju un nodarbošanos. Tā ir iespēja, strādājot labā darba vietā vai veicot uzņēmējdarbību, var elastīgi pielāgoties ar apgūtām jaunām, praktiskām un teorētiskām zināšanām (Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam, nd, 2021).

Stratēģiskai vadībai izglītības sistēmā ir jābūt procesam, kas veidotu, plānotu un uzstādītu mērķus, lai izglītība sasniegtu augstu kvalitāti, kas atbilst sabiedrības prasībām un attīstības virzieniem, taču atšķirtos ar savu identitāti X pirmsskolas iestādē, lai veicinātu bērnu uzvedības pilnveidi. Vadības stratēģiska plānošana šajā procesā iekļauj profesionālu, trīspusēju sadarbību (bērns, pedagogs, vecāks) ar mērķi uzlabot bērna uzvedību, ja uzmanība tiek pievērsta bērna vides ietekmes nozīmei, sociāli emocionālai sfērai, uzturam un miegam. Šādi stiprinot stratēģisko

plānošanu, jāņem vērā varbūtējos nākotnes scenārijus, jāizvērtē esošās problēmas, un jāstiprina kopējo izglītības sistēmas elastību. Tātad spēja pielāgoties straujām nākotnes pārmaiņām ir būtiski svarīga (OECD prasmju stratēģijas īstenošanas vadlīnijas Latvijai, nd, 2020).

Prioritātes īstenošanai būtiski ir kvalitatīvas izglītības apguve visa mūža garumā – kvalitatīvas prasmes, zināšanas, kas jāapgūst visās izglītības jomās, iekļaujot visas izglītības pakāpes, veidus un formas. Izglītībā iegūto, tai skaitā digitālās un karjeras vadības prasmes, mediju un informācijas prasmju kopumu personības attīstībai sabiedrībā, veidos sabiedrības attīstību kopumā (*Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam*, nd, 2021).

Cilvēks ir domātājs, savas dzīves kvalitātes uzlabotājs, izgudrotājs un pētnieks, un tas ir tikai likumsakarīgi, ka jāpaiet laikam, lai apzinātos jaunu problēmu un rastu risinājumus. Risinājums var būt efektīvs, bet var būt arī neefektīvs, lai to noskaidrotu, paies laiks, tiks pētīts un diskutēts. OECD darba autori apspriež un filozofē par pārmaiņām, kuras skar ikvienu. Izklāstu par vērtībām pasaulē šo augsto izglītības mērķu sasniegšanā ir grūti izmērīt. Visas pārmaiņas skar ikvienu un sabiedrību kopumā, tās atstās paliekošas pēdas arī nākotnes paaudzēs. Vadības līmeņa uzdevumi tiek definēti, lai stratēģiju un taktiku, kuru pieņemam, veicinātu izvirzīto mērķu sasniegšanai.

Krasi pieaugot ekonomiskajai nevienlīdzībai, izgaismojas tas, ka izglītība ir neatbilstoša pašreizējām nodarbinātības iespējām, visā pasaulē nemitīgi turpinās vardarbības pieaugums, kas visā pasaulē rada attiecību saspīlējumus. Visa cilvēce ir liecinieki pārmaiņām, katastrofām, ar to saprotot liela mēroga izmaiņas starptautiskajā mobilitātē, izmaiņām ģimenes struktūrā, pieaugoši populāciju daudzveidībai, globalizācijas procesam un tā nepieciešamai ietekmei uz ekonomisko konkurētspēju un sociālo kohēziju. Rodas vajadzība pēc jaunām profesijām ar uzsvāru, ka tām nepieciešams ātrs un nepārtraukts progress tehnoloģiju jauninājumos un inovācijās dažādās jomās, lai būtu plašākas iespējas to izmantošanai (Fadels et al., 2015).

Lai notiktu pārveide, nepieciešams ierasto dzīves ritmu mainīt un tas liek cilvēkiem paskatīties no savas komforta zonas pozīcijas, un rast savā darbībā izmaiņas, kas skar domāšanu, rīcību un pats galvenais pieņemt lēmumu, ka maināms pats dzīves veids. Tam ir nepieciešama liela uzdrīkstēšanās, drosme, neatlaidība un apņemšanās, kas katram var būt dažādā līmenī un to augstākā mērā apstiprina cilvēka dziļa personīgā pārliecība un izpratne, kas liek sevī izvērtēt taisnības izjūtu, galvenokārt, pret sevi (Lazda, 2021).

Latvijas izglītībā uz doto laika periodu jau no pirmsskolas vecuma posma, mainoties valsts politikai un attieksmei pret izglītību, iekļaujot bērnus ar dažādiem uzvedības un attīstības traucējumiem sabiedrībā, ir vērtējams kā pozitīvs. Latvijas vadošie pētnieki, pedagogi un psihologi, Izglītības ministrija (IZM), Veselības ministrija (VM), sabiedriskās organizācijas un vecāki ir

apvienojušies, lai rastu labākus risinājumus. Izglītības likums paredz – ikvienam cilvēkam ir tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, etniskās piederības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas (Latvijas Vēstnesis, 1999, 213/215).

Tieši tādu definē iekļaujošās izglītības būtību – nodrošināt šo tiesību ievērošanu. Iekļaujošā izglītība ir process ar mērķi nodrošināt, ka visiem izglītojamiem ir pieejama jēgpilna izglītība visos vecumposmos. No 2000. gada Latvijā sāk domāt par iekļaujošo izglītību (Nīmante, 2008). Katra iestādes vadība koordinē savas iestādes darbību, lai tās funkcionēšana notiktu harmoniski un nebūtu pretrunīga ar saistošiem noteikumiem un valsts uzstādījumiem, bet tai pašā laikā spētu pielāgoties individuālam procesam, kas vērsts uz bērnu vajadzībām un, līdzdarbojoties ar nepieciešamajiem speciālistiem un vecākiem, rastu bērnu uzvedības pilnveides veicināšanai individuāli izvēlētu pieeju.

Skolas izglītība ir nākošais posms, kas seko pirmsskolas izglītībai, tāpēc būtu ļoti svarīgi jau šajā izglītības posmā uzsākt kvalitatīvu bērnu iekļaušanu pirmsskolas izglītībā, kurā darbojas un strādā augsti kvalificēti pedagogi, lai uzlabotu izglītības kvalitāti un izglītības kvalitātes pieejamību ikvienam bērnam pēc viņa vajadzībām (Latvijas Vēstnesis, 1999, 213/215).

Lai noskaidrotu un pētītu bērnu, ir jāieskatās vēsturē par bērnu un bērnību. Bērni ir vienīgā sociālā grupa, kuras dzīvi nosaka un kontrolē pieaugušie (Ķestere, 2005). Šiem vārdiem var piekrist, jo kopš audzināšanas pirmatnējā sabiedrībā, cilvēku dzīvi uzskatīja, ka tā bija saistīta ar tagadni, viņam nebija ne pagātnes, ne nākotnes (Žukovs, 1999). Pieaugušo sabiedrība atbildīga par bērnu audzināšanu, attīstību, socializāciju, izglītību, līdz bērns ir sasniedzis pilngadību, lai jaunā paaudze spētu realizēt un dot savu pienesumu tālākai nodošanai citām paaudzēm (Mihailovs, u.c., 2020).

Lielākā problēma un paradokss iekļaujošajā izglītībā ir izglītība visiem, bet vai ar šo “visiem vienādi, vienlaicīgi”, nepiedāvājot papildus atbalstu bērniem, vecākiem, pedagogiem, mēs neapdalām talantīgos bērnus, bērnus ar normālu uzvedību?

Pirmsskolas izglītībā bieži iespējams saskarties ar problēmu – bērnu uzvedības traucējumi, saskarsmes grūtībām, kas ietekmē kopējo mikroklimatu pirmsskolas izglītības iestādē. Sabiedrība Latvijā lielākoties norāda uz vecāku vainu, neaudzināšanu. Ar grūtībām un negatīvismu, pat nosodošu attieksmi izglītības iestādē saskaras gan bērni, gan vecāki un pedagogi.

Uzvediba.lv un biedrības Latvijas Autisma apvienības vadītāja L. Bērziņa uzskata, ka uzvedības traucējumi veidojas vidē; ja tā ir agresīva vai izaicinoša, tad arī bērnu uzvedība var veidoties agresīva (devianta). Pedagogiem un izglītības iestādei ir jārada priekšzīme un jāmaca

bērniem, kāda ir vēlamā uzvedība. Ir būtiski pamanīt deviantas uzvedības cēloņus un mācību iestādēs veidot preventīvās programmas (Bērziņa, 2022).

Bērns kā individualitāte izglītības iestādes neatņemama sastāvdaļa, kas rosina veidot attiecības, lai vide un apkārtējie apstākļi radītu drošības sajūtu gan bērnam, gan vecākiem. Pozitīvs mikroklimats, pielāgota fiziskā vide veido bērna pieredzi izglītības iestādē, veicina bērna sociālo un emocionālo attīstību, veidojot uzticību pieaugušajiem un progresīvu mācīšanās procesu.

Izturēšanās jeb uzvedība – tā ir attieksme rīcībā, darbībā (Špona, 2006). Svarīgi ir saprast veidu, kādā tiek izpaustas emocijas, lai spētu aktīvi ieklausīties un novērot bērnu uzvedību. Uzmanība jāpievērš ne tikai vārdiem, bet arī mīmikai, ķermeņa valodai un balss tonim. Sapratne un savstarpēja uzticība palīdz veidot labvēlīgas, pozitīvas attiecības un emocionālo izpratni, kas veicina sociāli emocionālo audzināšanas procesu, caur kuru bērni un pieaugušie apgūst un izmanto zināšanas, attieksmes un prasmes, kuras ir nepieciešamas, lai varētu pārvaldīt savas emocijas saskarsmē ar citiem. Pozitīvas komunikācijas un sadarbības rezultātā tiek pieņemti lēmumi, veidojot vidi un mācību procesu, kas rezultātā rada kopēju harmoniju uzvedības pilnveides veicināšanā izglītības iestādē, kurā bērni uzturas lielāko dienas daļu.

Maģistra darbā tiek izstrādāts izglītības iestādes stratēģiskās vadības modelis, kas veicinātu uzvedības normu veidošanos, bērnu uzvedības harmonizēšanos, kas atbilstu vispārpieņemtām ētikas un izglītības iestādes normām. Bērna uzvedības pilnveidi atbalstoši faktori ir vide, sociāli emocionālā audzināšana, miegs un uzturs.

Bērnu veselību, spēju mācīties, kā arī uzvedību ietekmē uzturs. Tas, ko bērni ikdienā ēd, ietekmē viņu ķermeņa un smadzeņu funkcijas. Tāpēc uzturu uzskata par vienu no potenciāliem vides riska faktoriem uzvedības pilnveides veicināšanai. Pastāv uzskats, ka nav jāskata sarežģītākas un nopietnākas saslimšanas, bet jāmaina uztura paradumi ikdienā (Ly et al., 2017). Sabalansēts bērna uzturs ir būtisks un ietver visas nepieciešamās barības vielas, kā piemēram, olbaltumvielas, vitamīnus, minerālvielas, ogļhidrātus un taukus.

Būtisks faktors deviantai uzvedībai ir bērna miega traucējumi. Bērni, kuri nesaņem pietiekami daudz miega, var būt miegaini. Līdz ar to, viņiem pietrūkst vērīguma, parādās hiperaktivitāte, agresija vai traucējoša uzvedība. Piemēram, bērnam ar dusmu lēkmēm var diagnosticēt uzvedību izaicinošus traucējumus, vai arī bērnam, kurš ir hiperaktīvs un, kuram ir vāja uzmanības spēja, var uzskatīt, ka viņam ir uzmanības deficīta/hiperaktivitātes traucējumi. Tāpat arī miega trūkums samazina imūnsistēmas spēju aizsargāties pret saaukstēšanos un gripu (*Mayo Clinic Health System, 2023*).

Šī pētījuma ietvaros plānots veikt aptaujas un ekspertu intervijas, lai noskaidrotu, kas būtu nepieciešams, lai pirmsskolas izglītības iestādes stratēģiskās vadība veicinātu bērnu ar deviantu uzvedību veiksmīgāku iekļaušanu ikdienas audzināšanas un mācību procesā. Pašu problēmu nav iespējams izskaidrot viennozīmīgi un lielākajā daļā gadījumu jābalstās uz dažādiem uzvedību veicinošiem faktoriem par labu konkrētam bērnam, viņa deviantas uzvedības cēloņiem, izveidojot stratēģiskās vadības atbalsta modeļa izstrādi pirmsskolā, lai, reaģējot uz pārmaiņām un izaicinājumiem, piesaistītu iestādes pedagogus, psihologus, medicīnas aprūpes speciālistus, uztura un miega speciālistus, kas veidotu atbalstu bērniem, kā arī viņu vecākiem ar informācijas un praktisku nodarbību palīdzību, kā arī semināru un informatīvu bukletu pieejamību.

Pētījuma problēma:

Stratēģiskā vadības atbalsta nepieciešamība pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā.

Pētnieciskais jautājums:

Kāds ir stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam pirmsskolā?

Pētījuma priekšmets:

Stratēģiskās vadības ietekme pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā.

Darba mērķis:

Izstrādāt stratēģiskās vadības modeli pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam.

Darba uzdevumi:

- Izpētīt zinātnisko literatūru par uztura, miega, vides un sociāli emocionālās audzināšanas nozīmi pirmsskolā.
- Veikt kvalitatīvo un kvantitatīvo datu vākšanu, apstrādi un analīzi.
- Izstrādāt pirmsskolas stratēģiskās vadības modeli uzvedības pilnveides veicināšanai

Pētījuma metodes:

kontentanalīze, kvantitatīvo (aptaujas) datu analīze un kvalitatīvo (ekspertintervijas) datu analīze.

Pētījuma bāze:

Zinātniskā literatūra un avoti – 133

Respondentu skaits aptaujā – 104 (izglītības iestāžu vadītāji, pedagogi, vecāki).

Ekspertu intervijas – ar 4 jomu ekspertiem (sociāli emocionālā audzināšana, miegs, uzturs un izglītības psiholoģija).

Pētījums sastāv no – aptaujas, ekspertu intervijas un to analīzes, no kā izriet uzvedības pilnveides veicināšanas stratēģiskās vadības modeļa izstrāde.

Pētījuma ierobežojumi:

Aptaujas respondentu skaits – 104. Aptaujas dalībnieki var būt tikai pedagogi, izglītības iestāžu vadītāji un/vai vecāki. Kaut arī aptauja publicēta vietnē visidati.lv, tā netika publicēta plašākai pieejai, bet izsūtīta tā, lai respondenti varētu to saites formā nosūtīt konkrētām izglītības iestādēm.

Pētījumā tiek veiktas 4 ekspertu intervijas konkrētam kvalitatīvajam pētījumam, lai noskaidrotu bērnu uzvedības pilnveidi veicinošu faktoru: vides faktors, sociāli emocionālās audzināšanas faktors, miega un uztura faktoru ietekmi uz bērnu uzvedības veicināšanas iespējām no pirmsskolas izglītības iestādes stratēģiskās vadības aspekta. Eksperti devuši piekrišanu datu izmantošanai tikai dotā pētījuma ietvaros.

Vecumposms, kura ietvaros tiek veikts pētījums – 4-7 gadi, tāpēc pētījuma rezultāti ir attiecināmi uz šo vecumposmu un nevar tikt vispārināti uz visu pirmsskolas izglītības posmu kopumā.

1. BĒRNU UZVEDĪBAS PILNVEIDI VEICINOŠIE FAKTORI PIRMSSKOLĀ

Uzvedības kultūra veidojas reizē ar visas cilvēces attīstību un vērojama kā uzvedības normu kopums savstarpējā saskarsmē ar citiem. Augsta uzvedības kultūra nav tikai ārējās pieklājības izpausme, bet gan katra, sevi un citus cienoša cilvēka dziļa iekšēja vajadzība būt tolerantam attiecībās ar citiem, būt labam pret ikvienu, galveno uzvaru liekot uz – būt vajadzīgam savai tautai (Veics, 1998). Tātad uzvedības pamatnosacījums ir zināšanas un māksla tās attīstīt, un pielietot darbībā, izprotot to praktisku pielietojumu (Dubkēvičs, 2003). Pieņemama uzvedības norma ir savstarpēji saistīta ar saskarsmes mākslu (Veics, 1989).

Pasaules valstu pētnieki raksturo negatīvas (deviantas) uzvedības cēloņus, tos klasificē vēršot vērību un uzmanību uz uzvedības funkcionālajām izpausmēm. Bērna uzvedība veidojas mācoties, novērojot, modulējot, imitējot un to ietekmē tādi faktori, kā uzmanība, motivācija, attieksme un emocijas. Pēc sociālās mācīšanās teorijas A. Bandura (1977) to izskaidro ar vides un kognitīvo elementu mijiedarbību, kas konsekventi ietekmē to, kā bērni mācās. Tas liecina, ka bērni mācās no savas uzvedības sekām (Firmansyah et al., 2022).

Tajā pašā laikā pamata komponentam – uzvedības izpētes rezultātu pielietojuma efektivitātei dažādās situācijās – tiek veltīts nepamatoti maz uzmanības (Vispārējās Izglītības Aktualitātes Latvijā Un Erasmus+ Loma Tajā, nd, 2022).

Uzvedība veidojas no vajadzību apmierināšanas, kurā motīvu sistēmas darbība tiek izlādēta un saņemtais apmierinājums rada prieku, kas turpmāk izpaužas neagresīvā uzvedībā. Jāsaprot, ka vajadzības neapmierināšana (deprivācija, frustrācija) rada motīvu sistēmas sasprindzinājumu, kas rada bērnam pārdzīvojumus, atspoguļojoties baiļu, niknuma formās un veidojas nevēlama, agresīva uzvedība. Uzvedību var uzskatīt kā procesu, kurš sākas ar organisma līdzsvara izjukšanu un beidzas ar līdzsvarotības un stabilizācijas iestāšanos. Par uzvedības aktu to dēvē psiholoģijā. (Bethere u.c., 2013).

Analizējot uzvedību, nepieciešams izdalīt kritērijus, kurus novērotu gan bērniem, gan pedagogiem un vecākiem, tikai tad var veidoties refleksija. Nonākusī informācija, kas tiek iegūta darbojoties, bērnam maina uzvedību. Ja bērna uzvedība nemainās, tas liecina, ka informācija ir nodota bērnam neizprotamā un nepiemērotā veidā. Ja bērns nespēj informāciju uztvert, ir jādomā, jāmeklē veidi, paņēmieni un metodes, ko būtu iespējams mainīt un darīt citādāk (Špona, 2006).

Pētot, kā bērnu uzvedība un emocijas ir savstarpēji saistītas ar viņu attīstību un vides ietekmi, svarīgi saprast veidu, kādā tiek izpaustas emocijas, lai spētu aktīvi ieklausīties, pamanīt un novērot viņu uzvedību (Kincāns, 2011). Uzmanība jāpievērš ne tikai vārdiem, bet arī mīmikai, ķermeņa valodai un balss tonim. Sapratne un savstarpēja uzticība palīdz veidot labvēlīgas, pozitīvas attiecības un emocionālo izpratni (Stangaine, 2014).

Pirmsskolas bērnu izziņas kritērijs – motivācija virza uz jaunu zināšanu ieguvī un pašpriedzes pilnveidošanu, kas stiprina personīgo vērtību izpratni (“es” izglītība, kultūra kā vērtības). Emocionālie kritēriji, kā atpazīt un vadīt emocijas (prieks par notikumiem, saviem sasniegumiem, prasme savaldīties, kļūdīties ir dabiski). Nepieciešams ir atpazīt citu emocijas (redzēt citu pārdzīvojumus un tos saprast, spēja palīdzēt, iedvesmot, prasme savaldīties, prasme veidot pozitīvas attiecības). Gribas kritērijs kā mācību paradums (strādāt mērķtiecīgi, iesākto pabeigt savlaicīgi) savienojams ar sociāliem mācību paradumiem, kuri virza uz pozitīvu komunikāciju (prasmi klausīties un ieklausīties, ievērot noteikumus, lūgt palīdzību un pateikties, jautāt, sniegt atbildi, reflektēt, diskutēt). Tātad sociālās rīcības kritēriji ir prasme sadarboties (izvēlēties mērķi, saskaņot līdzekļus, veidot savu pašvērtējumu). Sociālā rīcība korelē ar konflikta risināšanas prasmēm (savu konfliktu uztveršana, atpazīšana, adaptēties atbilstoši esošai situācijai, konfliktu risināšana pārrunu formā, kopēja darbības risināšana), un ļoti svarīgi ir kritēriji – piederības izjūta (draudzēties, uzvarēt vai zaudēt, savstarpēja cieņa vienaudžu starpā). Izturēšanās jeb uzvedība – tā ir attieksme rīcībā un darbībā (Špona, 2006).

Nepiemērota, nelabvēlīga vai agresīva uzvedība ir bērna atbildes reakcija uz situācijām, kuras neatbilst bērna pieņēmumiem, vērtībām, uzskatiem. Biežas agresiju, dusmu izpausmes skar paša bērna jūtas, ja šāda uzvedības reakcija kļūst regulāra, pašsaprotama un pastāvīga, tas neveicina harmoniju kopējā vidē (Heidi et al., 2014). Veiktie uzvedības darbības modeļi nostiprinās bērna apziņā, un nepiemērotā uzvedība bērnam kļūst par normu. Tātad – tas kļūst par traucējumu, konkrēti – uzvedības traucējumu. Uzskata, ka šādi uzvedības traucējumi ir dzīves laikā iegūts uzvedības modelis, un tas nav tieši saistīts ar iedzimtības faktoru (Bethere u.c., 2013; Austers u.c., 2008).

Lai veidotu attiecības ar bērnu ir jāiegulda liela mīlestība pret bērnu un pacietība darbā ar šo bērnu, lai pamanītu, kādā virzienā stiprināt bērnam vajadzīgās un interesējošas tēmas, kas kopumā uzlabotu uzvedību, lai aprakstītu kāda indivīda darbības, rīcības veidu un raksturu dažādos kontekstos, tas attiecas uz to, kā cilvēki rīkojas, reaģē un uzvedas noteiktās situācijās vai vidē.

Uzvedības normas jeb ētika kā zinātne eksistē vairāk kā 20 gadsimtus. Cilvēciska uzvedība ir veidota gan ģenētiski, gan nosacīti no mūsu piederības pie jebkādas grupas, dzimuma, vecuma, personisku dzīves pieredzi, izglītības līmeni un citiem faktoriem (Грушевицкая, и др., 2003).

Kā senāk, tā arī tagad, svarīgi ir zināt uzvedības normas, paražas un tradīcijas, ne tikai savas, bet arī tās, kuras pastāvēja citās tautās (Körner et al., 2019). Cilvēka dzīve sabiedrībā vienmēr bija pakļauta zināmiem noteikumiem, kuri aizņēma viņa dzīves būtisku daļu. Līdz ar to, kopā ar kultūras vērtību radīšanu sāka veidoties prasības cilvēka uzvedībai, kura regulēja gan šo vērtību izkārtojumu, gan daudzveidīgas attiecības starp indivīdiem. Par uzvedību A. Špona (2006) uzskata, ka izturēšanās jeb uzvedība – tā ir attieksme rīcībā, darbībā.

Uzskati, ka bērna uzvedības normas ir svarīgs rādītājs viņa sociālajai un emocionālajai attīstībai, sākotnējā posmā ir būtisks un konsekventi saprotams pieaugušo līdzdalības veids, lai veicinātu pozitīvu uzvedību. Bērnu deviantas uzvedības izpausmes krasi izpaužas starp 3 un 4 gadu vecumu, kad sniedzot skaidrus norādījumus, var stiprināt pašregulāciju un attīstīt sociālās prasmes, veicinot veselīgu attiecību veidošanos ar citiem, kā arī sekmēt akadēmiskās zināšanas, lai bērns, pēc iespējas kvalitatīvāk būtu sagatavots nākošajam izglītības posmam. Tāpēc, apmēram, 4 gadu vecumā bērnam veidojas pirmie morāli ētiskie priekšstati, kas veidojas no egoistiskiem apsvērumiem, uz kā balstīta bērna vērtējuma sistēma par citiem, tai skaitā arī vienaudžiem. Skotijā veiktais pētījums par prosociālām un egilītārām ētikas normām bērniem 4 -8 gadu vecumā parādīja, ka bērni labāk izprot un attīsta vienlīdzību, taisnīgumu (prosociālu) uzvedībā, savukārt, izpratne par to, ka visiem vajadzētu būt vienlīdzīgiem, radīja apjukumu (Messer et al., 2021). Varētu teikt, ka kopumā tās ir sarežģītas ētiskas normas, bet nepieciešama izpratne par indivīdu dažādību, pieņemšanu, par kurām citu tautu bērni ir sākti iepazīstināt no mazotnes. Tāpēc ir svarīgi mācīt, ļaut spriest un reflektēt par egoistisku apsvērumu mazināšanas nepieciešamību.

Pārsvārā pret citiem dominē kritisks vērtējums, bet pret sevi bērns mēdz būt nekritisks. Pakāpeniski bērnam veidojas spēja novērtēt savu uzvedību, saskaņojot to ar vispār pieņemtiem principiem un normām. Pēc L. Kolberga (1981) uzskatiem, morāles apziņas attīstības ātrums un kvalitāte uzvedībā ir cieši saistīta ar sabiedrībā pastāvošās morāles attieksmi izglītības iestādē, kultūrvidē, ģimenē un šajā vecumposmā iedala to divās stadijās (Kalvāns, 2018):

- Pirmajā stadijā bērns atrodas un izmanto morāles normas, lai nesaņemtu nosodījumu par savu rīcību;
- Otrajā stadijā bērns jau sāk sekot morāles normām, lai veicinātu savu uzvedību un darbību, par kuru viņš saņemtu uzslavu.

Līdz ar to, būtiski ir izziņāt bērna uzvedību ietekmējošus faktorus: uzturs, miegs, sociāli emocionālā audzināšana, to ietekmes iespējas uz uzvedības pilnveidi, lai pēc iespējas ātrāk mazinātu šo nevēlamo (deviantu) uzvedību.

Uzvedības attīstību ietekmējošie faktori dažādos vecumos pēc C. Vustmana (Wustman, 2004; Bethere u.c., 2013):

- Agrīnā bērnībā tiek novērtēta (tuvas attiecības ar ģimenes locekļiem, valodas attīstība, motorā paškontrolē/pašregulācija, personīgās autonomijas attīstība);
- Bērnībā tiek novērtēta (sava dzimuma identificēšana, uzvedības attīstīšanās, sociālās kompetences, pielāgošanās izglītības apguves prasībām);
- Jaunībā (identitātes veidošanās, līdzdalība ar vienaudžiem, iekšējās morāles apziņas veidošanās, spējas uz izaugsmi un labiem sasniegumiem).

Apskatot agrīnās bērnības veidošanās mehānismu, var uzskatīt, ka ir svarīgs pieaugušo ieguldītais darbs tālākai bērna personības attīstībai, it īpaši, jaunības posmā. Deviantas uzvedības problēmu izpausmes atšķirības dažādos bērna attīstības vecumos un tas var apgrūtināt objektīvu cēloņu diagnosticēšanu (VBTAI, 2022). Ne pedagoģijas, ne medicīnas literatūras avotos nav skaidri definētu kritēriju viennozīmīgai bērnu uzvedības atzīšanai, lai to nosauktu par bērnu uzvedības problēmu. Savukārt, ir empīriski pamatota bērnu uzvedības traucējumu attīstības gaita (sk. 1.1 tabulā). Lai varētu apstiprināt uzvedības traucējumu diagnozi medicīnā, patoloģiskiem uzvedības veidiem jāizpaužas vismaz vienu gadu un vienam uzvedības veidam pēdējā pusgada laikā. Taču ne visi bērnu uzvedības traucējumi ir pētāmi medicīniski, tāpēc ir ļoti būtiski identificēt sīkas nianšes, kas var norādīt, piemēram, par nepietiekamu miega higiēnas rutīnu vai uztura paradumu maiņas nepieciešamību ģimenē.

Bērnu uzvedības traucējumi parasti neizpaužas tikai pirmsskolas izglītības iestādes vidē, tie izpaužas sabiedrībā, mājās un rada nekomfortablu vidi visiem, kas attēlots 1.1.tabulā kā deviantas uzvedības kritēriji un to raksturojošie uzvedības piemēri pirmsskolas vecuma bērniem. Devianta uzvedība nav norma, tāpat tā ietekmē arī pašu bērnu, kā rezultātā tiek traucēta sociālā, mācību un kopējā darbības joma (Ancāne, 2009).

1.1.tabula

Bērnu uzvedības pilnveidi veicinošie faktori pirmsskolā (veidota pēc VBTAI, 2022)

Deviantas uzvedības kritēriji	Pirmsskolas bērnu deviantas uzvedības raksturojoši piemēri
Destruktīva saskarsme	Vardarbīga saskarsme ar pieaugušajiem (kniebj, kož, sit, skrāpē u.c.).

Bērnu uzvedības pilnveidi veicinošie faktori pirmsskolā.(veidota pēc VBTAI, 2022)

Deviantas uzvedības kritēriji	Pirmsskolas bērnu deviantas uzvedības raksturojoši piemēri
Destruktīva uzvedība	Bojā, lauž rotaļlietas, plēš grāmatas vai bojā priekšmetus telpā.
Izaicinoša saskarsme	Neatlaidīgi pieprasa uzmanību. Izvairās skatīties sarunu biedra acīs. Pārkāpj noteikumus, rīkojas pretēji prasībām. Izraisa konfliktus ar vienaudžiem un/ vai pieaugušajiem. Bērns melo. Spītīgs, ietiepīgs. Cenšas izvairīties no vadošām lomām spēlēs un rotaļās
Noteikumu neievērošana	Neievēro pieaugušo prasības.
Uzvedības un saskarsmes nepietiekama pašregulācija	Ilgstoši nespēj nomierināties, pārslēgties uz citu emocionālo stāvokli. Bieži raud, ir nomākts, drūms. Nespēj sagaidīt savu kārtu, uzsāk darbību pirms signāla. Nespēj sekot norādījumiem, lai pabeigtu darbu. Spēlējas skaļi, trokšņaini, ir grūtības spēlēties klusumā. Nespēj patstāvīgi un mierīgi rotaļāties. Nespēj noturēt uzmanību (attiecīgi vecumposmam) mācoties vai rotaļājoties. Kļūst nedrošs, ja tuvumā nav vecāku vai citu pieaugušo. Nepieņem pārmaiņas (citu apģērbus, jaunas rotaļlietas, ēdienu u.c.), rotaļājas ar vienām un tām pašām rotaļlietām. Skraida situācijās, kurās tas nav atļauts. Nespēj būt mierīgs. Rodas iespaids, ka bērns nedzird, ko viņam saka. Spēj veikt uzdevumu tikai tad, ja daudzkārt atkārtoti norādījumus. Ar grūtībām iekļaujas aktivitātēs, kurās jāievēro noteikumi Cenšas izvairīties no kopējām rotaļām, ilgstoši spēlējas vienatnē un nevēlas, ka viņu traucē. Atsakās kopā ar citiem bērniem dziedāt, dejot, sportot, iet pastaigās. Neveido sirsnīgas un iejūtīgas attiecības ar vienaudžiem un/vai pieaugušajiem.

Pirmsskolas izglītības palīgs un atbalsts uzvedības pilnveides veicināšanā ir multimodāla agrīnās intervences programma bērniem ar uzvedības problēmām "STOP 4-7 jeb Kopā uz ceļa esam stiprāki", kur vienlaikus atsevišķās grupās strādā gan ar bērnu, gan vecākiem, gan skolotājiem (Preventīvā Atbalsta Sistēma Bērniem /Ministru kabinets, nd, 2023).

Programmas “STOP 4-7” atbalsts ir izglītojošs, izzinošs, informāciju un pedagoģiski psiholoģisku metožu sniedzošs. Programma izveidota Nīderlandē un Beļģijā kā uzvedības terapija 2003. gadā, lai mazinātu bērnu uzvedības problēmas, balstoties uz ES valstu jaunākajiem pētījumiem un atklājumiem neiroloģijā, psiholoģijā un kognitīvi biheiviorālajā psihoterapijā. Latvijā programmu realizēja LU psiholoģijas nodaļas psihologi. Darbību praksē šī multimoduālā agrīnās intervences programma uzsāka laikā no 2014. līdz 2019. gadam un šobrīd turpina savu darbību (*Preventīvā Atbalsta Sistēma Bērniem / Ministru kabinets, nd, 2023*). Programma vienlaicīgi iedalīta trīs svarīgos blokos:

- 10 nodarbības bērniem, kuriem pamanāma hiperaktivitāte, izaicinoša uzvedība, nepaklausība, agresivitāte, stūrgalvība, nedrošība u. c.;
- 10 nodarbības vecākiem, kurās sadarbojoties tiek apmācīti stiprināt uzslavējot, lai veicinātu bērnu vēlamu uzvedību un ignorēt, novērst nevēlamu uzvedību;
- 4 nodarbības pedagogiem, lai mainītu sistemātisku pieeju bērnu audzināšanā, pastiprinot vēlamu uzvedību, neakcentējot destruktīvu (deviantu) uzvedību.

Apmācītu programmas treneru darbs fokusējas uz bērna uzvedības problēmām, kuras saskata gan vecāki, gan pedagogi. Reizēm gadās tā, ka problēmas vecāki saskata mājās, bet izglītības iestādē viss ir kārtībā, vai arī problēmas rodas, bērnam mijiedarbojoties ar vienaudžiem, komunicējot ar pieaugušajiem. Speciālisti iesaka, lai precīzi identificētu izaicinošu uzvedību, nepieciešams veikt analīzi, lai atrastu cēloņus (ierosinātājus), kas veido deviantas uzvedības izpausmi.

Svarīgi atpazīt izaicinošu uzvedību ik vienam bērnam, kurš savu trauksmes sajūtu parasti nespēj paziņot un sajūta var nebūt saistīta ar raizēm vai satraukumu. Šādas pazīmes var izpausties kā histērijas lēkmes un agresīva uzvedība, kā kaitējums pašam sev, vai sūdzības par sāpēm, kā arī norobežošanās vai izvairīšanās no jebkādas mijiedarbības ar citiem. Šādā bērnu uzvedībā var atkārtoties viena un tā pati kustība vai darbība, ko parasti dēvē par atkārtotu uzvedību. Tātad svarīgi ir pārzināt plašu faktoru spektru, kas ietekmētu uzvedības pilnveidi bērniem ar dažādām uzvedības problēmām. Tāpēc tika izveidota ABC tabula (sk. 1.2. tabula), kurā i iespējams atzīmēt uzvedības izpausmes gaitu bērniem ar autiska spektra traucējumiem, taču tā veiksmīgi pielāgojama jebkuram bērnam, lai analizētu nevēlamas uzvedības cēloņus (Latvijas Autisma Apvienība, 2023).

Šāda veida materiāli ir zinātniski izstrādāti un kopīgi, vai līdzīgi daudzām bērnu izpētes programmām, lai veiksmīgi identificētu cēloņus (piemēram: pedagogu, psihologu, uzvedība.lv., Latvijas Autisma apvienība u.c) darba praksēs.

Bērnu uzvedības pilnveidi veicinošie faktori pirmsskolā (veidota pēc Latvijas Autisma apvienība, 2023)

Datums un laiks	Uzvedības priekšvēstneši	Uzvedības izpēte	Seku analīze, apkopojum
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas notika tieši pirms tam? ✓ Kas šķietami izraisīja uzvedību? ✓ Kur atradās bērns? ✓ Ko bērns darīja? ✓ Ko Jūs tobrīd darījāt? ✓ Ko citi (apkārtējie) cilvēki darīja? 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas notika? ✓ Aprakstiet uzvedību, neveicot pieņēmumus par tās cēloņiem 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kas notika uzreiz pēc tam? ✓ Ko darīja bērns? ✓ Ko Jūs darījāt? ✓ Ko darīja citi cilvēki?

Pētījumu datu analīzes rezultāti Latvijā liecina, ka programma “Stop 4 – 7” veicinājusi agresīvas uzvedības un uzmanības problēmu rādītāju mazināšanos, balstoties uz pedagogu un vecāku novērtējumiem (Miesniece, 2022), kas sakrīt ar Austrālijā veikto pētījumu, ka, jo jaunāks bērnu vecums, jo efektīvāks bērnu uzvedības pilnveidi vecinošs un preventīvs darbs (Baker et al., 2017).

Nesaistīti ar programmu “Stop 4 – 7”, daudzviet pasaulē tiek veikti pētījumi saistībā ar agrīnu uzvedību veicinošu intervenču iedarbību uz bērniem, kur viņu uzvedības korelācijas rezultāts pirmsskolas vecumā starp meitenēm un zēniem uzrāda, ka meitenes labāk ievēro noteikumus, ir iejūtīgākas, nekā zēni (Broidy et al., 2003).

Metanalītiskā pārskatā par pētījumu, kurā tika vērtēta vecāku apmācības programmas efektivitāte, konsekventi apstiprinājās, ka efektivitāte ir lielāka tieši pēc apmācībām. Vecākiem veidojas saprotošākas mijiedarbības un emocionālās komunikācijas prasmes, uzlabojas pacietība, un stingrība, ignorējot nelabvēlīgu uzvedību, kā arī vecāki biežāk lieto pozitīvos pastiprinātājus, uzslavas un trenē noteikumu ievērošanu un biežāk runā par bērnu pienākumiem (Wyatt Kaminski et al., 2008). Tas norāda, ka reizēm bērniem nav jāmāca uzvedības noteikumi, jo viņi tos ir apguvuši, saprot un zina, bet jāmāca saprast darbību kontekstā, robežas, un to, kurā brīdī kādu uzvedību drīkstētu realizēt.

Apskatīto pētījumu diapazonu par bērnu uzvedības pilnveidē iesaistīto, pieaugušo loku, uzsvars liekams ne tikai uz vecāku, bet arī uz pedagogu, psihologu, atbalsta speciālistu kompetences rādītājiem, bet arī uz vidi iestādē un vadības profesionālo kompetenci. Pēc klāsteru atlases un izlases metodes, tika aprēķināti Pīrsona korelācijas koeficienti un veikta pakāpeniska daudzskārtēja regresijas analīze bērnu savstarpējām attiecībām, bērnu un pedagogu attiecībām, kā

arī tika analizēta kolektīva saliedētība, lai veicinātu normālu un pieņemamu uzvedību. Rezultātā tika secināts, ka, ja vadības plānošanā veiktu ātrākas izmaiņas konkrētas problēmas risinājumā, tad rezultāti varētu būt labāki, bet šajā konkrētajā gadījumā 24% bija salīdzinoši liela norāde uz iestādes vadības iesaistes nepieciešamību (Matthys et al., 2010).

Izpētot teorētiskās nostādnes par bērnu uzvedības attīstības ietekmējošiem faktoriem dažādos vecumposmos tika secināts, ka svarīga ir visu pieaugušo savlaicīga iesaiste bērnu deviantas uzvedības cēloņu diagnosticēšanā un atbilstošu, efektīvu risinājumu meklēšanā.

Lai veidotos veiksmīgāka izglītības iestāžu darba plānošana, tajā drošāk jāizmanto Latvijā piedāvātās preventīvās intervences, programmas un ieteikumus, pārņemot un pielāgojot metodiku. Šajā sakarā būtiski svarīga ir pedagogu zināšanu pilnveide, ar to saprotot jaunu pieeju apguvi bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā. Bērnu uzvedības pilnveides uzlabošanā jāpiesaista dažādu jomu speciālisti, kas ilgtermiņā veicinātu atbalstu pedagogiem, vecākiem un bērniem.

Rezultātā uzlabosies bērna uzvedības prasmes, kā arī kopējais vides mikroklimats. Tātad bērniem jā māca izprast un regulēt savas uzvedības izpausmes (pretošanās prasībām, lūgumiem, uzvedības normām, dauzīšanās, draiskulība, negatīvisms, pārkāpums, kaprīzes, spītība utt.).

Būtiski svarīgi ir apvienot uzvedības pilnveidi ar papildus veicinošiem faktoriem, piemēram, ar mērķtiecīgas un iekļaujošas vides ietekmes mijiedarbību.

1.1. Vides faktora ietekme uz bērnu uzvedību

Vides faktors tiek interpretēts kā sociālās (ģimenes, sociālie, kultūras, politiskie un ekonomiskie apstākļi) un dabiskās vides (fiziskie un apkārtnes apstākļi) mijiedarbība (Kalvāns, 2018). Bērns kā individualitāte izglītības iestādē, tās vidē, kas rosina veidot viņa vispusīgu attīstību un harmoniskas attiecības. Pozitīvs mikroklimats, pielāgota fiziskā vide veido bērna pieredzi izglītības iestādē, veicina bērna sociālo un emocionālo attīstību, veidojot uzticību pieaugušajiem un progresīvu mācīšanās procesu. Visu iepriekš minēto var iedalīt trīs vides jēdzienos: fiziskā, informatīvā un sociālā vide. I. Šūmane (2012) mācību vidi definē, kā mērķtiecīgi organizētu fizisko, sociālo un informatīvo apstākļu kopumu, kurā bērns veido un īsteno savu pieredzi, zināšanas, prasmi un attieksmi pret sevi un apkārtējo pasauli. Tādējādi pirmsskolas fiziskā vide kļūst par otro vietu, kurā bērni pavada lielāko laiku daļu (pirmajā vietā ir mājas vide). Vide tiek uzskatīta par trešo pedagogu, jo tā radīta, lai veicinātu iekļaušanos, palīdzētu mācīties, apgūtu jaunas prasmes u. c.. Terminu trešais pedagogs pirmo reizi izmantoja itāļu pedagogs un psihologs

L. Malaguči, kur tiek uzsvērtā R. Emīlijas (*Réggio nell'Emilia*) izstrādātā pedagoģiskās pieejas pamata: pieņēmums, ka bērni attīstās mijiedarbībā, pirmkārt, ar pieaugušajiem – saviem vecākiem un pedagogiem, otrkārt, ar vienaudžiem, un, treškārt, ar apkārtējo vidi (Gandini, 2008).

Nepieciešamību veidot iekļaujošu mācību vidi īpaši uzsvērtā ANO ilgtspējīgas attīstības 4. mērķī – “Nodrošināt iekļaujošu un kvalitatīvu izglītību un veicināt mūžizglītības iespējas”, ar to akcentējot izglītības iestāžu modernizēšanu, kas ņemtu vērā bērnu invaliditātes īpašās vajadzības, un nodrošinātu drošu, nevardarbīgu, iekļaujošu un efektīvu mācību vidi visiem (*Apvienoto Nāciju Organizācija*, 2023).

Mūsdienu vides nozīmīgumu salīdzina ar 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā veidotiem priekšstatiem, kad pateicoties alternatīvām izglītības teorijām, sāka veidoties izmaiņas ēku arhitektūrā un dizainā. Ēku iekātojams, to dizains tika uzskatīts par modernu un tam līdzinājās, jo inovatīvas, estētiski piemērotas mācību vides nodrošināja bērnu mācību sasniegumu izaugsmi. R. Valdorfa skola un M. Montesori skolas bija kā paraugs un piemērs, to izcēla, apsprieda, kritizēja un slavēja, taču skolas tika pieprasītas un apmeklētas.

Sociālās mācīšanās teorija un sociālās kognitīvā teorija identificēja mācīšanos kā dinamisku mijiedarbību starp cilvēkiem, vidi un uzvedību. Tāpēc veidojas secinājums, ka A. Bandura (1989) teorētiskiem jēdzieniem ir zināma kopsakarība ar B.F. Skinera (1974) uzvedības teorijas izpēti standartizēto pieeju – nespēju izmainīt un ietekmēt fizioloģisko un bioloģisko faktoru ietekmi uz uzvedību, šie faktori zinātnieka teorijā drīzāk tika ignorēti, ko Dž. Džūijs (*J. Dewey*) veiksmīgi atspēkoja, ka mācīties nepieciešams, darot, sadarbojoties, iesaistoties aktivitātēs, veidojot savu zināšanu un radošo spēju krātuvi iesaistot prātu, un, protams, pieredzi (Dewey, 2023; Lasmanis, 2010; Matthys et al., 2010).

Vides klātbūtne ir pētīta teorijas apskatos, un pat, ja biheiviorisms noliedz psihi un apziņu kā pētīšanas priekšmetu, taču uzvedību skaidro kā funkcionālu kopsakarības saistību starp stimulu un reakciju, kā arī atzīst tikai novērošanu un mērīšanu, tas sniedz būtiskus priekšstatus par saistību starp bērnu uzvedību un uzvedības procesa pilnveidi esošajā vidē (Bandura, 2006; Gibson, 2004).

Izglītības un mācīšanās ekoloģijas pētījumos V. Zahera (*W. Sacher*) secinājis, ka vides izmaiņas ietekmē mācīšanos (Sacher, 2006), uzsverot, ka bērnu piesaiste izglītības iestādei ir būtiski nozīmīga ar šīs iestādes fiziskās un psiholoģiskās vides mikroklimatu. Vide ietekmē cilvēka dzīvi, viņa personības harmonisku attīstības procesu. Kā pierādījums tam ir sadarbības un attīstības organizācijas OECD pētījuma dati, ka līdz 15 gadu vecumam bērni izglītības iestāžu telpās vidēji pavada 7538 stundas (OECD, 2017).

Daļai šī laika izglītības iestāžu, joprojām, dominē tradicionālās telpas, mēbeles, jo lielākais vairums telpu tika plānotas mācību priekšmetu mācīšanai, kur pedagogs atrodas telpas priekšā ar savu stāstījumu un norādi u.c. (Margeviča-Grīnberga un Šūmane, 2020).

Īpaši svarīgi nosacījumi izpētei un analīzei būtu mācību vides nosacījumi posmā, kad tiek veikta parēja no pirmsskolas uz sākumskolas izglītību. Starptautisko pētījumu pieredze Īrijā, Dānijā, Somijā un Austrijā īpašu padziļinātu izpratnes uzmanību vērš uz nepieciešamajiem un vienotiem mācību vides nosacījumiem pārejas posmā. Saskaņotības un nepārtrauktības princips tiek ievārēts Danijas, Īrijas, Somijas likumdošanā, lai uzsāktu sākumskolas izglītību no 6 gadu vecuma, kas konsekventi liecina par sociāli emocionālo prasmju apguves nepieciešamību un uzvedības normu ievērošanu, prasmi regulēt savas emocijas, kontrolēt un disciplinēt savu darbību, ievērojot visas ētikas un noteikumu normas (*Pētījums "Priekšnosacījumi sekmīgai pārejai no pirmsskolas izglītības uz sākumskolas izglītību, tostarp iekļaujošās izglītības principa īstenošanai"*, nd., 2020).

Savukārt, Somijā katrā izglītības posmā pastāv savas, savstarpēji nesaistītas prasības, turpretī, Īrijā sadarbība notiek lokālā līmenī un ir neformāla. Arvien lielāks skaits zinātnieku, arhitektu, pedagogu, pārvaldības sistēmu un sabiedrība kopumā, uzskata, lai starptautiskās organizācijas visā pasaulē uzsvērtu būtisku mācību vides nozīmi, atzīstot to par vienu no galvenajiem faktoriem kvalitatīvas izglītības veicināšanā un nodrošināšanā (Villarreal Arroyo et al., 2023). Respektīvi, šādus pētījumus būtu jāturpina, lai būtu iespējams definēt elementus, kas jāņem vērā analizējot, izvērtējot un nosakot svarīgus vides mainīgos lielumus izglītības iestāžu ēkās (Labklājības ministrija, 2022).

Bērns izglītības iestādē ir konceptuāli neatņemama sastāvdaļa, un ir būtiski, kādas veidosies šīs attiecības, vai tās būs balstītas uz savstarpējo drošības sajūtu? Pozitīvs mikroklimats, pielāgota fiziskā vide veido bērna kvalitatīvo pieredzi izglītības iestādē, veicina bērna sociālo un emocionālo attīstību, veidojot uzticību pieaugušajiem un progresīvu mācīšanās procesu. Vadībai un darbiniekiem izglītības iestādei jārada atbalstošas vides ietvars, kurā bērni justos pieņemti, saprasti, atbalstīti, novērtēti un iegūtu zināšanas.

Pirmsskolas iestāde bērnam nodrošina lielu emocionālo drošību un veicina pozitīvu attieksmi pret mācīšanās procesu, kurā veidojas stabila attiecība ar pedagogiem, darbiniekiem, atbalsta personālu un citiem bērniem iestādē, tā veicinot pielāgošanos sociālajai videi dažādos aspektos, piemēram, apgūt sadarbību ar citiem bērniem, iemācīties kontrolēt savas emocijas, kā arī izprast citu emocijas, izjust emocionālo drošību un piederības sajūtu, iegūt jaunas zināšanas un prasmes.

Pozitīva sociāli emocionāla vide stiprina vēlmi piedalīties mācību aktivitātēs, attīsta intelektuālās spējas, veicina motorisko prasmju attīstību un rosina ar prieku piedalīties sporta aktivitātēs. Mijiedarbojoties ar citiem bērniem un pedagogiem, bērns attīsta savas valodas prasmes, papildina vārdu krājumu un veicina valodas izpratni, jo vidēji pirmsskolas izglītības iestādē Latvijā bērns pavada no 6 līdz 8 stundām, vai arī visu iestādes darbības laiku (12 stundas).

Neskaitāmi daudz deviantas uzvedības problēmas var atrisināt, nevis mēģinot mainīt bērnu, bet veicot nelielus pielāgumus vidē. Bērna uzvedība ir izaicinājumus pieaugušajiem, kas rada nepieciešamību palīdzēt bērniem, trenējot pacietību nosēdēt visu nodarbību pie galda, rast risinājumu tiem, kuriem traucē nelielas skaņas, vai tieši pretēji, jāpalīdz, ja bērns runā ļoti skaļi un ar savu uzvedību rada lielu troksni. Vides pielāgums nepieciešams bērniem, kuri ir ļoti rūpīgi un uzdevumus pilda daudz lēnāk, kā arī bērniem, kuri ir strauji, ka veidojas grūtības strukturēt bērnus darbam u.c. (Baker et al., 2017).

Salīdzinot dažādu pasaules valstu analīzi īstenotajos projektos, iespējams secināt, ka vairums valstu izglītības sistēmas vides pilnveidi un modernizēšanu izvirza kā vienu no pašas izglītības sistēmas prioritātēm, saistībā ar kompetenču pieejas īstenošanu, piemēram, Austrālijas valdība Austrālijas pētniecības padomes projektā “Inovātikas mācību vides” (2016.–2019.) uzsverta, ka ir nepieciešamība veidot elastīgas mācību telpas, izvēloties tām atbilstošas mēbeles un tehnoloģijas, tādējādi sekmējot sadarbību, mācīšanos iedziļinoties un elastīgumu mācību procesā (Earp, 2019).

Mācību vide ir telpa, kurā katrs bērns varētu mācīties atbilstoši savām spējām, tas nozīmē - strādāt bērncentrēti, diferencēti un pielāgoti. Vadība, izveidotajā stratēģijā par iekļaujošo izglītību, skaidro to kā procesu, kurā tiek nodrošinātas atbilstošas, visu izglītojamo daudzveidīgas vajadzības, palielinot ikviena izglītojamā līdzdalības iespējas mācību procesā, sabiedrības un kultūras norisēs, kas mazinātu iespēju tikt izslēgtam no izglītības un mācību apguves procesa (Nīmante, 2008).

Izglītības iestāžu reforma ir veicinājusi speciālās izglītības ieguvi bērna dzīvesvietas pašvaldībā, tomēr arvien vairākās pašvaldībās deklarētajiem bērniem netiek nodrošinātas speciālās izglītības programmas, kuru īstenošanai nav nepieciešami būtiski ieguldījumi materiāli tehniskās bāzes nodrošināšanā. Viss izglītības process sevī iekļauj ciešu sadarbību ar pedagogiem, vecākiem, atbalsta speciālistiem, kur piemērotai videi ir izglītojoša nozīme (Āboliņa, 2021).

Latvijas pedagoģiskajā sistēmā izstrādātas trīs iekļaujošās izglītības pieejas iekļaujošā izglītībā – speciālā izglītība, iekļaujošā izglītība kā integrācija, kur iekļaujošās izglītības subjekts ir jebkurš bērns, iekļaujošās izglītības objekts – jebkura izglītības iestāde (Nīmante, 2008).

Izpētot teorētiskās nostādnes par vides faktora ietekmi uz pirmsskolas izglītības audzināšanas un mācību procesu, tika secināts, ka izglītības iestādes un vadības uzdevums ir realizēt iespējamās darbības, lai veicinātu bērnu iekļaušanos vidē, kas tiek uzskatīts par trešo pedagogu.

Tātad nepieciešams pilnveidot tādas pedagogiskās pieejas pamatus, lai bērni veiksmīgāk attīstītos mijiedarbībā, pirmkārt, ar pieaugušajiem – saviem vecākiem un pedagogiem, otrkārt, ar vienaudžiem, un, treškārt, ar apkārtējo vidi.

Balstoties uz iepriekš minēto, svarīgi izvērtēt cēloņus bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas attīstībai un nepieciešamo vajadzību apmierināšanai. Tātad jāpievērš uzmanība, kā šī procesa attīstības tendences būtu iespējams realizēt ilgtermiņā.

Iekļaujošās izglītības objektam – izglītības iestādes piemērotai videi, ir izglītojoša nozīme, kas veidos harmoniskas bērna, vienaudžu un pieaugušo psiho-emocionālās attiecības.

1.2. Sociāli emocionālās audzināšanas faktora ietekme uz bērna uzvedību

Pieaugušajiem un sabiedrībai jāveido tagadne, lai izglītība, tai skaitā – pirmsskolā, ietu laikam pa priekšu. Sadzīviski laiks ir stresa sajūtu pārpildīts, līdztekus veidojas pieaugušo un bērnu komunikācija, no kuras ir atkarīgs, cik pieaugušais ir profesionāls un spēj virzīt bērnu tālāk, sajūtās un uzvedībā, lai neveidotos uzvedības traucējumi un smagākas medicīniski atzītas saslimšanas – uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms, veģetatīvā distonija, depresija u.c., kas rada sarežģītāku bērnu un visas sabiedrības dzīvi.

Pētnieki uzsver, ka jebkurš stress ietekmē bērnu vispārējo labklājību. Vislielāko stresa sajūtu bērnos izraisa stress ģimenē, taču katra indivīda personiskais stress skatāms kopumā ar lielāku sistēmu (Masarik et al., 2017).

Par to var pārliecināties veiktajos pētījumos Latvijā. 2018. gadā tika pētīta bērnu psiho emocionālā labizjūta izglītības iestādēs, tai skaitā pirmsskolā. Pētījuma dati norāda, ka Latvijā psiho emocionālā labizjūta ir zemākā līmenī nekā citās ES valstīs – Latvijā – 32%, kas ir vēl zemāks līmenis nekā ir Ungārijā – 37%. Salīdzinoši augsts novērtējums ir Nīderlandei – 20% un Norvēģijai – 15%. Savukārt, visaugstākais rādītājs ir Horvātijai – 7%. Datu apkopojums pēc pētnieku secinājuma aplūkoja vēl vienu negatīvu tendenci Latvijas izglītības sistēmā, un, tā saistīta ar pedagogu izteikumiem, ka negatīva psiho emocionālā labizjūta veidojas ģimenē, nevis, tā asociējama ar pedagogu darbu un izglītības iestādes vidi (*Kāda Ir Mūsu Bērnu Sociāli Emocionālā Labsajūta? – Izglītības Iniciatīvu Centrs, nd., 2023*).

Pastāv dažāds sociāli ekonomiskais segregācijas stāvoklis, kas ir vērojams sabiedrībā un norādīts pētījumos. Ungārijas pētnieki un analītiķi uzsver, ka izglītības līmeni nosaka ģimenes izcelsme un nelabvēlīgo ģimeņu bērnu situācija skolā, nevis zemais zināšanu līmenis, uz ko pedagogi kā iemeslu norāda vecāku nolaidību. Aptaujāto respondentu lielākais īpatsvars neuzticas izglītības sistēmas nelabvēlīgo situāciju kompensējošajam efektam. Taču lielākā daļa Ungārijas sabiedrības, galvenokārt, cer uz ierobežotu efektu. (Fehervari et al., 2014).

Savukārt, pētījumos par vecāku izglītības līmeni un tā ietekmi uz bērnu izglītību kopumā, daļa sabiedrības uzskata, ka vēlētos saviem bērniem nodrošināt labāku izglītības līmeni, taču nespēj to atļauties, savukārt, daļa nevar un nevēlas ieguldīt bērnu kvalitatīvas izglītības nodrošināšanā. Pētījumā tiek uzsvērts, ka vecākiem, kuri ieguvuši augstāko izglītību, to vēlas sniegt arī saviem bērniem, īpaši tas izpaužas Āzijas valstīs, mazāk Rietumu valstu sabiedrībā. Savukārt, Ķīnā tiek veicinātas iespējas, lai ar valsts sistēmas atbalstu izglītība tiktu centrēta uz talantu radīšanu ekonomikas izaugsmei, kas agrāk tika definēta kā šķiru atšķirības likvidēšana (Lai et al., 2022).

Sociāli emocionālās audzināšanas kopējās efektivitātes nodrošinājums mājās un izglītības iestādē veido mūsu kopējo labklājību – sabiedrības labklājību. Tāpēc izglītības sistēmas kopējais mērķis ir veicināt visu sabiedrības slāņu labklājību.

D. Goulmens (2001) ir uzsvēris, ka veiksmīgu sabiedrības mentālo labklājību nodrošinātu emocionālās saskarsmes iemaņu izkopšana gan individuāli, gan grupās šīs iemaņas apgūstot caur savu problēmu, sāpi un pieredzi, ko uztvert un izprast nav viegli, it īpaši bērniem. Grūtības sagādā jaunas informācijas uztveršana un pieņemšana, taču šis process sevī ietvertu vērtīgas zināšanas un pieredzi, kas turpmākajā bērna attīstības posmā jāvingrina, tātad, jātrenē pacietība un izturība.

Prasme atpazīt un apvaldīt savas emocijas un impulsitāti ir tikpat svarīga kā prasme apvaldīt dusmas. Tāpēc pirmsskolas izglītībai veiksmīgi jāsadarbojas ar interešu izglītību, kas piedāvā plašu pulciņu un nodarbību klāstu, lai bērniem būtu iespēja darboties mazākās grupās, sniedzot veiksmīgu atbalstu sociāli emocionālās audzināšanas nodrošināšanā. Kā piemēru var minēt – tautiskās dejas, vizuālās mākslas, valodu, koriģējošās, attīstošās vingrošanas, vai apzinātības prakses. Papildus pirmsskolas izglītības programmai, interešu izglītība sniedz atbalstu gan pedagogiem, un, pats galvenais, bērniem. Tā ir iespēja biežākai darbības maiņai un dažādībai, kas veicina bērnu uzmanības pārslēgšanos uz citu darbību, un, tajā pat laikā, sniedz jaunas zināšanas un relaksāciju.

Bērnu deviantas uzvedības pilnveides veicināšanu ietekmējoši stresa un spriedzes simptomi pirmsskolā (sk.1.3. tabula) veido uztura, miega, sociāli emocionālās audzināšanas faktorus, kurus

apskata dažādu valstu pētnieki, apspriež pedagogi, psihologi un savu viedokli izsaka medicīnas jomas speciālisti.

1.3. tabula

Uzvedības problēmu ietekmējoši faktori, stresa un spriedzes simptomi deviantai uzvedībai pirmsskolā (veidota pēc Bethere u.c., 2013)

Uzvedības problēmu ietekmējoši faktori	Stresa un spriedzes simptomi deviantai uzvedībai pirmsskolā
Uztura faktors	✓ Bada sajūta, vēlme pēc saldumiem
Miega faktors	✓ Miega problēmas – runāšana un staigāšana pa miegam; ✓ Nakti nevar izgulēt sauss (nakts enurēze); ✓ Bailes no tumsas; ✓ Galvassāpes.
Sociāli emocionālās audzināšanas faktors	✓ Pārspīlēta aktivitāte un nespēja koncentrēties; ✓ Dusmu lēkmes; ✓ Grūtības nošķirties no vecākiem; ✓ Nespēja ievērot disciplīnu; ✓ Destruktīva, izaicinoša uzvedība; ✓ Izraisa konfliktus ar vienaudžiem un/ vai pieaugušajiem; ✓ Galvassāpes.

Izglītības iestādes vadītājs ir galvenais sociāli emocionālās audzināšanas virzītājspēks pirmsskolā, kas kopā ar komandu veido priekšstatu par savu sociāli emocionālo kompetenci un labklājību, ar to spēcīgi ietekmējot bērnus (Schonert - Reichl et al., 2017). Grupās, kurās ir sirsnīgas pedagogu un bērnu attiecības, veidojas harmoniskāks mikroklimats, kas sekmē bērnu kopējo izaugsmi un sociāli emocionālo attīstību, savukārt, ja pedagogi slikti pārvalda sociāli emocionālās audzināšanas prasības, tas ietekmē gan bērnu akadēmisko sasniegumus, gan uzvedību.

Uzsvars uz sadarbībā vērstu komunikatīvo kompetenci pēc D. Dzinteres (2014) domām ir integrāla parādība, kurā nav iespējama tikai viena kompetence, tāpēc apvienojamas sociāli lingvistikās kompetences ar dialogiskās un runas kompetencēm.

Pēc CASEL (*The Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning*) apvienības sadarbībai akadēmiskajā, sociālajā un emocionālajā mācīšanās – sociāli emocionālā mācīšanās tiek definēta kā process, kurā tiek apgūtas un efektīvi lietotas zināšanas, attieksmes un prasmes, kas nepieciešamas emociju atpazīšanai un pārvaldīšanai, iejūtībai un empātijai pret citiem, atbildīgu lēmumu pieņemšanai, pozitīvu attiecību veidošanai un veiksmīgai problēmu risināšanai (Martinsone et al., 2020).

Sociāli emocionālā mācīšanās (atbildīga lēmuma pieņemšana) skolā atšķiras ar bērnu briedumu, bet pirmsskolas izglītībā vairāk runā par sociāli emocionālo audzināšanu (pieņemt

apzinātus lēmumus), kas redzama 1.1. attēlā (Martinsone et al., 2020). Pirmsskolā sociāli emocionālās audzināšanas joma tiek iekļauta visos vecumposmos, attiecīgi attīstības pakāpei, taču četru līdz septiņu gadu vecumposmā sāk runāt par apzinātu lēmumu pieņemšanu un intensīvu atgriezeniskās saites ieguvu. Tāpēc aktīvi tiek identificēti uzvedību veicinoši faktori un stresa, spriedzes simptomi deviantai uzvedībai pirmsskolā.

1.1. att. **Emociju atpazīšana un pārvaldīšana** (veidots pēc Martinsone, et al., 2020)

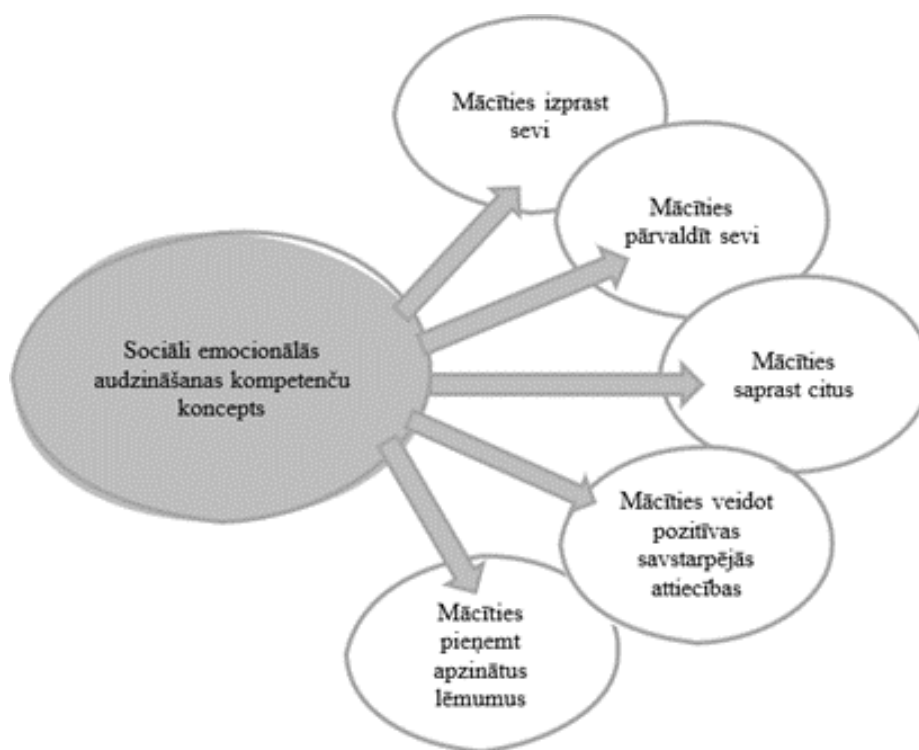
Sociāli emocionālās prasmes ir jāattīsta visa mūža garumā. Bērns vēro un atdarina, tas nozīmē, ka vecāki un pedagogi nav izņēmums. Tieši pretēji, viņi bērnam ir pirmais piemērs, jo bērni vienmēr daudz labāk mācās no tā, ko viņi redz un sajūt, ne tik daudz no vārdiem, ko pieaugušais viņiem saka (Martinsone u.c., 2019; Martinsone, 2019).

Zinātniski pierādīts un praktiķu apstiprināts ir uzsvars, ka, lai panāktu pārmaiņas sabiedrībā kopumā, sociāli emocionālā audzināšana jāuzsāk pēc iespējas agrīnākā bērnu izglītības vecumposmā, ar to saprotot, attīstīt attieksmes prasmes un vērtību izpratni, kā arī spēju pieņemt apzinātus lēmumus dažādās situācijās (Martinsone et al., 2020). Sociāli emocionālās audzināšanas prasmes bērni apgūst līdzvērtīgi kā lasītprasmi un rakstītprasmi, kā arī matemātisku prasmi – rēķināt. Kvalitatīvu akadēmisko zināšanu apguves pamatam ir nepieciešama disciplīna, kas savukārt, veicina emociju regulēšanu, un no tā atkarīgs kā bērns mācīsies. Lai izvirzītu savai darbībai mērķi, nepieciešams apgūt problēmu risināšanas veidus, kas ietekmētu darbības virzību, sniedzot gandarījumu un enerģiju visam mācību procesam. Pētījumos pierādīts, ka stress bremsē bērna aktivitāti mācīties (Effective Practice Guides, 2021). Pieaugušo sabiedrībā bieži izveidojas spēja spriest par lietām, ko esam vai neesam izdarījuši, tiek meklēti trūkumi, citu un savā darbībā,

kā arī pievērsta liela uzmanība tam, ko citi varētu domāt par mums, tātad cilvēku savstarpējā komunikācija veidojas negatīva un nekonstruktīva. Pieaugušo apziņā un zināmā mērā kultūrā ir dziļi iesakņojusies citu viedokļu interpretācija par uzvedību un tās normām, kas bieži tiek nodēvēta, M. Rozenberga (M. Rosenberg) izpratnē un pētījumos, par vardarbīgu komunikāciju (Urdze, 1999).

No minētā tiek secināts, ka lielāku uzmanību jāpievērš efektīvai komunikācijai ar bērnu, nostiprinot iegūtās zināšanas un regulāri izmantojot ikdienas praksē, sadzīvē. Tikai tā veidosies nepieciešamās sociāli emocionālās audzināšanas kompetenču koncepta prasmes (skat. 1.2. attēlu).

Stratēģiski vadītas izglītības iestādes mērķī ir iespējams iekļaut sociāli emocionālā audzināšanas integrēšanu visā iestādē. Pēc pētnieku un praktiķu domām, lai darbs sasniegtu gaidītos rezultātus, tam jābūt plānveidīgam, sistemātiskam, konsekventam un procesa plānošanā jāiekļauj sociāli emocionālo plānošanu, uz attiecībām balstītā vidē, ar konkrētām metodēm pirmsskolas izglītības pakāpē, kas to stiprina un pilnveido bērnu uzvedību un harmonizē kopējo vidi (Martinsone et al., 2020).

1.2. att. **Sociāli emocionālās audzināšanas kompetenču koncepts** (veidots pēc Effective Practice Guides, 2021)

Lai sekmētu mērķa realizāciju iestādes vidē un integrētu bērnu uzvedības pilnveidi veicinošus faktorus (sociāli emocionāla audzināšana, uzturs un miegs), jāiesaistās visas pirmsskolas iestādes locekļiem – pirmsskolas iestādes vadītājam, pedagogiem, vecākiem, atbalsta speciālistiem (psihologiem, sociālajiem pedagogiem, veselības jomas speciālistiem, uztura un miega speciālistiem), visam iestādes tehniskajam personālam. Ar savu pieaugušo nostāju, uzvedību un paraugu, ticot bērnu spējām un atbalstot, ir iespējams pozitīvi pastiprināt bērnu uzvedību (Zins et al., 2017).

Bērna sociāli emocionālās audzināšanas process sākas mājās un pirmās prasmes bērniem iemāca vecāki. Taču jāpiebilst, ka, ja vecākiem piemīt sociāli emocionālās audzināšanas prasmes, tad bērns tās sāk atdarināt pozitīvi, bet praksē pamanāmas arī deviantas uzvedības izpausmes situācijas, un, tad bērna socializācijas procesā ieguldāms liels pedagogu un citu atbalsta speciālistu darbs. Izglītības iestādes sadarbība ar vecākiem un ģimeni stiprina bērna drošības sajūtu un veido pozitīvākas savstarpējās attiecības, kas ietekmē labvēlīgas savstarpējās attiecības vienaudžu vidū (Martinsone, 2003).

Izglītības iestādes vadības informācija vecākiem par sociāli emocionālo audzināšanu — sociāli emocionālās audzināšanas, uztura, miega faktoru mijiedarbība uz bērnu uzvedības pilnveides veicināšanu. Ieguvēji būs bērni, ja sociāli emocionālās audzināšanas prasmes tiks attīstītas sadarbojoties un veicinātas gan pirmsskolā, gan mājās. Pieredzē un praksē balstīts apgalvojums, ka bērni, kuri pirmsskolā apguvuši spēju pārvaldīt savas emocijas, kontrolēt, regulēt savu uzvedību un emocijas, daudz prasmīgāk spēj sadarboties ar apkārtējiem (Martinsone et al., 2020; Martinsone, 2003).

Savukārt, pētījumi, kas veikti saistībā ar sociāli emocionālās audzināšanas korelāciju ar uzvedības un akadēmisko sasniegumu, atspoguļo, ka bērnu akadēmisko sekmju pieaugums par 11% lielāks, izmantojot sociāli emocionālās audzināšanas (skolās – sociāli emocionālā mācīšanās) programmas no pirmsskolas vecumposma (Durlak et al., 2011).

Sociāli emocionālā audzināšana sekmē vienlīdzību un izcilību ar stingru, bet noteikumos balstītu un jēgpilnu mācību programmu, kas definē konkrētus norādījumus ģimenes, izglītības iestādes un sabiedrības partnerībā, lai izveidotu atbilstošu mācību vidi, uzticības un saskaņotas sadarbības attiecību pamatā (Martinsone u.c., 2019).

Sabiedrības uzvedībai bieži ir raksturīgi nepamatoti pārmetumi, bezgalīga kritizēšana, pārmērīga vērtēšana savas atbildības noliegšana un augstu prasību izvirzīšana pret citiem.

Vērtīgi ir augstskolu studentu pētījumu apkopojumi, kuros ieteikts pavērot pašiem sevi, kā runājam, trūkst empātijas un atbalsta, bet pārmetumu katra uzvedībā ir daudz. Pozitīva

komunikācija, veiksmīgāk, pievērš uzmanību savām un otra cilvēka jūtām, vajadzībām – vajadzības ir universālas, individuālas, būtiskas un visiem cilvēkiem kopīgas. No minētā tiek secināts, ka apzinot savas vajadzības ir iespējams meklēt stratēģijas to apmierināšanai (Urdze, 1999). Šādu vajadzību stratēģijas metodi var pielietot gan savu jūtu un vajadzību noteikšanai, gan otra cilvēka jūtu un vajadzību apzināšanai, kas rada kompleksu darbību kopumu bērna uzvedības normu, miega, uztura un sociāli emocionālās audzināšanas savstarpējai sasaistei.

Izpētot un analizējot teorētiskās nostādnes par sociāli emocionālās audzināšanas kompetenču koncepta iekļaušanu izglītības iestādes vidē, darba autore secināta, ka ģimenēs un izglītības iestādēs ir svarīgi veicināt līdzsvarotu pieeju sociāli emocionālās audzināšanas jomai, lai savlaicīgi veicinātu bērna pilnvērtīgu attīstību. Tātad stress un regulāra neapmierinātība šo procesus bremsē. Pozitīvu komunikāciju jāveido savlaicīgi, lai iespējams apzināt vajadzības, kurām nepieciešams piemeklēt faktoru kopumu, lai izraudzītu pareizās darbības metodes, kas pilnveidotu bērna individuālo uzvedību. Perspektīvā šāds stratēģiski virzīts vadības process sekmētu bērna, vecāku un visas iestādes savstarpēju mijiedarbības procesu. Tātad pozitīva, uz mērķi vērsta savstarpējā komunikācija veicina problēmu risināšanas efektivitāti.

Analizējot teoriju, tika secināts, ka, ja vidē veidojas uzvedība, kas ir atbilstoša uzvedības normām, tas bieži vien ir rezultāts pozitīvai sociāli emocionālai audzināšanai vidē, kurā bērns atrodas. Taču šie nav vienīgie deviantas uzvedības ietekmējošie faktori. Medicīnas jomas speciālisti iesaka vērst uzmanību uz regulāru miega higiēnu un rutīnu, kas uzlabotu deviantu uzvedību.

1.3. Miega faktora ietekme uz bērnu uzvedību

Labs miegs un izgulēšanās, ir tikpat svarīgs kā elpot svaigu gaisu un ēst. Miegas ir svarīga bioloģiskā funkcija. Tiek pieņemts, ka miega zudumam ir nozīmīga loma ķermeņa sistēmu atjaunošanā, mācībās, atmiņas nostiprināšanā un veselīgā smadzeņu attīstībā. Miega trūkums var izraisīt fiziskus un uzvedības simptomus, kurus var nepareizi diagnosticēt kā smagus garīgus uzvedības traucējumus.

Miega nozīmība ir pašsaprotama. Tiek uzskatīts, ka miega laikā bērns aug un tiek atjaunotas organisma šūnas, kas ir vitāli svarīgs process, lai no organisma izvadītu vielmaiņas galaproduktus un papildinātu bērna enerģijas rezerves (Celmiņa, 2023).

Bērni, kuri nesaņem pietiekami daudz miega, var būt miegaini. Līdz ar to, viņiem pietrūkst vērīguma, parādās hiperaktivitāte, agresija vai traucējoša uzvedība. Piemēram, bērnam ar dusmu lēkmēm var diagnosticēt uzvedību izaicinošus traucējumus. Bērnam, kurš ir hiperaktīvs un, kuram ir vāja uzmanības spēja, var uzskatīt, ka viņam iespējami uzmanības deficīta / hiperaktivitātes traucējumi. Tāpat arī miega trūkums samazina imūnsistēmas spēju aizsargāties pret saaukstēšanos un gripu (*Mayo Clinic Health System, 2023*).

Pētījumos pierādīts, ka bērnu miega ilgums laika gaitā ir samazinājies, it īpaši kopš 20. gadsimta sākuma. Pēdējā gadsimta laikā ikdienas miega ilgums ir samazinājies, apmēram, par vienu stundu. Arizonas štata universitātē (ASU) psiholoģijas nodaļas asociētā profesore L. Doane (Leah Doane) norāda, ka bērniem, kuriem vienu stundu pirms miega tika atļauts lietot viedierīces, aizmiga daudz vēlāk, tas nozīmēja, ka bērna nakts miega stundas samazinājās. Savukārt, dienā bērnu uzmanība, koncentrēšanās spējas, uzvedības un pašregulācijas mērījumu dati bija zemāki nekā bērniem, kuri pirms gulētiešanas neizmantoja viedierīces (Clifford et al., 2020).

Pētījumos par miega problēmu izplatību secināts, ka lielākās kultūrvēsturiskās izmaiņas, piemēram, visu nakti darbojas veikali, televizori un datori, ir ietekmējuši miega modeļus. Līdz ar datoru, videospēļu, televizoru, un, jo īpaši ar pārnēsājamu personīgo elektronisko ierīču izplatību pieaug bažas, ka mediju lietošana traucē izjust labu miegu, kā arī samazina miega kvalitāti (Bathory et al., 2017).

Miega ilgums un kvalitāte mainās visā dzīves ciklā, jo īpaši pirmajos 5 dzīves gados. Daži bērni diendusu neguļ arī agrākā vecumā, un tas arī esot pilnīgi normāli. Miega speciālisti atzīst, ka pēc būtības nav tāda jēdziena, kas būtu “obligāti” vai “neobligāti”, ja runājam par diendusām, tomēr tiek uzsvērts, ka bērniem līdz piecu, sešu gadu vecumam fiziski diendusa būtu nepieciešama. Tātad noteikti būtu jāaizdomājas par miega higiēnu, rutīnu un pielāgotu dienas kārtību jau pirms bērns uzsācis pirmsskolas apmeklējumu.

Ja pirmsskolas vadītājs ir zinošs un ieinteresēts veiksmīgākai dažādu problēmu inovatīvu ideju realizēšanā iestādes darba plānošanā, tad būtu iespējams plānot sadarbības veidus ar vecākiem, piemēram, vecākiem, kuru bērni tuvākā gada laikā sāks apmeklēt pirmsskolas izglītības iestādi, būtu iespējams iegūt teorētisku un praktisku izglītojošu informāciju, kas stimulētu, iedrošinātu pamēģināt sistematizēt, disciplinēt savus ikdienas dzīves paradumus, pakārtojot tos bērna vajadzībām.

Jaundzimušie pavada miegā pat 80% no diennakts kopējo stundu skaita, bet pirmsskolas vecuma bērni miegā pavada pusi no diennakts laika (Vudgeita, 2021). Pētījumi liecina, ka pienācīgs miegs bērniem ir būtisks fiziskās, garīgās izaugsmes un attīstības priekšnosacījums. Miegas ietekmē

mātes un ģimenes labklājību (Bathory et al., 2017). Ja bērns nav pienācīgi izgulējies, viņam var rasties trauksmes sajūta, bet ja šāda sajūta eksistē ilgāku laika periodu, tad gulētiešana bērnam var saistīties ar kaut ko ļoti nepatīkamu.

Biežāk sastopamie miega traucējumi, kurus būtu jāpārzina vecākiem, pedagogiem (pēc M. Celmiņa, 2023):

- Bērns bieži mostas, un vecāki var viņu nomierināt (aizmigšanas asociācijas traucējumi);
- Bērns naktī mostas un nav nomierināms ilgu laiku (nakts bailes);
- Bērns negrib iet gulēt (pretošanās gulētiešanai);
- Krākšana, elpas aiztures (obstruktīva miega apnoja);
- Staigāšana miegā (mēnessērdzība);
- Runāšana miegā;
- Bērns nakti nevar izgulēt sauss (nakts enurēze);
- Nemierīgs miegs, bērns pirms aizmigšanas un pamošanās laikā daudz kustas (nemierīgo kāju sindroms).

Miegam ir savs sadalījums, to sauc par miega fāzēm – ātro acu kustību fāzi REM (rapid eye movement (var redzēt, ka kustas acis), un fāzi bez ātro acu kustībām NREM (non-rapid eye movement) (Finn Davis et al., 2004). Nakts laikā šīs fāzes cikliski mainās. Katrs cilvēks naktī vairākas reizes pamostas un tas uzskatāms par normu. Pamošanās var būt jebkurā fāzē, bet ļoti bieži tas notiek REM fāzes laikā (smadzeņu darbība ir diezgan līdzīga nomodam) vai arī tās beigās, lai varētu atkal uzsākt nākamo miega ciklu. Bērniem svarīgāka ir dziļā miega fāze, jo viņi aug, taču ne mazāk svarīga ir REM miega fāze, lai intensīvi apgūst jaunu informāciju.

Šīs zināšanas būtu svarīgas izglītības darbiniekiem un būtu labi, ja izglītības iestādes vadība kopā ar pedagogiem, vecākiem un attiecīgās jomas speciālistiem organizētu informatīvas tikšanās, lai pilnveidotu savas zināšanas par miega higiēnu. Miega medicīna kā nozare Latvijā ir nesen, tāpēc sabiedrības informēšana un jaunās zināšanas ļautu savlaicīgi pamanīt individuālus gadījumus, kad bērna uzvedības traucējumiem jāpievērš vērība, un tie ir saistīti ar miega higiēnu.

Kā uzskata M. Celmiņa, lai bērna miegs būtu kvalitatīvs, jāizveido savi miega paradumi un jāizanalizē, kas ir tie faktori, kas traucē ievērot šos paradumus. Par svarīgiem laba miega paradumiem tiek uzskatīti:

- Miega higiēna - regulārs diennakts ritms;
- Miega rutīna – paredzamas, zināmas darbības, kas samazinātu stresa rašanos;

- Robežu un noteikumu ievērošana;
- Četras stundas pirms miega nelietot kofeīna saturošus dzērienus (kolu, melno tēju, šokolādi u.c.).

Svarīgi ir ne tikai miega paradumi, bet svarīgi ir trenēt šos paradumus, kas palīdz bērnam iemācīties aizmigt savā gultā. Uzskatam, ka bērniem miegs ir svarīgs veselīgai attīstībai, nevar nepieņemt, par to mūsdienu sabiedrībā, īpaši, bērnu vecākiem būtu jāstāsta, jāpiedāvā informācija un jāmudina viņus meklēt cēloņus bērna attīstības un uzvedības pilnveides labā. Pareizs miega daudzums un regulāra miega higiēna palīdz uzlabot uzmanību, mācīšanās spējas un emocionālo labsajūtu.

Novērojumi liecina, ka, ja tiktu ievērota fizioloģiskā miega higiēna, tad bērniem samazinātos neapmierināts un depresīvs noskaņojums, savukārt, ja tiktu ievērota labāka emocionālā miega higiēna, tad tas rezultētos ar mazāku hiperaktivitāti (Servot et al., 2023).

Analizējot teorētiskās nostādnes par miega ietekmi uz bērnu uzvedību, tika secināts, ka, radot piemērotu vidi miegam, var pozitīvi ietekmēt bērna miega kvalitāti un kopējo veselību.

Miegs ir būtisks smadzeņu attīstībā un informācijas apstrādē, tāpēc kvalitatīva miega trūkums var izpausties deviantā bērna uzvedībā. Zināšanas par higiēnas tēmu ir svarīgas izglītības darbiniekiem, un būtu labi, ja izglītības iestādes vadība kopā ar pedagogiem, vecākiem un attiecīgās jomas speciālistiem organizētu informatīvas tikšanās ar miega medicīnas speciālistiem. Bērniem miega laikā noris daudzi neiroloģiskie procesi, kas veicina atmiņu un mācīšanās spējas, līdz ar to regulārs un pietiekams miegs ir pamatā veselīgai kognitīvajai attīstībai, kas nebūtu iespējama bez kvalitatīva un pilnvērtīgi sabalansēta uztura.

1.4. Uztura faktora ietekme uz bērna uzvedību

Uzturu uzskata kā vienu no faktoriem, kas ietekmē bērnu veselību, spēju mācīties, kā arī uzvedību. Tas, ko bērni ikdienā ēd, ietekmē visa organisma darbības funkcijas. Tāpēc uzturu uzskata par vienu no potenciāliem vides riska faktoriem uzvedības pilnveides veicināšanai, pat neskatot sarežģītākas un nopietnākas saslimšanas (Ly et al., 2017).

Viens no ēšanas paradumiem, kas pozitīvi ietekmē bērnu, ir regulāra ēšana ģimenes lokā, jo tas ir svarīgs kontroles un mijiedarbības brīdis starp vecākiem un bērnu.

Uztura paradumi, kas veidojas agrā bērnībā, ir galvenie, lai vēlāk dzīvē izveidotu veselīgus ikdienas uztura ieradumus. Pētījumi liecina, ka bērna vecāku ēšanas paradumi atstāj lielu iespaidu

uz bērna ēšanas paradumiem, tātad arī uz veselību. Piemēram, 2015. gadā veiktā sistēmiskā literatūras apskatā par ģimenes maltīšu biežuma ietekmi uz psihosociālajiem rezultātiem noskaidrots, ka biežas ģimenes maltītes saistītas ar labākiem psihosociāliem rezultātiem bērniem un pusaudžiem (Brenča u.c., 2023).

Bieži vērojamas situācijas, ka bērni atsakās no konkrētiem veselīgiem produktiem, piemēram, dārzeņiem, augļiem, gaļas u.c., bet tajā pat laikā, labprāt, lieto saldinātus dzērienus, konfektes, čipsus u.c., kas rada atkarību un, kas, savukārt, rezultējas ar nevēlamu uzvedību, ja netiek saņemts konkrētais našķis. Šajā sakarā veidojas īpaša saikne starp bērna kognitīvo attīstību, garšu uztveri un zināšanām par uzturu, lēmumu pieņemšanas stratēģiju, trauksmi un uztura daudzveidību, kā arī uztura nepieņemšanu (nugaršo), kas būtiski ietekmē uzvedību. Ir nepieciešami eksperimentāli pētījumi, lai noteiktu, kā laika gaitā veidojas sakarības starp uztura nepieņemšanu un kognitīvajiem procesiem, un noteiktu to cēloņus (van den Brand et al., 2023).

Atteikšanās no kāda uztura komponenta biežāk sastopama pirmsskolas vecumposmā un tas ir iemesls, kāpēc rodas pedagogu un citu speciālistu satraukums. Nesaņemot pareizi sabalansētu atbilstošu uzturu, bērnam var rasties uzvedības un miega u.c. traucējumi, kas ietekmē bērna psihoemocionālo stāvokli un neveido pozitīvu vidi sev un apkārtējiem.

Lai saprastu, kāds uzturs spēj nodrošināt labāku dzīves kvalitāti un dzīves ilgumu, zinātnieki ir veikuši tūkstošiem pētījumu. Iegūtie rezultāti nav viennozīmīgi un laika gaitā tiek koriģēti, taču ir gūta izpratne par vispārējām veselīga uztura vadlīnijām. Par uzturu runā daudz, tiek pieminētas veselīgas uztura piramīdas bērniem, kurās ir noteiktas normatīvos apstiprinātas proporcijas starp uzņemtajām olbaltumvielām, ogļhidrātiem un taukiem (Latvijas Vēstnesis, 2012, 43). Par šo tēmu nepastāv vienots viedoklis, taču tradicionāli tiek uzskatīts, ka šī proporcija ir: 50 – 60% kaloriju jāuzņem ar ogļhidrātiem, 20 – 30% kaloriju ar taukiem, 10 – 20% kaloriju ar olbaltumvielām.

Uztura speciāliste, uzturzinātniece, sertificēta GAPS (*Gut and Psychology Syndrome*) uztura konsultante, holistiskās medicīnas praktiķe S. Ābele (2021) akcentē, ka uzturā tiek lietots nesamērojami liels specifisko jeb salikto ogļhidrātu daudzums, bet veselīgo tauku tikpat kā nav.

S. Ābeles pētījumos balstītu informāciju apstiprina Baltijas valstu starpā veiktā aptauja, kuru 2017. gadā veica “Mazo ekspertu skola” un zīmols “Danonki” sadarbībā ar “Mindshare”. Aptaujāti tika 750 respondenti – vecāki, kuriem ir 3 – 6 gadus veci bērni. Aptaujas rezultāti liecināja, ka Latvijā 51% - vecāku bērniem ļauj “našķēties” ar saldumiem, konfektēm, biežpiena sieriem, cepumiem, augļiem, savukārt, Igaunijā šis rādītājs ir 29%, bet Lietuvā – 19%, kas rada pamatojumu tam, ka bērnu uzvedību negatīvi var ietekmēt pārāk liels uzņemto salikto ogļhidrātu daudzums.

Taču šokējošs ir fakts, ka bērnus par labiem sasniegumiem un uzvedību apbalvo ar “našķiem”(saldumiem). Aptaujātie respondenti bija atbildējuši, ka vairāk nekā divus saldumus dienā saņem: Igaunijā – 39%, Lietuvā – 50%, bet Latvijā – 64% bērnu, tātad tuvākās kaimiņvalstis jau ir sākušas ieviest vairāk informatīvus preventīvus pasākumus, nekā Latvijā (*Aptauja: Pirmsskolas Vecuma Bērni Katru Dienu Ēd Gaļu Un Saldumus*, 2015).

Ēšanas paradumu ievērošanā, S. Ābele uzsver, ka nav divu vienādu bērnu, nav vienas un tās pašas diētas vai uztura ierobežojumi, kas derētu visiem. Katram bērnam nepieciešama individuāla pieeja, jo katrs bērns ir īpašs un individuāls, tādi ir arī bērnu simptomi un organisma vajadzības. Lai realizētu šādu pieeju, kā būtisku faktoru S. Ābele (2021) uzsver, ka izglītības iestādēs būtu nepieciešams uztura speciālists, līdz ar to, jebkuri uztura paradumi, ierobežojumi, diētas ir pielāgojamas bērna individuālajām vajadzībām un simptomiem, jo tie ļauj piemeklēt katram bērnam visatbilstošāko uzturu plānu. Optimizējot atļauto produktu sarakstu vienas vai vairāku diētu ietvaros, neatkarīgi no uztura plāna, no bērna ar hiperaktivitātes pazīmēm vai bērna ar uzvedības traucējumiem, no ēdienkartes vēlams izslēgt produktu grupas pēc S. Ābeles (2021) pētījumiem un ieteikumiem:

- Cukuru un produktus, kas to satur;
- Gāzētos saldinātos dzērienus;
- Iespēju robežās mazināt ēdienkartē baltos miltus un to produktus, baltos rīsus;
- Trans-taukus saturošos produktus – tie atrodami ātrajās, gatavajās uzkodās (čipsos, cepumos), var ietekmēt hormonu darbību un smadzeņu darbību;
- Rafinētās augu eļļas, hidrogenētās eļļas, kā arī daļēji hidrogenētās eļļas un taukus (margarīnus);
- Pārstrādātus produktus, kas satur sintētiskās pārtikas krāsvielas To iedarbībai uz bērnu veselību zinātnieki apraksta trīs mehānismus – toksiskumu, hipersensitivitātes veicināšanu un mikroelementu saistīšanu jeb biopieejamības mazināšanu bērnu uzturā;
- Rūpnieciski pārstrādātus produktus, kas satur konservantus (desas, gatavās mērces) un citas sintētiskas pārtikas piedevas;
- Pārstrādātus produktus, kas satur garšas pastiprinātājus. Piemēram, ir zināms, ka MSG (mononātrija glutamāts) darbojas kā smadzeņu šūnu aktivitātes pastiprinātājs jeb neirotoksīns, veicinot hiperaktivitāti;
- Produktus, kas satur ģenētiski modificētos organismus (ĢMO);
- Produktus, kas var saturēt pesticīdus un herbicīdus (glifosātu);

Savukārt, pastāv uzskats, ka pozitīva saistība starp biežām ģimenes maltītēm un paaugstinātu pašcieņu un apņemšanos mācīties. Tāpat pētījumi liecina, ka vecākiem vajadzētu izvairīties no pārmērīga spiediena vai ierobežojumiem, kas saistīti ar ēdienu, jo tas var radīt negatīvu sociālo un emocionālo pieredzi, kas var ietekmēt bērna ēšanas paradumus (Brenča u.c., 2023). Taču salīdzinājumi pētījumos veido diametrāli pretējus viedokļus, vieni uzskata, ka ierobežot bērnus nevajadzētu, savukārt, S. Ābele (2019) savos pētījumos apstiprināja, ka izmantojot GAPS diētu, kas papildināta ar vitamīniem/minerālvielām, var uzlabot uzvedību, samazināt hiperaktivitāti un sensoro jutību, kā arī uzlabot runas uztveri/sapratni un bērnu ar autiska spektra traucējumiem, socializāciju.

Kopsavilkums

Balstoties uz pētīto, var secināt, ka sabalansēts bērna uzturs ir būtisks, jo nodrošina vispusīgu bērna ķermeņa un smadzeņu attīstību. Šāds uzturs ietver visas nepieciešamās barības vielas, kā piemēram, olbaltumvielas, vitamīnus, minerālvielas, ogļhidrātus un taukus. Veselīgs uzturs veicina gan fizisko izaugsmi, gan enerģijas līdzsvaru un stiprina imūnsistēmu, kas kopumā veicina kognitīvo funkciju attīstību. Līdz ar to, lai nodrošinātu bērna labklājību, ir svarīgi nodrošināt dažādus pārtikas produktus un veicināt veselīgu ēšanas paradumu veidošanos. Veselīgs un bērnam atbilstošs uzturs veicinās kvalitatīvu miegu, kas savukārt, ietekmēs sociāli emocionālās audzināšanas pilnveidi un uzvedības normām atbilstošas uzvedības attīstību. Tāpat svarīga ir visu pieaugušo iesaiste bērnu deviantas uzvedības cēloņu diagnosticēšanā, kā arī atbilstošu un efektīvu risinājumu meklēšanā. Izglītības iestāžu darba plānošanā, pēc iespējas vairāk, ir jāizmanto Latvijā piedāvātās preventīvās intervences, programmas un ieteikumus, pārņemot un pielāgojot metodiku.

Būtiski svarīga ir dažādu jomu speciālistu piesaiste un iesaiste savstarpēju sadarbības plānu izveidē un realizācijā. Kvalitatīvu, uz pētījumiem balstītu pieredzes pārņemšanu ilgtermiņā būtu iespējams nodrošināt ar stratēģiskās vadības modeli pirmsskolā – bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā.

2. STRATĒĢISKĀ VADĪBA IZGLĪTĪBĀ UN PIRMSSKOLĀ

Vārds stratēģija ir no grieķu valodas vārda "*strategos*" - māksla nodrošināt, sakārtot un panākt darbības vienotību, lai sasniegtu mērķi. 17.gs vārdu stratēģija izmantoja militārajā terminoloģijā.

Stratēģijas koncepciju, ko sāka izmantot vadības zinātnē, var definēt ne tikai kā veidu, lai rīkoties un sasniegtu organizācijas mērķi, bet arī kā galīgo rezultātu ilgtermiņā, balstītu uz dinamiskiem lēmumiem, kas noteikti mērķa sasniegšanai (Dogan, 2015).

Stratēģija tiek uzskatīta kā līderības māksla, vispārēja plānu izstrāde darba veikšanai, pamatojoties uz attīstības stadijām un valdošo realitāti; līdzekļu un nepieciešamo resursu izmantošanas veidu, kas pielietots mērķu sasniegšanai, radot veiksmīgu attīstību un izaugsmi, kur, ņemot vērā ārējās vides apstākļus un tādu faktoru kā neparedzamība, iespēja un risks – tiktu veidots maksimāli efektīvs stratēģiskās vadības modelis (Persaud et al., 2016).

Stratēģija ir pati galvenā funkcija kopējā mērķa sasniegšanai, bez kuras nebūtu iespējams lēmuma pieņemšanas process un attīstības virziens; uzstādījums, noteikumi un metožu kopums sistēmas pārveidei no esošā uz jauna mērķa stāvokli, nodrošinot mērķa -misijas kvalitatīvu un efektīvu izpildi.

Tāpēc šajā nodaļā tiks aplūkota stratēģiskās koncepcijas un vadības vēsture. Tiks izzināta literatūra, avoti, teorijas un jēdzieni, kas skar stratēģisko vadību izglītībā.

Koncepcijas stratēģisko vadību izstrādājuši vairāki autori, piemēram, A. Čendlers, K. Endrjūss, I. Ansofs, V. Gluecks, H. Mincbergs, M. Porters, P. Drukens u.c. Svarīgākās definīcijas pētnieku skatījumā ir, piemēram, kā A. Čendlers (1962) uzsver, ka stratēģiskā vadība ir saistīta ar uzņēmuma ilgtermiņa pamatmērķu noteikšanu un rīcības kursa pieņemšanu, kas tālāk nosaka nepieciešamību pēc konkrētiem resursiem, savukārt, V. Gluecks (1984) izvirza stratēģisko vadību kā lēmumu pieņemšanu un tai sekojošās darbības, kā rezultātā tiek izstrādāta efektīva stratēģija vai vairākas stratēģijas, kas veicinātu sasniegt korporatīvos mērķus. Pakāpeniski pētnieki turpina papildināt viens otru un 1997.gadā D. Feders mudina spriest par daudzfunkcionālu lēmumu īstenošanu, kuros formulēti vadības procesi, kas organizācijai ļautu sasniegt savu mērķi, turpretī, J.A. Pearce un R.B. Robinsons (1998) definē stratēģisko vadību kā lēmumu un darbības veida kopumu, kas jārealizē, lai sasniegtu un īstenotu uzņēmuma mērķus, kas jāformulē un jāizstrādā, lai tiktu izstrādāts konkrēts plāns, saistot to ar juridisko pārvaldi (VSP Rao et al., 2015).

Čendlers bija pirmais cilvēks, kas definēja stratēģiju akadēmiskās vadības jomā, savukārt, K. Endrjūss (1971) definēja stratēģiju kā nolūku un mērķa modeli, kā arī izstrādāja galvenos politikas plānus mērķa sasniegšanai, definējot uzdevumus attiecīgajam darbības veidam (Nakayama, 2018):

- Spēja sasniegt mērķus, izmantojot konkrētu darbu un cilvēku intelektu;
- Uzvedības motīvi mērķu formulēšanai;
- Mērķu sasniegšanai nepieciešama detalizēta plānošana, organizēšana, motivēšana;
- Kontrole kā vadības subjekta mērķtiecīgas ietekmes process;
- Vadības objekts, kas veicinātu sasniegt noteiktus rezultātus.

Neskatoties uz daudzveidīgām pieejām jēdziena "menedžments" definīcijai, tiek uzskatīts, ka vadības galvenais uzdevums ir cilvēku virzība un koordinēšana, lai viņu darbības sasniegtu konkrētu mērķi.

Vadības subjekts ir cilvēks vai lielāka grupa, īpaši izveidota struktūra, kas veic vadības ietekmes nesēja funkcijas, vērstas uz sociālo objektu (pārvaldības sistēmu), kas veic šīs darbības, kuru mērķis ir saglabāt kvalitatīvu, specifisku procesu, nodrošināt tā normālu funkcionēšanu un sekmīgu virzību uz noteiktu mērķi.

Vadības kopums ir sociālā sistēma, tā varētu būt valsts, reģions, konkrēta nozare, uzņēmums, tai noteikti jābūt komandai uz kuru tiek virzīta visa veida vadības ietekme, lai notiktu darbība, kuru vienmēr var pilnveidot, uzlabot tās funkcijas un veicamo uzdevumu kvalitāti. Ar šādu stratēģiju būtu sekmīga virzība plānotajam mērķim (Bauman, 2018).

Stratēģiskai vadībai izglītības sistēmā ir jābūt procesam, kas ļautu veidot, plānot un uzstādīt mērķus, lai izglītības kvalitāte sasniegtu augstu kvalitāti, kas atbilst sabiedrības prasībām un attīstības virzieniem. Šāda veida vadība ir atbalsts augstāka līmeņa izglītības politikai, kas veicina sabiedrības attīstību un labklājību, kur tiek apgūtas prasmes, un zināšanu kopumu, kas nepieciešamas bērnam un veiksmīgai katra indivīda nākotnei.

Zinātniskajos darbos, kurus uzskata par administratīvo doktrīnu, H. Faijols (Usovs, 2016; Fayol, 1949), vadību uzskatīja un definēja kā īpašu darbības veidu, kur pārvaldes darbībai ir jābūt kā īpašam pētījuma objektam. Stratēģiskā veida vadībai, to atzinuši pētnieki, apskatījuši daudzi studenti, kuri rakstījuši maģistra, promocijas darbus, apkopojusi un secinājuši, ka H. Faijols iekļāva šādus elementus – plānošana, organizēšana, motivēšana, koordinēšana, kontrole. Pētījumu apkopojums norāda, ka šī cilvēka piensums sabiedrībai ir bijis vērtīgs (Мескон и др., 2015; Tīsa, 1999; Praude u.c., 1996). Vadītāja pieredze sniedza praktiskas zināšanas, kuras tika uzskatītas kā stūrakmens, lai tiktu izstrādāti četrpadsmit vispārēji vadības principi, kas pēc zinātnieka teorijas un

prakses darbos kā universāls instruments dažādās darbības jomās, kurās nepieciešama vadība un administrēšana. H. Faijola (Fayol, 1949) darba dalīšanai, autoritātei un atbildībai, disciplīnai, kā arī vienvadībai, darbības vienotībai, indivīdu pakļaušanai kopējam mērķim, atalgojumam, centralizācijai, pakāpju virknēm, kārtībai, taisnīgumam, darba vietas stabilitātei, iniciatīvai, organizācijas personāla vienotībai pievērs uzmanību mūsdienu pētījumos.

Būtiska uzmanība tiek veltīta, lai analizētu vadības situācijas raksturu, kas kļūtu arvien svarīgāks, ņemot vērā globālās un pastāvīgi mainošās situācijas mūsdienu uzņēmējdarbības vidē, un ne tikai, kur labas pārvaldības spējas rast pozitīvu un ātru risinājumu esošai situācijai tiek augsti novērtēti iekšējais ekonomiskums, kas garantētu vislabāko resursu izmantošanu (Мескон и др., 2015).

Samērā droši var apstiprināt, ka izglītības vadības teorijas apzīmēšanai tiek lietoti vieni un tie paši termini, lai apzīmētu vienas un tās pašas parādības. Lielākā daļa līdzīgu modeļu tiek nosaukti dažādi, un sastopami skaidrojumi par vienu nozīmi, taču apzīmējums attiecināms uz dažādām pieejām (sk. 2.1.attēlu).

2.1.att. **Stratēģiskā vadība izglītībā un pirmsskolā 20.gs.** (veidots pēc Bauman. 2018; Мескон и др., 2015; Praude et al., 1996; Fayol, 1949 u.c. teorijas apskata)

Aplūkotās izglītības vadības teorijas 21.gs. (sk.2.2. attēlā) bieži balstījās uz novērojumiem izglītības organizāciju (iestāžu) praktiskajā darbā, tātad teorijām var būt normatīvs raksturs, ar skaidrojumu – kā vajadzētu būt.

2.2. att. **Stratēģiskā vadība izglītībā un pirmsskolā 21.gs.** (veidots pēc Мескон и др., 2015; Bauman, 2018; Praude, et al., 1996 u.c. teorijas apskata)

Analizējot stratēģiskās vadīšanas jēdzienu, var pārliecināties, ka vairāki autori, dzīvojoši dažādos laika posmos un dažādās pasaules valstīs, minējuši līdzīgus un pat vienādus aspektus, piemēram, ka stratēģiskā vadīšana ir vīzijas un misijas izstrāde, mērķu noteikšana, stratēģijas izstrāde, īstenošana, plānošana, uzraudzīšana, izvērtēšana un organizācijas ilgtermiņa pastāvēšana.

Rodas pārlicība, ka stratēģiskā vadīšana tiek skaidrota kā organizācijas nākotnes attīstības plāna izstrāde, bet, lai to īstenotu, balstoties uz pamatotām vērtībām, konkrētiem un skaidri saprotamiem mērķiem par organizācijas nākotnes redzējumu, kas ir jāsasniedz un kādi paņēmieni jāizmanto, lai organizāciju stiprinātu ilgtermiņā, apzinātos esošās un iespējamās problēmas, kā arī rastu inovatīvus un efektīvus risinājumus to novēršanai, lai neciestu darba produktivitāte, sadarbība un iekļaušanās tirgū, tai skaitā izglītībā.

T. Bušs (Bysh, 2006) uzskata, ka izglītības mērķim jābūt centralizēti saistītam ar izglītības vadības mērķi, kam ir izšķiroša virzība izglītības iestādes vadībā, un traktē tos jau no 1986. gada. Izglītības vadības jomā nav tikai viens vadības modelis un jāpieņem, ka iespējamās alternatīvas pieejas izglītības organizācijas vadībā.

Apskatot 20. – 21.gadsimta organizācijas vadības menedžmentu un teorētiskās nostādnes, kas saistīts ar stratēģiju kā darbības virzienu, tiek secināts, ka organizācijas ilgtermiņa pamatmērķi un darbības virziena noteikšanai ir nepieciešams iegūt resursus, to sadalīt, un tad sekotu idejas un tālākā rīcība.

Stratēģisko vadību izglītībā pētīta augstskolu mācībspēki un studenti (Luika, 2013), kas uzsver, ka organizācijas vadības izveidots modelis būtiski stiprina katras iestādes ilgtermiņa pastāvēšanu.

T. Bušs (2003) uzskata, ka skolas mērķus pārsvarā ietekmē ārējās vides spiediens: valdības redzējums, tiesību akti vai formālas politikas paziņojumi. Galvenais uzsvars tiek likts uz jautājumu, cik lielā mērā izglītības iestāžu, tai skaitā arī pirmsskolas izglītības iestāžu vadītāji, spēj mainīt valdības politiku un izstrādāt alternatīvas pieejas, vadoties no savas iestādes līmeņa vērtībām un vajadzībām (Bysh, 2007). Tāpēc var piekrist, ka stratēģiskā plānošana jāsāk ar stratēģisko domāšanu, vērojot savu izglītības iestādi no malas. Iestādes vadītājs var uzdot jautājumu pats sev, lai novērtētu, kas svarīgi šobrīd un kas jādara, lai to realizētu nākotnē (Leiks, 2007).

Izpētot teorētiskās nostādnes par stratēģisko vadību izglītībā, tika secināts, ka pasaules zinātnieku ieguldījums stratēģiskajā vadībā atklāj neizmērojamu potenciālu veidot izcilību izglītībā un organizācijās. Pētījumos sniegti ne tikai teorētiski un empīriski ieguldījumi, bet arī izveidoti un aprobēti praktiskie rīki un modeļi, kas nodrošina ilgtspējīgu, uz rezultātiem orientētu vadības darbības plānošanu.

Izglītības vadības veidots modelis ir spējīgs darboties ilgtermiņā, ja tiek uzturēta veiksmīga, uz sadarbību vērsta un efektīva komunikācija ar pedagogiem, vecākiem, vadības komandu un citām ieinteresētajām pusēm. Tas nepieciešams, lai panāktu speciālistu plašāku atbalstu un iesaistīšanos bērnu attīstībā, uzvedības pilnveidē un kvalitatīvā akadēmisko zināšanu ieguves nodrošināšanā.

2.1. Stratēģiskās vadības uzdevumi pirmsskolā

Ar vēstures iepazīšanu, situācijas izvērtēšanu un domāšanas maiņu sākas stratēģiskās vadības izglītības sistēmas process, kurš tiek plānots, lai realizētu mērķus, lai izveidotu augstas kvalitātes izglītības sistēmu, kas atbilst sabiedrības prasībām un attīstības virzieniem. Stratēģiskā vadība liek uzsvaru uz organizācijas skatīšanu kopumā un vadībai vajadzētu šīs daļas sasaistīt ar tagadnes, pagātnes un nākotnes problēmu un pārmaiņu risināšanu (Chan, 2018). Šajā virzienā vadībai jāplāno, lai darbinieki iegūtu augstāku izglītību un nodrošinātu izglītības politikas uzstādītos mērķus, kas veicinātu bērnu attīstību un labklājību ar prasmju un zināšanu kopumu, kas vitāli nepieciešami ikvienam indivīdam (Beizītere, u. c., 2020).

Kvalitatīva pirmsskolas izglītība un aprūpe palīdz nodrošināt visiem bērniem vienlīdzību, jo dzīves pirmsākums ir īpaši svarīgs visiem un it īpaši bērniem, kas dzīvo nelabvēlīgos sociāli-ekonomiskos apstākļos, tā veicinot viņu kvalitatīvu attīstību. Lai spriestu par izglītību Latvijā, ir svarīgi ieskatīties pasaules un starptautiskajos pētījumos. Vienlīdzība izglītības iespēju iegūšanā

Ķīnā tiek uztverta kā “kvalitatīva izglītība visiem bērniem” nevis “izglītība visiem bērniem” (Chan, 2018).

Ļoti svarīgi, ņemt vērā inteliģences potenciālu, jo pirmsskolas vecumā veidojas cilvēka uzvedības pamati, uzsver Indonēzijā, pirmsskolas periods ir būtiski svarīgs, kur agrīno bērniņu dēvē par zelta laikmetu. Uzsvars vadībā un izglītībā tiek likts uz pedagogu izglītošanu, tikai tad pārmaiņas skar bērnus (Safrida et al., 2023).

OECD pētījumos redzams, ka bērni Latvijā iegūst pirmsskolas izglītību jau no 3 gadu vecuma. Šis ir gandrīz universāls statistikas rādītājs, pat pirms obligātās izglītības sākuma vecuma posmā (Īsumā Par Izglītību 2023 (*Education at a Glance 2023*) OECD Indikatori PUBE, nd., 2023), par to liecina Latvijas izglītības pieejamība, tās līdzdalība un nozīme, lai turpinātu tālāko izglītošanos.

Iekļaušanās kvalitatīvā pirmsskolas izglītības procesā, pozitīvi ietekmē bērnu labklājību, mācīšanos un attīstību viņu dzīves pirmajos gados. Latvijā 74% bērnu ir sasnieguši 2 gadus un jau ir reģistrēti pirmsskolas izglītībā, kas citur pasaulē ir daudz vēlāk. Vai tas ir labi vai slikti – diskutē daudzi. No vienas puses, ilgāka piesaiste tuviniekiem sniegtu lielāku emocionālo briedumu, savukārt, no otras puses, finansiāli nabadzīgākai un sociāli nelabvēlīgākai sabiedrības daļai tas ir emocionāls, ekonomisks, fizisks atbalsts, savukārt, bērniem droša vide, sabalansētāks uzturs un veiksmīgāka socializācija.

Latvijā pirmsskolas izglītības iestāžu apmeklētība palielinājusies līdz 90% apmēram – 3 gadus veciem bērniem, 94% - 4 gadus veciem bērniem un 97% - 5 gadus veciem bērniem. Turklāt liela daļa bērnu ir pirmsskolas izglītībā līdz 6 gadu vecumam, kur apmeklētība sasniedz 93%, jo Latvija ir viena no sešām OECD valstīm, kur bērni pamatzglītību uzsāk 7 gadu vecumā (Īsumā Par Izglītību 2023 (*Education at a Glance 2023*) OECD Indikatori PUBE, 2023).

Pētījumos noskaidrots, kādas ir Latvijas skolēnu prasmes starptautiskā līmenī, salīdzinājumā ar reālo ainu, kas norāda, kādā līmenī ir mūsu valsts attiecībā pret starptautiski izstrādātiem un noteiktajiem izglītības mērķiem - kvalitatīva izglītība un apmācība visiem. Līdz 2030. gadam jāpanāk, ka agrīnajā pirmsskolas izglītībā ir iesaistīti vismaz 96% bērnu vecumā no 3 līdz 7 gadiem, kad tiek uzsākta obligātā sākumskolas izglītība (European Commission, 2023).

Statistikas rādītāji ir tuvu plānotajam, atliek tikai veidot katrā izglītības iestādē augsti profesionālu pedagogu komandu, lai ikvienam bērnam palīdzētu adaptēties, iekļauties grupā un veiksmīgi risinātu uzvedības pilnveides procesu un kvalitatīvu mācību procesu.

Tikpat svarīgs rādītājs stratēģiskajā vadībā ir atalgojums pedagogiem, kuru nemaina iestādes vadītājs, taču ir kvalitatīvas izglītības nodrošināšanas svarīgs priekšnosacījums. Pirmsskolas

vecuma posmā strādājošiem pedagogiem bija mazāks atalgojums par vienas darba stundas likmi, nekā pamatizglītībā un vispārējā izglītībā strādājošiem. Svarīgi atzīmēt, ka ar 2024. gada 1. janvāri atalgojums izglītības nozarē tiks izlīdzināts, kas norāda, ka par 12% palielināsies Latvijas pedagogu minimālā atalgojuma likme, savukārt, pirmsskolas izglītības pedagogiem tā pieaugs par 23%, izlīdzinot atalgojuma starpību ar pārējo vispārējās izglītības pedagogu zemāko mēneša darba algas likmi (Latvijas Vēstnesis, 2023, 250).

Pedagogu algas ir arī lielākā izdevumu kategorija izglītības jomā, salīdzinot tās ar lielāko daļā OECD valstu pedagogu algām. Publiskā sektora izglītības iestādēs algas palielinās līdz ar izglītības pakāpi, kurā viņi māca. Pēc statistikas datiem, vidēji visās OECD valstīs faktiskās algas svārstības gadā tiek salīdzinātas (ASV dolāros), šis valūtas vienību salīdzinājums tiek atstāts, jo valūtas kursa svārstības ir mainīgas.

Pētījuma periodā finanšu atalgojuma dati par pedagogiem pirmsskolas izglītības pakāpē svārstās no 42 371 USD līdz 53 119 USD vidējā izglītībā. Latvijā faktiskās gada algas ir vidēji 24 038 USD pirmsskolā un 32 226 USD vidējā izglītībā (OECD, 2023). Tas norāda uz būtiski svarīgu faktoru iestāžu darbinieku dzīves kvalitātes nodrošināšanā, jo finanšu jautājums pedagogiem pirmsskolas izglītības posmā radīja bažas iestāžu vadītāju vidū. Tas nebija risināms iestādes vai novada ietvaros, bet bija valstiski svarīgas rīcībpolitikas lēmumu izmaiņas.

Valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijās ir noteikti pirmsskolas izglītības satura mērķi un uzdevumi, pedagoģiskā procesa organizācijas principi, pirmsskolas izglītības apguves plānotie rezultāti un vērtēšanas pamatprincipi, kā arī valsts pirmsskolas izglītības vadlīniju prasībām atbilstoši izglītības programmu paraugi (Latvijas Vēstnesis, 2018, 236), kur katrai pirmsskolas izglītības iestādei ir iespējams realizēt uz savu iestādes unikalitāti vērstās idejas.

Vadīšanas stila efektivitāti V. Praude (2012) apkopojis pēc dažādu situāciju izpētes ietekmes uz pašu procesu, kuru var ietekmēt tādi faktori kā ārējā vide, pedagogu un citu darbinieku vajadzības, kā arī pašas izglītības iestādes uzdevumu struktūra u.c.

Pēc pētnieku viedokļa katrs vadītājs izvēlas atbilstošai situācijai efektīvāko veidu, kā paaugstināt un nodrošināt savas iestādes darbību. Aplūkojot F.E. Fidera (*F. E. Fiedler*) modeli, T. Mičela (*T. R. Mitchell*) un R. Hausa (*R. J. House*) "līdzeklis – mērķis", P. Hersija (*P. Hersey*) un K. Blanšāra (*K. Blanchard*) dzīves cikla teoriju, V. Vruma (*V.H. Vroom*) un F. Etona (*F. Yetton*) teoriju par piedalīšanos lēmumu pieņemšanā, kur katrai teorijai ir savas priekšrocības un trūkumi, tāpēc ir svarīgi novērtēt situāciju un pieņemt lēmumus atbilstoši apstākļiem, lai varētu apvienot vairāku modeļu apkopojumu, kas saskan ar T. Buša (1986) pētījumiem un ieteikumiem.

Tādēļ 2.1. tabulā tiks apskatīti “stratēģiskās vadības uzdevumi pirmsskolas izglītības iestādē pēc V. Praudes (2012), gan arī pēc reāliem dzīves piemēriem stratēģiskajā vadībā (Micmillan et al., 2000).

2.1. tabula

Stratēģiskās vadības uzdevumi pirmsskolas izglītības iestādē (veidots pēc Bysh, 1986; Micmillan et al., 2000; Praude, 2012)

Stratēģiskā plānošana	Stratēģiskā vadība
Realizācijas metode	
Organizatoriskas, ekonomiskās pieejas: <ul style="list-style-type: none"> • Misijas un vīzijas izstrāde; • Mērķu noteikšana; • SVID analīze; • Plāna izstrāde un novērtēšana. 	Vērstas uz efektīvu attīstību: <ul style="list-style-type: none"> • Stratēģiskās plānošanas procesa realizācija; • Efektīva komunikācija; • Resursu pārvaldība; • Kvalitātes uzraudzība un novērtēšana;
Plānošanas funkcijas	
<ul style="list-style-type: none"> • Koordinēšana un plānošana; • Prognozēšana un organizēšana iekšējās un ārējās vides ietekmē; • Novērtēšana un resursu sadale. 	<ul style="list-style-type: none"> • Prognozēto resursu pārvaldība; • Stratēģiskās plānošana; • Darbinieku motivācija; • Novērtēšana un uzraudzība.
Darbības procesa raksturs	
<ul style="list-style-type: none"> • Ilgtspējības analītiskā vīzija; • Iesaiste un sadarbība; • Analīze un dati pamatotiem lēmumiem; • Elastīgums un pielāgošanās. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilgtspējīga attīstība; • Organizatoriska iesaiste un sadarbība; • Pielāgošanās un inovācijas; • Kvalitātes uzraudzība un analītisks novērtējums.
Lēmumu pieņemšanas process	
<ul style="list-style-type: none"> • Kolektīvā iesaiste, konsultācijas; • Datubāzes un pierādījumu izmantošana; • Plānošanas un vērtēšanas cikli • Ilgtspējīga, progresīva pieeja. 	<ul style="list-style-type: none"> • Individuāla iesaiste un konsultācijas; • Ilgtermiņa plānu realizācijas perspektīva • Lēmumu pieņemšana • Procesu elastīgums.
Principi	
<ul style="list-style-type: none"> • Bērncentrēta pieeja; • Ilgtspējības horizontālais plānojums, periodiski faktu pamatojoši; • Iesaiste nepārtrauktības sadarbībā; • Koncentrēšanās un elastība plānošanā; • Centralizēta stratēģiskā plānošana, nenoteiktība, salīdzināšana un analīze 	<ul style="list-style-type: none"> • Plānošana un stratēģiska vadība un objektivitāte lēmumu pieņemšanā; • Iesaiste stratēģisko lēmumu rezultātu fiksēšanā; • Komunikācijas un atvērtības pieeja; • Iespēju radīšana un konsolidācijas princips; • Sociālās izmaiņas, • Ilgtspējība un konkurence; • Elastība, sinerģija, uzvedība un motivācija • Ārējās vides iesaiste

Stratēģiskās vadības uzdevumi pirmsskolas izglītības iestādē (veidots pēc Praude, 2012; Micmillan et al., 2000, Bysh, 1986)

Stratēģiskā plānošana	Stratēģiskā vadība
Efektivitātes rādītāji	
<ul style="list-style-type: none"> •Iesaiste un konsultācijas •Uz faktiem balstīta ekonomiska plānošana un ilgtermiņa perspektīva •Elastība un pielāgojamība •Tehnoloģiska attīstība 	<ul style="list-style-type: none"> •Sadarbība, politiska lojalitāte efektivitāte •Vecāku un kopienas iesaistes efektivitāte •Personāla psiholoģiskā, sociālā apmierinātība un kompetence •Iestādes reputācija un sabiedriskais atbalsts
Sekas(evolucionāras)	Sekas(revolucionāras)
<ul style="list-style-type: none"> Personāla attīstība un motivācija •Pilnveides īstenošana •Iestādes finanšu efektivitāte •Sabiedriskās attiecības un kopienas iesaiste •Reputācija un iestādes atpazīstamība 	<ul style="list-style-type: none"> •Efektīvāka resursu pārvaldība; •Paaugstināta darbinieku motivācija un iesaiste; •Labāka komunikācija un sadarbība; •Ilgtspējīga attīstība saistība, inovatīvu uzņēmība ar izmaiņu ieviešanu

Stratēģiskās vadības ieviešanas izglītības sistēma var nodrošināt ilgtspējīgu attīstību, kas atspoguļo sabiedrības un ekonomikas vajadzības, lai nodrošinātu atbilstību kvalitatīvai izglītībai nākotnes paaudzēm, tāpēc to var nosaukt kā svarīgu kompetenci pirmsskolā (*Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam, nd, 2021*).

Tas nozīmē augstu profesionalitāti, lai pozitīvi ietekmētu mazu bērnu dzīvi, kā arī indivīdu un grupu darba spējas, to īstenojot. Tādējādi audzināšana tiek uzskatīta gan par bērnu agrīno gadu profesionalitātes, gan līderības būtību (Murray, 2013).

Ņemot vērā vadības darbības modeļa izveidi, tiek veikts analītisks vadības sistēmas apraksts, izskaidroti nepieciešamās efektivitātes iemesli, tiek prognozēti jauni vadības sistēmas apstākļi, kā arī tā ieviešanas sekas, tiek noteikts etalons, lai salīdzinātu pašreizējo un iepriekšējo vadības sistēmu, saprātīgi pamatots reālās vadības sistēmas projekts.

Tas nozīmē, ka vadība var izvēlēties, ko un kā darīt, lai uzlabotu bērnu deviantu uzvedību un izvairīties no sekām, kas var rasties, ja nerisina problēmas to pirmsākumā. Loģika un konsekvence ir savstarpēji pamatotas un dota viena otrai (Берецъка, 2020).

Analizējot teoriju, tika secināts, ka pirmsskolas darbību reglamentē dažādi dokumenti. Ārējo darbību (mijiedarbību ar valsts iestādēm, trešajām personām) regulē normatīvie tiesību akti, kas ir spēkā tajā teritorijā, kurā izglītības iestāde veic savu darbību. Izglītības iestādes iekšējo darbību reglamentē iekšējie (lokālie) dokumenti, kas kalpo kā vadlīnijas un stiprina konkrētu izglītības iestādi, veicinot tās ilgtermiņa izaugsmi, efektivitāti un pozitīvu ietekmi uz bērnu vispusīgu

attīstību. Kopumā galvenais izglītības iestādes vadības organizācijas aspekts ir struktūras izveide, kuras elementi funkcionētu un attīstītos kā viens veselums.

Tātad jāsadala uzdevumi un funkcijas, tiesības un pienākumi darbiniekiem, lai notiktu informācijas aprīte un tiktu pieņemti vadības lēmumi. Individuāli plānošanas izveide katram bērnam ir būtisks elements izglītības iestādēs vadībā, un tās nozīme ir neapšaubāma.

Kopējā ilgtermiņa un kvalitātes nodrošināšana bērnu izglītībā, kas ietver vairākus aspektus – plānošanu, kas vērsta uz iestādes unikalitāti, izceļot un koncentrējoties uz katra bērna individuālajām vajadzībām, nepieciešamo speciālistu piesaisti un sadarbību ar vecākiem. No iepriekš minētā iespējams secināt, ka stratēģiskā vadība sniedz ilgtermiņīgu un plašu redzējumu pirmsskolas izglītības attīstībā.

2.2. Stratēģiskās vadības moduļa realizācijas elementi

Savstarpēji vienota pirmsskolas izglītības iestādes stratēģiskās pārvaldības sistēma, kurā sadarbojoties un līdzdarbojoties visām ieinteresētajām pusēm tiek veikta rūpīga plānošana, kas ir veiksmīgi balstīta uz pierādījumiem un vērsta uz nākotnes vajadzībām un prognozēm, lai radītu jaunas iespējas.

Vadības stratēģija veicina labāku izglītības politikas risinājumu meklēšanu, politikas alternatīvu ātrai, efektīvai novērtēšanai, izmantošanai sistēmas līmenī, lai veidotos sistēma, kurā tiek ieviestas efektīva snieguma pārvaldības modelis, kas plaši tiek citēts un aprakstīts periodiskajā izdevumā “Pedagogs” (*Kāda Ir Mūsu Bērnu Sociāli Emocionālā Labsajūta? – Izglītības Iniciatīvu Centrs, nd., 2023*).

Stratēģiskā vadība pirmsskolas izglītības organizācijā veido realizācijas moduli, kurš paredz izglītības mērķu īstenošanu, kas ļauj pirmsskolas izglītības organizācijai optimāli izmantot ārējās un iekšējās iespējas un potenciālu. Tātad palikt izturīgai pret ārējās vides pārmaiņām. Pirmsskolas izglītības organizācijas stratēģiskās vadības apskatītajām vajadzībām.

Autore uzskata, ka spēja paredzēt, kas izglītības iestādi sagaida nākotnē, kur tā atradīsies izglītības pakalpojumu tirgus sistēmā un kādu tirgus daļu tā aizņems (valstī, novadā, pilsētā). Spēt paredzēt, apmierināt sabiedrības vajadzības pirmsskolas izglītības kā sociālā pasūtījuma funkciju.

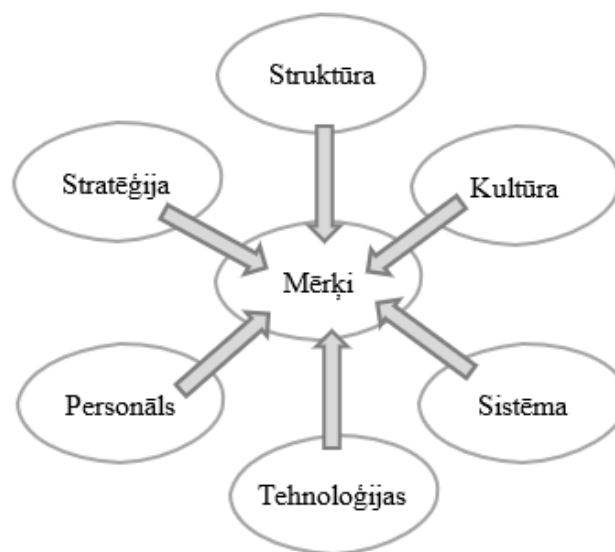
Izvērtēt nepieciešamību veidot inovatīvu nākotnes vidi, galvenokārt ārējo vidi, un, atbilstoši konkrētās vides vajadzībām, kas veicina un stiprina izglītības iestādes organizācijas iekšējās darbības veidošanos. Vajadzība saprast, kas sagaida pirmsskolas izglītības organizācijas iekšējo

vidi, kā mainīsies nepieciešamība pēc izglītības vadības modeļa stratēģiskām izmaiņām, tehniskiem nodrošinājumiem, kādas izmaiņas gaida komandu.

Spēt paredzēt un izvērtēt organizācijas pastāvēšanu, vietu izglītības sistēmā, prognozējot iespējamo apvienošanu un pārņemšanu.

Iestādes vadītājam ir jāapzinās un jā rūpējas par katru mazo cilvēku vai lietu savā organizācijā, lai kas tas būtu, pedagoga palīgs, pedagogs, jā rūpējas kā par izglītības iestādes “ģimeni”. Nav tāda līdera, pat ja viņš ir augsti profesionāls un kvalificēts, kurš visu var izdarīt viens pats. Administratīvā sistēma bez pedagoga – darbinieka, administrācijas, sētnieka u.c., kuri vienlīdz svarīgi, nespēj realizēt un ieviest dzīvē, absolūti, neko (Alameen et al.,2015).

Apkopojot informāciju par situāciju, lai spētu veikt analīzi par pieņemtajiem lēmumiem, plānoto, vai risināmo problēmu, pats fakts, ka ir iegūti šādi dati neko nenozīmē, bet tas var kalpot kā svarīgs informācijas avots. Līdz ar to, stratēģiskajā plānošanā vairāk izmanto ārējo informāciju, savukārt, stratēģiskajā vadībā gan ārējo, gan iekšējo un to sadalot, iespējams iegūt optimālu variantu esošajiem resursiem (sk. 2.3. attēlu). Ļoti būtiski ir iestādes iekšējie vides elementi un to savstarpējā kopsakarība, kas veidojas daudzšķautņaina un nav iespējams to raksturot tikai ar tradicionāliem elementiem. Ietekmējoša nozīme veidojas gan no objektīviem faktoriem (ilgstoša atrašanās kāda ietekmē, kā arī noteiktas ideoloģijas ietekme), gan no subjektīviem faktoriem (konkrētas uzvedības, vērtību un ētikas normas iestādē), kas vieno priekšnosacījumus iekšējās vides izveidē. Pēc I. Foranda (2000) tie ir septiņi elementi: sistēma, tehnoloģijas, personāls, stratēģija, struktūra, kultūra, kas vērsti uz mērķa sasniegšanu.

2.3 att. Stratēģiskās vadības moduļa realizācija (veidota pēc Foranda, 2000)

Kopsakarības fenomens ir tajā, ka veicot izmaiņas vienā elementā, ietekmē citus elementus, bet iestādes iekšējā vide spētu funkcionēt tālāk, atbilstoši situācijai.

Kopsavilkums

Apskatot teorētiskās nostādnes, tika secināts, ka, lai realizētu vadītāja redzējumu iestādes tālākai ilgtermiņa attīstībai, apkopojot literatūras analīzi, veiksmīga stratēģiskā vadība ietver sabiedrības iesaisti un sadarbību starp izglītības iestādes mācībspēkiem, vecākiem un citiem izglītības procesa dalībniekiem, veidojot pozitīvu izglītības vidi.

Vadītāja redzējuma nodrošināšanu veido vadīšanas darba process, kurš efektīvi īsteno pirmsskolas iestādes mērķus, bet vienlaicīgi krasi atšķiras no ražošanas organizāciju darbības plānošanas.

Būtiski svarīga ir dažādu teorētisko plānošanas modeļu apvienošana, lai konkrētas pirmsskolas iestādes vadības lēmumu pieņemšana notiktu saistībā ar izglītības mērķiem. Nozīmīgi svarīgs ir vadītāja vadības stils, kas veicinātu pieņemt inovatīvas idejas un tās realizēt, ņemot vērā izglītības iestādes attīstības plānu.

Nepieciešams spēt ieraudzīt inovācijas, kas palīdzēs attīstīt savas izglītības iestādes iespējas, kā arī palīdzēs paredzēt un plānot nākotnes perspektīvas. Vadītājs ir spējīgs izvērtēt un pieņemt arī nepopulārus lēmumus, ja, pēc viņa uzskatiem vai sabiedrības (ārējā) pieprasījuma, tie varētu veiksmīgi attīstīt izglītības iestādes nākotni.

Svarīga ir prioritāšu noteikšana ar iespēju maksimāli efektīvi izmantot pieejamos līdzekļus. Jāpievērš uzmanība tālākai izglītības iestādes stratēģiskajai virzībai un tās prioritāšu atbilstībai konkrētajiem apstākļiem un vajadzībām. Nepieciešams pielāgoties nepārtrauktiem un mainīgajiem apstākļiem, lai uzlabotu esošo iestādes darbību un pieņemtu un ieviestu nepieciešamās pārmaiņas.

Izglītības iestādes mācībspēki, kuru darbības plāns ir tendēts uz izglītības iestādes attīstību, spēj sekmēt arī vadības darbu, jo tikai kopējie mērķi un to realizācija var dot nepieciešamo rezultātu, kas savukārt sekmē iespēju plānot tālāko darbību. Šo darbību mijiedarbība ir svarīgs mācību darba stūrakmens, kas balstās gan uz izglītības, gan sociālajiem un ētiskajiem principiem.

3. APTAUJAS UN EKSPERTINTERVIJAS NOZĪMĪGUMS STRATĒGISKĀS VADĪBAS MODEĻA IZVEIDĒ

Empīriskais pētījums veikts ar mērķi, sekmēt bērnu uzvedības normu ievērošanas iemaņas un prasmes, izveidojot stratēģiskās vadības modeli pirmsskolā: bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā. Pētnieciskais jautājums – kāds ir stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam pirmsskolā?

Pētījuma metodes – kvantitatīvo (aptaujas) datu analīze un kvalitatīvo (ekspertintervijas) datu analīze veicina apzināt maģistra darba respondentu viedokļus par bērnu uzvedības pilnveides veicināšanu. Pētījuma aptaujas rezultātu statistiskā sadalījuma noteikšanai tika izmantots Hī kvadrāta tests, lai noskaidrotu vai aptaujas rezultāti sadalās vienlīdzīgi visā mērījumā un Fišera tests, lai noskaidrotu frekvenču sadalījumu ar būšanu vadītājam korelācijā ar jautājumiem par stratēģiskās vadības mērķi, uzdevumiem, inovācijām pirmsskolas izglītībā. Datu apstrādes metodes viena otru papildina, ja Hī testa metode nav pielietojama, tad, piemēram, izmantojama ir Fišera testa datu apstrāde metode (Geske un Grīnfelds, 2020).

Aptaujas respondenti – pedagogi, iestāžu vadītāji, vecāki. Savukārt, ekspertu intervijas respondenti – savas jomas speciālisti, kuri savā praksē nostrādājuši piecpadsmit (un vairāk) gadus. Ekspertu intervijas respondenti, paužot savu viedokli un pieredzē balstītu skatījumu, sniedz būtisku pienesumu maģistra darba mērķa sasniegšanai un pētījuma kvalitātei.

Kā datu savākšanas instruments tika izmantotas intervijas, kas ļauj veikt augsti strukturētu jautājumu un atbilžu apmaiņu, kurā pētnieks izmanto speciāli sagatavotus jautājumus, uz kuriem vēlas saņemt konkrētas atbildes. Šādi jautājumi parasti tiek iegūti, balstoties uz jau esošām noteiktas jomas teorijām, iepriekšējo pētījumu rezultātiem, vai no pētnieka nojautas un intuīcijas, vai arī vienkārši tie saistīti ar pētnieka noteiktām interesēm kādā jomā (Mārtinsone u. c., 2016).

Pētījumu instrumentiem, arī intervijām, ir gan priekšrocības, gan trūkumi, kurus pārzinot, intervijas veidotājiem iespējams izvairīties no kļūdām, kas var pazemināt savākto datu kvalitāti. Datu apkopošana un patiesums (*veracity*) – ir ļoti būtisks pētniekam katrā nozarē, tā būtība atšķiras, piemēram, izglītībā, iespējams ļoti būtiski ir transkribēt pauzes intervijas transkripcijā. Citam, piemēram, svarīgi laicīgi pārbaudīt instrumentu, kas nolasa datus. Pats datu patiesuma modelis ir svarīgs saglabāšanai.

Taču pētnieka galvenais uzdevums ir iegūt aptaujas vai intervijas datu informāciju tā, lai to formāts ļautu veikt respondenta sniegtās informācijas statistiskus apkopojumus un veikt

nepieciešamos aprēķinus (Geske un Grīnfelds, 2006). Skaidrojot pētījuma izklāstu komplicētā sistēmā, kur mijiedarbojas esošo objektu kopums, nav iespējams nodalīt tās elementus, jo pastāv atkarība atbilstošā mijiedarbībā, sasaistot gan teoriju, gan praksi (Mārtinsone u. c., 2021). Komplicētības īpašības sevī iekļauj problēmas dzīves darbībā. Pastāv sakarības, ka vienkāršas, kompleksas un komplicētas problēmas sevī var ietvert optimistisku pieeju, kas paredz pētnieciskā procesā iesaistīto personu tiesisko un ētisko aspektu ievērošanu. Fiziķis A. Einšteins ir apgalvojis, ka tad, kad tiek spriests par patiesību un taisnību, nav iespējams atdalīt mazas un lielas problēmas. Tātad pret dažādiem viedokļiem jāizturas nopietni, nopietni jāuztver patiesības mazās lietās un tikai tad cilvēka darbībai var uzticēt, nedalāmi, spriest par vispārīgiem viedokļiem lielās problēmās (Kristapsone, 2014).

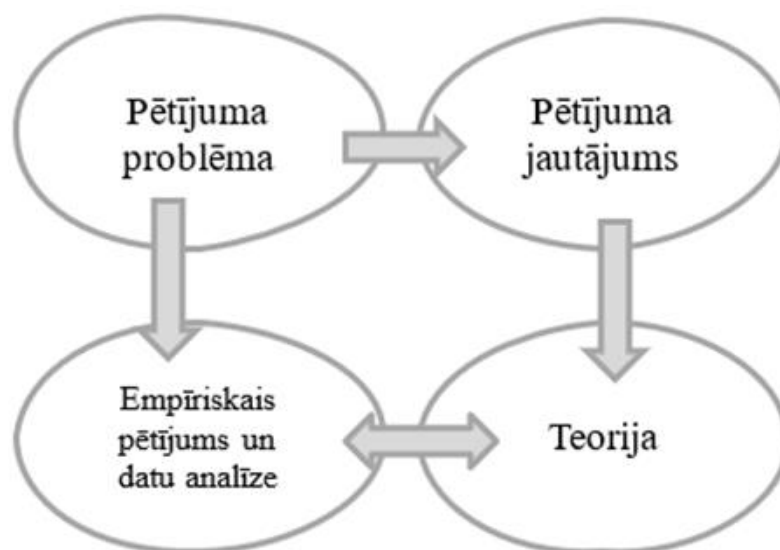
Samērā droši var apgalvot, ka pētījuma realitātes atspoguļojumam var būt viens vai vairāki skaidrojumi. Tātad pastāv pragmatiska ontoloģija, lai pasaules izpratni izziņātu, tas būtu vērsts un balstīts uz sabiedrības labuma iegūvi, kas skatāma caur metamodernisma filozofijas prizmu (Mārtinsone, 2021).

Maģistra darba pētījumā notika 4 (četras) intervijas. Ekspertintervijās piekrita piedalīties konkrētu jomu eksperti: Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas pediatre un miega speciāliste Marta Celmiņa, uztura speciāliste, uzturzinātniece, sertificēta GAPS (*Gut and Psychology Syndrome*) uztura konsultante, holistiskās medicīnas praktiķe Silvija Ābele un emocionālās inteliģences skolotāja, jauna mācību procesa radītāja "Apzinātības prakse bērniem", "Radošās smilšu nodarbības un elpošanas vingrinājumu ar jogas sekvencēm" vadītāja Evita Maurmane un izglītības psihologs Kristīne Mežaraupe. Ekspertu intervijas respondenti savā nozarē un profesijā strādā 15 – 20 gadus ilgu laika posmu un savu informāciju snieguši ar iespēju personas datu publicēšanai maģistra darbā. Maģistra darba "Stratēģiskā vadība pirmsskolā: atbalsta modelis bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā" piekrišanas veidlapas parakstītas, trīs piekrišanas veidlapas parakstītas izmantojot elektronisko eParaksta sistēmu ar drošu elektronisko parakstu, kurš satur laika zīmogu, un viena intervija parakstīta oriģināli, ar ekspertintervijas respondenta parakstu. Visi ētikas dati ievēroti un dokumentētas vienošanās pārskats saņemams pie darba autora. Vienošanās paraugs pievienots 3. pielikumā.

Pētījums veikts laika posmā no 2023. gada jūnija līdz 2024. gada martam. Tālāk nodaļā secīgi izklāstīta pētījuma metodoloģija un iegūtie datu rezultāti.

Kā redzams 3.1. attēlā, tiek apskatīta pētījuma problēma: stratēģiskās vadības atbalsta nepieciešamība pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā, kas izvirza pētījuma jautājumu, kāds ir stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam

pirmsskolā. Tāpēc tiek pētīta un analizēta teorija, veikts empīrisks pētījums, kam seko datu analīze, kas savstarpēji viens otru ietekmē, papildina, konfrontē, piekrīt, vai nepiekrīt, kā arī pierāda vai noliedz pētījuma problēmu un jautājumu.

3.1. att. **Pētījuma dizains** (autora veidots)

Veicot aptaujas un ekspertintervijas ar jomu speciālistiem, kas specializējas konkrētu jautājumu izpētē un realizācijā, tiek maksimāli palielināta pētījuma precizitāte un veidojas datu triangulācija (Abbadia, 2023), kas apliecina, ka tēma tiek apskatīta no vairākiem aspektiem un iegūst padziļinātu izpratni. Tātad samazinās neobjektivitātes iespējamība un datu validitāte ir konsekventi stiprāka.

3.1. Aptaujas rezultāti un analīze

Maģistra darba ietvaros tika veikta informācijas ievākšana ar aptaujas metodes palīdzību. Aptauja pētniekam, pēc tās izmantošanas stratēģijas, var sniegt kvantitatīvus vai kvalitatīvus datus. Aptaujas metodi veidojošiem elementiem – respondentiem, tiek sagatavoti 15 jautājumi, ar kuru palīdzību tiek atspoguļots pētījuma saturs. Pētījuma izlase (N=104) respondenti aptver izglītības jomā strādājošus pedagogus un vadītājus. Tas liecina, ka iespējams noskaidrot būtiski nozīmīgus mērķa uzdevumus kontekstā ar nepieciešamo informāciju pētījuma problēmas izpētē (Geske, un Grīnfelds, 2006) – stratēģiskā vadības atbalsta nepieciešamība pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā. Visbiežāk ar aptauju palīdzību iespējams saņemt informāciju par problēmu, motīviem, prioritātēm, kas šajā pētījumā ir:

- vai miegs, uzturs, sociāli emocionālā audzināšana un vides faktors ietekmē bērnu uzvedības pilnveidi;
- vai izglītības iestādes stratēģiskajā plānošanā jāparedz pedagogu zināšanu pilnveidi par miega, uztura, sociāli emocionālās audzināšanas un vides faktora ietekmi uz uzvedības pilnveides veicināšanu;
- vai nepieciešama individuāla programmas izstrāde bērniem ar uzvedības traucējumiem;
- kāda sadarbība ar vecākiem, pedagogiem un citiem speciālistiem nepieciešama, lai veicinātu bērnu uzvedības pilnveidi.

Būtisks aptaujas metodes faktors vērsts uz iespējamās problēmas izpausmes izpēti pētnieciskos nolūkos, kas ne vienmēr atrodams konkrētas nozares dokumentos. Taču aptaujas informācija var būt mazāk ticama un pastāv iespēja, ka var tikt pakļauta informācijas sagrozīšanai (Kristapsone, 2014). Pētījuma aptaujas jautājumi satur gan konkrētus atbilžu variantus, gan piedāvā iespēju respondentam sniegt savu atbildi. Aptaujas jautājumi pievienoti 1. pielikumā.

Elektroniska aptaujas anketa tika izveidota www.visidati.lv, saņemot apkopotos datus MS Exel formātā, kuri tālāk tika apstrādāti SPSS datu apstrādes sistēmā, veicot datu kodēšanu un analīzi. Aptaujas anketas tika nosūtītas izglītības iestāžu vadītājiem un pedagogiem, kā arī bērnu vecākiem. Aptauja pieļauj iespēju, ka respondents var būt gan pedagogs un/vai vadītājs, gan vecāks.

3.1. tabula

Respondentu sociāldemogrāfiskais profils

Respondentu sociāldemogrāfiskais profils			
		N	%
Dzimums	vīrietis	8	7,7
	sieviete	96	92,3
Vecums	18-34	17	16,3
	35-44	37	35,6
	45-54	27	26,0
	55 un vairāk	23	22,1
Dzīvesvieta	Rīga	16	15,4
	Jūrmala	6	5,8
	Daugavpils	1	1,0
	Jēkabpils	58	55,8
	Jelgava	1	1,0
	Līvāni	3	2,9
	Rēzekne	1	1,0
	Liepāja	13	12,5
	Cits	5	4,8

Respondentu sociāldemogrāfiskais profils

Respondentu sociāldemogrāfiskais profils			
		N	%
Izglītība	bakalaura	35	33,7
	profesionālā	19	18,3
	nepabeigta	3	2,9
	maģistrs	44	42,3
	doktors	2	1,9
	cits	1	1,0
Nodarbošanās	izglītība/zinātne	61	58,7
	kultūra	5	4,8
	valsts pārvalde	3	2,9
	finanses	4	3,8
	veselības aprūpe	4	3,8
	vadība	2	1,9
	pakalpojumi	7	6,7
	bezdarbnieks	4	3,8
	administratīvais	2	1,9
	cits	12	12,5
Tautība	latviešu	99	95,2
	krievu	3	2,9
	cita	2	1,9
Vai ir vadītājs?	nav	63	60,6
	ir	41	39,4

Kopumā aptaujas anketas aizpildīja (sk. 3.1. tabula) N=104 respondenti. Sociāldemokrātiskās statistikas dati liecina, ka aptaujā piedalījās 96 respondenti – sievietes un 8 vīrieši. Nozīmīgs aptaujas rādītājs ir respondentu vecums – 36% respondentu ir vecumā no 35 līdz 44 gadu vecumam, kas stabili norāda, ka respondenti izprot bērnu uzvedības normas ievērošanas nozīmīgumu sabiedrībā. Te gan jāatzīmē, ka respondentu dzīves vietai nav būtiskas nozīmes, taču 56% respondentu kā dzīvesvietu norādījuši Jēkabpili, kas norāda, ka aptaujas dati iekļauj informāciju par Zemgales novada izglītības sistēmu, tai skaitā pirmsskolu. Salīdzinoši mazāks aptaujāto skaits – 15% kā dzīvesvietu norādījuši Rīgu un 13% Liepāju, tātad informācija par pirmsskolas bērnu uzvedības pilnveides veicināšanu snieguši aptaujas respondenti lielākajās Latvijas pilsētās. Aplūkojot respondentus pēc izglītības līmeņa, var secināt, ka 43% aptaujāto ieguvuši maģistra grādu, savukārt 34% respondentu ir izglītības bakalaura grāds. Būtiski nozīmīgs fakts, ka aptaujā piedalījušies 2% respondentu ar doktora grādu. Šo informāciju apstiprina aptaujas datu sadaļa par nodarbošanos – 59% respondentu norādījuši, ka viņu darbs saistīts ar izglītību un zinātne. Aptaujā piedalījušies 39% respondentu vadītāju, 62% pedagogu un 52% vecāku. Vairāki

respondenti atbilst vairāk kā vienai kategorijai. Jautājumā par aptaujas respondentu tautību procentuālais īpatsvars, tas ir 95% norādījuši – latvieši. Kvalitatīvā pētījuma dalībnieku atlase ir ļoti būtiska, kas ir sarežģītāks process salīdzinot ar kvantitatīvo pētījumu. Šāda veida izlase tiek veidota mērķtiecīgi (Mārtinsons u. c., 2021). Ar sociāldemogrāfiskās datu analīzes palīdzību var secināt, ka aptaujas informāciju snieguši izglītības sistēmā strādājošie un atbildes saņemtas no 66% respondentu, kas atbilst kategorijām – izglītība un zinātne, valsts pārvalde, vadība, administratīvais darbs, tātad savas jomas profesionāļiem.

3.2. tabula

Ieteikumi uzvedības pilnveides veicināšanā pirmsskolā

1. Kādi būtu Jūsu ieteikumi uzvedības pilnveides veicināšanā pirmsskolā?											
		Izveidot un ieviest atbalsta programmu atbilstoši individuālajām bērnu vajadzībām		Izstrādāt un īstenot mentoringa un apmācību programmas pedagogiem		Veicināt ciešāku sadarbību ar vecākiem, piedāvājot seminārus un resursus par uzvedības pilnveidi		Organizēt pasākumus par bērnu uzvedību ietekmējošiem cēloņiem		Izveidot sistēmisku datu analīzes sistēmu, lai novērtētu uzvedības tendences un efektivitāti	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Vecums	18-34	7	41,2	9	52,9	9	52,9	8	47,1	5	29,4
	35-44	22	61,1	22	61,1	19	52,8	15	41,7	11	30,6
	45-54	10	37,0	13	48,1	22	81,5	10	37,0	8	29,6
	55 un vairāk	16	69,6	7	30,4	13	56,5	10	43,5	7	30,4
Vai ir vadītājs?	Nav	35	55,6	30	47,6	41	65,1	24	38,1	17	27,0
	Ir	20	50,0	21	52,5	22	55,0	19	47,5	14	35,0
Hi-kvadrāta tests	Ir	0.46		0.13		1.36		0.70		0.61	
Vai ir pedagogs?	Nav	23	57,5	24	60,0	25	62,5	15	37,5	10	25,0
	Ir	32	50,8	27	42,9	38	60,3	28	44,4	21	33,3
Vai ir vecāks?	Nav	24	49,0	20	40,8	33	67,3	22	44,9	13	26,5
	Ir	31	57,4	31	57,4	30	55,6	21	38,9	18	33,3

Analizējot apkopotos rezultātus (sk. 3.2. tabula), 60% respondentu pedagogu un 55% vadītāju uzskata, ka bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā nepieciešama ciešāka sadarbība ar vecākiem, nepieciešama informācija, semināri par uzvedības pilnveides iespējām.

Savukārt 55% respondentu vadītāju un 50% pedagogu kā būtisku uzsver atbilstošu programmu izveidi bērnu individuālajām vajadzībām, turpretī 52% vadītāju un 42% pedagogu ir pārliecināti, ka būtiska ir pedagogu mentoringa apmācības programmas izstrāde jaunajiem pedagogiem, turpretī kā mazāk nozīmīgu jautājumu par bērnu uzvedības cēloņu izzināšanu

uzsvēruši 48% vadītāju un 39% pedagogu, kas, salīdzinoši, ir labs rezultāts, lai gan pārsvarā tiek uzsvērts jautājums par bērnu uzvedības preventīvu pasākumu organizēšanu, taču mazāk par cēloņu izzināšanu.

Taču 35% aptaujāto respondentu vadītāju un 33% respondentu pedagogu kā svarīgu uzskata, nepieciešamību izveidot sistemātisku datu analīzes sistēmu, bērnu uzvedības novērtēšanai. Savukārt 67% aptaujāto respondentu vecāki vēlas veicināt un uzlabot sadarbību ar pedagogiem un vadību, kā arī iegūt informāciju un atbalstu bērnu uzvedības pilnveidē.

Balstoties uz aptaujas rezultātiem par respondentu, vadītāju, viedokli – ieteikumi bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā pirmsskolā, ar hi kvadrāta testa palīdzību, neveido būtiski atšķirīgu novērtējumu saistībā pārējiem aptaujas respondentiem.

Katrā jautājumā pēc SPSS programmas aprēķina Hi-kvadrāta tests ($df, N = sample size = chi-square statistic value, p = p value$) atbildēs nav statistisku saistību ($p < 0,05$), kas norāda, ka bērnu uzvedības pilnveide ir aktuāls jautājums izglītībā un sabiedrībā kopumā (sk. 3.2. tabula).

Samērā droši var apstiprināt, ka pētījuma teorētiskajā daļā apskatītā informācija par uzvedības pilnveides veicināšanas iespējām apstiprina, ka aptaujas datu analīze ir būtiski nepieciešama, lai izzinātu cēloņus bērnu deviantai uzvedībai (Celmiņa, 2023; Bērziņa, 2022; Ābele, 2021).

Empīriskā pieeja, nav tikai zinātniskā metode, tā sākas ar loģisku jautājumu, kāpēc to nepieciešams nodefinēt kā empīrisku pieeju. Loģika pārstāv divas paradigmas, kas no pētījuma viedokļa saprotamas kā induktīvā un deduktīvā loģika.

No teiktā var secināt, dedukcijai (racionālismam), indukcijai (empīrismam) saplūst vienā patiesības veselumā (Geske un Grīnfelds, 2006). Pētījuma respondenti nepieciešama sava – personīgā pieredze attiecībā uz pētījuma tēmu. Savukārt, pētniekiem nepārtraukti jāpieņem jauni lēmumi visā pētījuma procesa laikā, balstoties gan uz iegūto informāciju un datiem, gan arī uz nepieciešamību izvēlēties tālākus pētījuma instrumentus empīriskā pētījuma procesa stiprināšanā.

Stratēģiskās vadības mērķi pirmsskolas izglītībā

2. Kāds būtu Jūsu stratēģiskās vadības mērķis pirmsskolas izglītībā?														
		Tiktu īstenoti individuāli pozitīvu uzvedību veicinoši pasākumi		Tiktu veidota lielāka sadarbība starp pedagogiem un vecākiem		Tiktu veidota stimulējošāka un iedvesmojošāka vide		Tiktu veicināta bērnu akadēmiskā izglītība		Latvijas pirmsskolas izglītībā viss ir kārtībā, neko nevajag mainīt		Cits		Fišera precīzais tests
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Vecums	18-34	6	35,3	4	23,5	6	35,3			1	5,9			
	35-44	8	21,6	14	37,8	12	32,4					3	8,1	
	45-54	8	29,6	10	37,0	7	25,9	2	7,4					
	55 un vairāk	9	39,1	8	34,8	5	21,7			1	4,3			
Vai ir vadītājs?	Nav	18	28,6	25	39,7	16	25,4	1	1,6	1	1,6	2	3,2	p=0,78
	Ir	13	31,7	11	26,8	14	34,1	1	2,4	1	2,4	1	2,4	
Vai ir pedagogs?	Nav	15	37,5	8	20,0	15	37,5	1	2,5			1	2,5	
	Ir	16	25,0	28	43,8	15	23,4	1	1,6	2	3,1	2	3,1	
Vai ir vecāks?	Nav	12	24,0	17	34,0	17	34,0	1	2,0	1	2,0	2	4,0	
	Ir	19	35,2	19	35,2	13	24,1	1	1,9	1	1,9	1	1,9	

Lielākā daļa aptaujāto (sk. 3.3. tabula), 34% respondentu vadītāji uzskata, ka jāveido stimulējošāka un iedvesmojošāka vide, savukārt, 44% respondentu pedagogi vēlas lielāku sadarbību starp pedagogiem un vecākiem, 31% respondentu vadītāju kā svarīgu stratēģiskās izglītības vadības mērķi uzskata – īstenot individuālus pozitīvu uzvedību veicinošus pasākumus, turpretī 2% respondentu atzīst, ka nepieciešams veicināt bērnu akadēmisko izglītību, bet 2% aptaujāto respondentiem uzsver, ka pirmsskolas izglītībā nekas nav jāmaina.

Būtisks aptaujas rezultātu radītājs ir vecāku atbildes, un, tās norāda, ka 35% vecāku vēlas individuāli uzvedību veicinošas nodarbības, pasākumus ar speciālistiem. Vecāki vēlas arī lielāku sadarbību ar pedagogiem, kas liecina par pedagogu pilnveides nepieciešamību.

Aptaujas respondentiem tika piedāvāts iesniegt savu atbildes variantu un 3% no aptaujātajiem respondentiem uzskata, stratēģiskās vadības mērķis ir:

- Nepieciešamība ieguldīt lielākus finanšu resursus atbalsta pasākumiem pirmsskolas vides un telpu labiekārtošanā, mācību materiālu iegādē un pedagogu izglītības pilnveidošanā;
- Būtiski svarīgi pirmsskolā ieviest “Apzinātības prakses bērniem”, kas jau pašos pamatos bērnam palīdzētu justies droši, sajūst sevi telpā un laikā. Šādi interešu izglītības pulciņi bērniem palīdzētu uzlabot pašsajūtu un uzvedību.

Šajā jautājumā iegūto rezultātu papildanalīzē tika izmantots Fišera tests, jo piedāvātie jautājuma atbilžu varianti bija mazāk par pieci. Ar Fišera testa palīdzību netika noteikta respondentu vadītāju statistiski nozīmīga saistība ar stratēģiskās vadības mērķi $p=0,78$, kas norāda, ka $p < 0,05$ (sk. 3.3. tabula).

Analizējot iegūtos rezultātus, tika ņemti vērā arī papildus piedāvātie atbilžu varianti, kas būtiski neietekmē aptaujas rezultātus, bet tomēr sniedz jaunas pamatiezīmes pirmsskolas problēmu aktualitātēs. Visi aptaujā iesaistītie respondenti vēlas izmaiņas bērnu uzvedībā un ir gatavi sadarboties, taču nav konsekventas skaidrības veicamo darbību plānošanā. Respondentu pamatota nostāja un priekšlikumi, ka svarīga ir interešu izglītības aktualizēšana pirmsskolā, balstās uz viņu praksi, kurā nepieciešamas izmaiņas, jaunas metodes, pedagogu un speciālistu profesionālā pilnveide, nepieciešamo speciālistu piesaiste, ciešāka sadarbība ar vecākiem.

Tātad A. Banduras (1977) apgalvojums, ka vides un kognitīvo elementu mijiedarbība konsekventi ietekmē bērnu mācīšanos, atbilst aptaujas datu izvērtējamam (Firmansyah et al., 2022). Tāpēc stratēģiskajā plānošanā vairāk jāizmanto ārējo informāciju, savukārt, stratēģiskajā vadībā gan ārējo, gan iekšējo un sadalot to, iespējams iegūt optimālu variantu esošo problēmu risināšanā (Forands, 2000).

3.4. tabula

Harmoniskas sociāli emocionālās audzināšanas nodrošināšana pirmsskolā

3. Kā pirmsskolā iespējams nodrošināt harmoniskāku sociāli emocionālo audzināšanu?									
		Izmantot programmas, kas palīdzētu bērniem atpazīt, saprast un pārvaldīt savas emocijas		Izstrādāt un ieviest programmas, kas ļauj vairāk izteikt savu darbību, jūtas, emocijas caur mākslu, mūziku utt.		Iesaistīt vecākus izglītības procesā, organizējot kopīgus tematiskus pasākumus		Veidot informatīvas tikšanās, lai pilnveidotu zināšanas par miega un uztura ietekmi uz uzvedību	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Vecums	18-34	4	23,5	7	41,2	3	17,6	3	17,6
	35-44	13	35,1	10	27,0	3	8,1	11	29,7
	45-54	4	14,8	7	25,9	6	22,2	10	37,0
	55 un vairāk	4	17,4	9	39,1	4	17,4	6	26,1
Vai ir vadītājs?	nav	13	20,6	20	31,7	12	19,0	18	28,6
	ir	12	29,3	13	31,7	4	9,8	12	29,3
Vai ir pedagogs?	nav	10	25,0	17	42,5	4	10,0	9	22,5
	ir	15	23,4	16	25,0	12	18,8	21	32,8
Vai ir vecāks?	nav	11	22,0	13	26,0	9	18,0	17	34,0
	ir	14	25,9	20	37,0	7	13,0	13	24,1

Aptaujas dati liecina (sk. 3.4. tabula), ka 32% respondentu vadītāju un 37% vecāku vēlas veicināt harmonisku sociāli emocionālo audzināšanu izstrādājot un ieviešot programmas, kas ļautu izteikt bērnu darbību, jūtas un emocijas caur mākslu, mūziku, attīstošo vai koriģējošo vingrošanu. Turpretī samērā liela daļa aptaujāto – 29% respondentu vadītāju un 33% pedagogu uzskata, ka nepieciešamas informatīvas tikšanās ar uztura, miega speciālistiem, lai pilnveidotu zināšanas par to ietekmi uz bērnu sociāli emocionālo labsajūtu un uzvedību.

Pēc aptaujas rezultātiem tikai 24% vecāku uzskata, ka jāpilnveido zināšanas par miega un uztura ietekmi uz uzvedību. No šīm atbildēm veidojas secinājums, ka nepieciešama vecāku informēšana un kopīgas tikšanās ar uztura un miega speciālistiem.

Savukārt 29% aptaujāto respondentu vadītāju un 23% pedagogu, kas salīdzinoši ir zemāks rādītājs nekā vadītājiem, vēlas, lai tiktu izstrādātas un pielietotas programmas, kas palīdzētu bērniem atpazīt, saprast un pārvaldīt savas emocijas, turpretim, 27% respondentu vadītāju un 33% pedagogu ir pārliecināti, ka harmonisku sociāli emocionālo audzināšanu nodrošinās kopīgi pasākumi ar vecākiem.

No iepriekš minētā var secināt, ka tieši esošajā laika posmā lielāka uzmanība un vērtība jāpievērš Latvijas izglītības sistēmā piedāvātajām programmām. Pētījumu datu analīzes rezultāti Latvijā liecina, ka programma “Stop 4-7” veicinājusi agresīvas uzvedības un uzmanības problēmu rādītāju mazināšanos, balstoties uz pedagogu un vecāku novērtējumiem (Miesniece, 2022), kas ir vienisprāt ar Austrālijā veikto pētījumu, ka, jo jaunāks bērnu vecums, jo efektīvāks bērnu uzvedības pilnveidi vecinošais un preventīvais darbs (Baker & Sanders, 2017). Savukārt, pētījumi, kas veikti par sociāli emocionālās audzināšanas un uzvedības pilnveides korelāciju atspoguļo, ka bērnu akadēmisko sekmju pieaugums ir par 11% lielāks, izmantojot sociāli emocionālās audzināšanas (skolās -sociāli emocionālā mācīšanās) programmas jau no pirmsskolas vecumposma (Durlak et al., 2011).

Aptaujas rezultāti liecina, ka 32% aptaujāto vadītāju kā svarīgu faktoru sociāli emocionālās audzināšanas nodrošināšanā pirmsskolā uzsver izstrādātas un ieviestas mācību programmas, kas ļautu izteikt bērnu darbību, jūtas un emocijas caur mākslu, mūziku, attīstošo vai koriģējošo vingrošanu.

No tā var secināt, ka izglītības programmu ieviešana un izstrāde ir viens no svarīgākajiem posmiem kvalitatīva izglītības iestādes darba plānošanā un ilgtspējīgā darbībā, bez kura nav iespējamas citas izmaiņas un uzlabojumi, kas palīdzētu attīstīt un uzlabot dažādus uz bērnu tendētus faktoros, kas saistīti ar viņa uzvedības u.c. aktivitātēm.

Izglītības iestāžu vadītāji uzskata, ka:

1. Svarīgs faktors sociāli emocionālās audzināšanas nodrošināšanā pirmsskolā ir izstrādāt un ieviest programmas, kas ļautu izteikt bērnu darbību, jūtas un emocijas caur mākslu, mūziku, attīstošo vai korigējošo vingrošanu;
2. Jāizstrādā programmas, kas palīdzētu bērniem atpazīt, saprast un pārvaldīt savas emocijas un arī rīkot informatīvas tikšanās ar uztura, miega speciālistiem, lai pilnveidotu zināšanas par miega un uztura ietekmi uz bērnu sociāli emocionālo labsajūtu un uzvedību;
3. Nepieciešams iesaistīt vecākus izglītības procesā, organizējot kopīgus tematiskus pasākumus.

Pedagogi uzskata, ka:

1. Svarīgi ir rīkot informatīvas tikšanās ar uztura, miega speciālistiem, lai pilnveidotu zināšanas par miega un uztura ietekmi uz bērnu sociāli emocionālo labsajūtu un uzvedību;
2. Nepieciešams ir izstrādāt un ieviest programmas, kas ļautu vairāk izteikt bērnu darbību, jūtas un emocijas caur mākslu, mūziku, attīstošo vai korigējošo vingrošanu;
3. Jāizmanto programmas, kas palīdzētu bērniem atpazīt, saprast un pārvaldīt savas emocijas;
4. Jāiesaista vecākus izglītības procesā, organizējot kopīgus tematiskus pasākumus.

Iegūtie rezultāti norāda, ka pedagogi un izglītības iestāžu vadītāji, kā mazāk būtisku faktoru uzskata, vecāku iesaisti izglītības procesā, organizējot kopīgus tematiskus pasākumus. No vienas puses šim viedoklim var piekrist, jo bērnu uzvedību var korigēt tajā vidē, kur tā ir radusies, bet no otras puses, vecāku iesaiste var būt palīdzīga, atbalstoša, it īpaši, ja jautājums skar harmonisku sociāli emocionālo audzināšanu. Pētījuma rezultāti norāda, ka sadarbība ar vecākiem pozitīvi ietekmē pirmsskolas iestādes un vecāku sadarbības stiprināšanu, kā arī ieguvumiem. Sadarbība veido pirmsskolas izglītības izpratnes līmeņa paaugstināšanos (Bicaj et al., 2018).

Ieguvēji būs bērni, ja sociāli emocionālās audzināšanas prasmes tiks attīstītas sadarbojoties, un veicinātas gan pirmsskolā, gan mājās (Murphy et al., 2017). Pieredzē un praksē balstīts apgalvojums, ka bērni, kuri pirmsskolā apguvuši spēju pārvaldīt savas emocijas, kontrolēt, regulēt savu uzvedību un emocijas, daudz prasmīgāk spēj sadarboties ar apkārtējiem (Martinsone u.c, 2020).

Metodes un paņēmieni bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā

4. Ar kādām metodēm un paņēmieniem, pēc Jūsu domām, varētu ietekmēt bērnu uzvedības uzlabošanas un pilnveidi?											
		Apvienot speciālistu (psihologa, uztura, miegau.c.) ieteikumus un izstrādāt un pielāgot individuālu plānu		Periodiski uzaicināt psihologu, analizēt un izmantot ieteikumus par vēlamajiem uzvedības pilnveides pasākumiem		Nodrošināt regulāras pedagoģu apmācības par uzvedības problēmām, to regulēšanu		Identificēt uzvedības stiprās un vājās puses, lai pielāgotu individuālus atbalsta pasākumus		Katram bērnam izstrādāt personalizētu uzvedības uzlabošanas plānu, pamatojoties uz novērtēšanas rezultātiem	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
VISI RESPONDENTI		38	36,5	51	49,0	53	51,0	50	48,1	39	37,5
Vecums	18-34	3	17,6	13	76,5	13	76,5	12	70,6	7	41,2
	35-44	19	51,4	15	40,5	23	62,2	15	40,5	16	43,2
	45-54	8	29,6	13	48,1	12	44,4	14	51,9	9	33,3
	55 un vairāk	8	34,8	10	43,5	5	21,7	9	39,1	7	30,4
Vai ir vadītājs?	Nav	23	36,5	33	52,4	30	47,6	32	50,8	17	27,0
	Ir	15	36,6	18	43,9	23	56,1	18	43,9	22	53,7
Hi-kvadrāta tests	Ir	0.99		0.39		0.39		0.49		0.006	
Vai ir pedagoģis ?	Nav	15	37,5	24	60,0	25	62,5	22	55,0	17	42,5
	Ir	23	35,9	27	42,2	28	43,8	28	43,8	22	34,4
Vai ir vecāks?	Nav	17	34,0	26	52,0	24	48,0	27	54,0	24	48,0
	Ir	21	38,9	25	46,3	29	53,7	23	42,6	15	27,8

Pētījumā iesaistītiem respondentiem šajā jautājumā tika dota iespēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus, kas nav saistīts ar procentuālo aprēķinu jautājuma reprezentativitātei (sk. 3.5. tabula), bet gan informācijas lielumam un bagātībai (Mārtinsone u.c., 2021).

Rezultāti norāda, ka vislielāko aptaujāto skaits – 56% respondentu vadītāju un 44% pedagoģu uzskata, ka svarīgas ir regulāras pedagoģu apmācības par bērnu uzvedības problēmām, to regulēšanu iespēju nodrošināt pareizu metožu un paņēmienu izvēli bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā pirmsskolas izglītībā, taču 54% respondentu vadītāju un 34% pedagoģu ir pārlecināti, ka, katram bērnam ir jāizstrādā personalizēts uzvedības uzlabošanas plāns, pamatojoties uz novērtēšanas rezultātiem. Savukārt 44% respondentu vadītāju un 34% pedagoģu iesaka lielāku uzmanību pievērst, tieši, bērnu uzvedības problēmu identificēšanā, tātad nosakot bērna attīstības stiprās un vājās puses, lai pielāgotu individuālus atbalsta pasākumus.

Periodiski uz tikšanos būtu jāuzaicina psihologu, lai analizētu un izmantotu ieteikumus par vēlamām bērnu uzvedības pilnveides pasākumiem, kā būtiski svarīgu ir norādījuši 44% aptaujāto vadītāju un 42% pedagogu, bet 37% respondentu vadītāju un 23% pedagogu ir pārliecināti, ka jāapvieno speciālistu (psihologa, uztura, miega u.c.) ieteikumus un tikai tad jāizstrādā bērniem pielāgotus individuālus plānus.

Analizējot iepriekš minētos aptaujas rezultātus, var secināt, ka lielākā daļa respondentu izvēlējās vismaz divus atbilžu variantus no kopējo atbilžu skaita jautājumā. Gan pedagogiem, gan iestādes vadībai ir svarīgi meklēt iespējas, metodes un paņēmienus kā risināt bērnu uzvedības pilnveides veicināšanu savā iestādē.

3.5. tabulā parādīta Hi – kvadrāta testa statistiski nozīmīga atšķirība respondentiem vadītāji $p=0.006$, kas norāda, ka $p < 0,05$, tātad izglītības iestāžu vadītāji kā svarīgu iestādes darba plānošanā uzskata, ka nepieciešams izvēlēties metodes un paņēmienus bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā, bet vispirms jānovērtē situācija un pamatojoties novērtēšanas rezultātiem jāizstrādā katram bērnam personalizētu uzvedības pilnveides veicinošu plānu.

3.6. tabula

Pedagogu profesionālā attīstība un mācību procesa veicināšana pirmsskolā

5. Kā Jūs veicinātu profesionālo attīstību un mācību procesu pedagogiem pirmsskolā?											
		Ieviestu profesionālās attīstības programmas, lai regulāri praksē balstītas situācijas un uzdevumus būtu iespējams praktiski pielietot		Izveidot mentoringa programmu, kur pieredzējušie pedagogi varētu dalīties savās zināšanās un sniegt atbalstu jaunajiem pedagogiem		Organizēt regulāras darbnīcas un konferences par stratēģisko vadību, kur piedalītos gan iekšējie eksperti, gan ārējie speciālisti		Nodrošināt pedagogiem piekļuvi tehnoloģijām un resursiem		Izveidot sistēmu, kas piedāvātu individuālu atbalstu katram pedagogam atbilstoši viņa profesionālajām vajadzībām	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Vecums	18-34	8	47,1	10	58,8	7	41,2	8	47,1	7	41,2
	35-44	19	51,4	22	59,5	16	43,2	11	29,7	21	56,8
	45-54	14	51,9	15	55,6	7	25,9	9	33,3	15	55,6
	55 un vairāk	9	39,1	9	39,1	5	21,7	4	17,4	16	69,6
Vai ir vadītājs?	Nav	33	52,4	31	49,2	21	33,3	19	30,2	36	57,1
	Ir	17	41,5	25	61,0	14	34,1	13	31,7	23	56,1

3.6. tabulas turpinājums

Pedagogu profesionālā attīstība un mācību procesa veicināšana pirmsskolā

5. Kā Jūs veicinātu profesionālo attīstību un mācību procesu pedagogiem pirmsskolā?											
		Ieviestu profesionālās attīstības programmas, lai regulāri praksē balstītas situācijas un uzdevumus būtu iespējams praktiski pielietot		Izveidot mentoringa programmu, kur pieredzējušie pedagogi varētu dalīties savās zināšanās un sniegt atbalstu jauniešiem pedagogiem		Organizēt regulāras darbnīcas un konferences par stratēģisko vadību, kur piedalītos gan iekšējie eksperti, gan ārējie speciālisti		Nodrošināt pedagogiem piekļuvi tehnoloģijām un resursiem		Izveidot sistēmu, kas piedāvātu individuālu atbalstu katram pedagogam atbilstoši viņa profesionālajām vajadzībām	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Hi-kvadrāta tests		0.28		0.24		0.93		0.87		0.92	
Vai ir pedagogs?	Nav	21	52,5	25	62,5	12	30,0	13	32,5	19	47,5
	Ir	29	45,3	31	48,4	23	35,9	19	29,7	40	62,5
Vai ir vecāks?	Nav	24	48,0	26	52,0	14	28,0	15	30,0	32	64,0
	Ir	26	48,1	30	55,6	21	38,9	17	31,5	27	50,0

Balstoties uz rezultātiem (sk. 3.6. tabula), ir skaidri pārrēdzama situācija, ka 61% aptaujāto respondentu vadītāju un 48% pedagogu uzskata, ka jāizveido mentoringa programma, kur pieredzējušie pedagogi varētu dalīties savās zināšanās un sniegtu atbalstu jauniešiem pedagogiem.

Savukārt 63% aptaujāto pedagogu uzskata, ka ir jāizveido skaidra profesionālās attīstības sistēma, kas piedāvātu individuālu atbalstu katram pedagogam, atbilstoši viņa profesionālajām vajadzībām, līdz ar to, būtu iespējams veicināt kvalitatīvu pedagogu profesionālo attīstību un mācību procesu pirmsskolā.

Šajā jautājumā pedagogu un vadītāju viedokļi atšķiras, jo kā svarīgu individuālu atbalstu pedagogiem norādījuši 56% aptaujāto vadītāju, kas ir par 7% mazāk, nekā to uzskata pedagogi. Taču 45% respondentu pedagogu domā, ka jāievieš profesionālās attīstības programmas, ar praksē balstītu situāciju izklāstu, lai būtu iespējama pieredzes apmaiņa starp speciālistiem un praktisks pielietojums ikdienas darbā, kam piekrīt 41% vadītāju. Statistiskā atšķirība starp abiem rādītājiem ir salīdzinoši neliela, kas liecina, ka vadītāju un pedagogu viedokļi ir procentuāli līdzīgi, lai veiksmīgi pilnveidotu bērnu uzvedību.

Savukārt 36% no aptaujātajiem pedagogiem un 34% vadītāju atbalstījuši, ka jāorganizē pasākumi, kur piedalītos gan iekšējie, gan ārējie eksperti un speciālisti, turpretī 32% vadītāju un 30% pedagogu ir pārliecināti, ka izglītības vadībai jānodrošina pedagogiem piekļuvi tehnoloģijām un resursiem. Statiski nozīmīgi ir vecāku (56%) aptaujas rezultāti, kas uzskata, ka pedagogiem

nepieciešama mentoringa programmas ieviešana un 50% vecāku uzsver, ka profesionāls atbalsts pedagogiem ir būtiski nepieciešams. Būtiskas statistiski atšķirības starp vadītāju un pārējo respondentu atbildēm neuzrādīja arī Hi – kvadrāta tests, nevienā atbilžu variantā $p < 0,05$ (sk. 3.6.tabula).

Rezultāti liecina, ka šajā jautājumā respondentiem tika piedāvātas iespējas iesniegt vairākus atbilžu variantus un katrs respondents ir iesniedzis, vidēji, divas, sev būtiski svarīgas, atbildes. Tāpēc iespējams secināt, ka pedagogiem nepieciešams ir individuāls atbalsts un būtiski svarīga ir mentora palīdzība jaunažiem pedagogiem.

Tātad stratēģiskās vadības ieviešana izglītības sistēmā varētu nodrošināt ilgspējīgu attīstību, kas atspoguļotu sabiedrības un ekonomikas vajadzības, lai veidotu kvalitatīvu izglītību nākotnes paaudzēm (NAP2027, 2021).

3.7. tabula

Ilgspējīga ilgtermiņa stabilitāte pirmsskolas stratēģiskajā vadībā

6. Kā Jūs nodrošinātu ilgspējīgu ilgtermiņa stabilitāti pirmsskolas stratēģisko vadībā?												
		Veidotu ciešu sadarbību ar vecākiem		Izstrādātu ilgtermiņa plānu, kurā noteiktu skaidrus mērķus		Investētu personāla sagatavošanā un apmācībā		Plānotu finanses, lai nodrošinātu ilgtermiņa resursu stabilitāti		Uzturētu sadarbību ar citām izglītības iestādēm, lai veicinātu pieredzes apmaiņu		Fišera precīzais tests
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Vecums	18-34	5	29,4	2	11,8	7	41,2			3	17,6	p = 0,96
	35-44	4	10,8	6	16,2	19	51,4	1	2,7	7	18,9	
	45-54	6	22,2	2	7,4	15	55,6	1	3,7	3	11,1	
	55 un vairāk	4	17,4	4	17,4	10	43,5	1	4,3	4	17,4	
Vai ir vadītājs?	Nav	12	19,0	8	12,7	32	50,8	2	3,2	9	14,3	
	Ir	7	17,1	6	14,6	19	46,3	1	2,4	8	19,5	
Vai ir pedagogs?	Nav	4	10,0	6	15,0	22	55,0			8	20,0	
	Ir	15	23,4	8	12,5	29	45,3	3	4,7	9	14,1	
Vai ir vecāks?	Nav	10	20,0	5	10,0	24	48,0	2	4,0	9	18,0	
	Ir	9	16,7	9	16,7	27	50,0	1	1,9	8	14,8	

Aptaujas rezultāti norāda (skat. 3.7. tabulā), ka, lai noskaidrotu ilgspējīgas ilgtermiņa stabilitātes nodrošināšanu pirmsskolas stratēģiskajā vadībā. Pārlicinoši lielākais aptaujāto īpatsvars – 46% respondentu vadītāju un 45% pedagogu uzsver, ka vadībai ir jāinvestē resursi personāla sagatavošanā un apmācībā, nodrošinot, ka pedagogi un tehniskie darbinieki būtu gatavi īstenot vadības izstrādātos plānus. Taču salīdzinoši mazāks aptaujāto skaits, aptuveni 23% vadītāju

un 17% respondentu pedagogu ir pārliecināti, ka vadībai jāveido ciešāka sadarbība ar pedagogiem, vecākiem, vietējiem uzņēmējiem, iestādēm un 20% aptaujāto respondentu vadītāju, 14% pedagogu uzsver, ka vadībai jāveido sadarbība ar citām izglītības iestādēm, lai veicinātu pieredzes apmaiņu un informētu darbiniekus par jaunākajām tendencēm izglītības jomā. Aptuveni 19% aptaujāto respondentu vadītāju ir pārliecināti, ka ir jāizstrādā ilgtermiņa attīstības plāns, kurā noteikts skaidrs mērķis un stratēģijas, tad izglītības iestādes attīstība būtu veiksmīgāka un ieņemtu nozīmīgu vietu tirgus ekonomikā, turpretī mazāks aptaujāto skaits 2% vadītāju, uzsver, ka vadībai nepieciešams plānot un pārvaldīt finanses, lai nodrošinātu ilgtermiņa resursu stabilitāti (renovācija, remonts u.c.).

Aplūkojot detalizētu aptaujas respondentu izlases īpatsvaru, tiek secināt, ka pedagogi N=64 kontekstā ar vadītājiem N=41 norādījuši kā mazāk būtisku nepieciešamību plānot un pārvaldīt finanses, lai nodrošinātu ilgtermiņa resursu stabilitāti. Jautājums par ilgtspējīga ilgtermiņa stabilitāti pirmsskolas stratēģiskajā vadībā ir bijis neviennozīmīgs aplūkoto jautājumu vidū, kur krietni augstāks rādītājs (19%) ir jautājumā par ilgtermiņa attīstība plāna izstrādi, kurā noteikts skaidrs mērķis un stratēģijas.

No tā var secināt, ka jautājuma ietvertai informācijai par situāciju ir jābūt saprotamai, lai spētu veikt analīzi par pieņemtajiem lēmumiem, plānoto, vai risināmo problēmu, bet pats fakts, ka iegūtie dati neko nenozīmē ir svarīgs un var kalpot kā būtisks informācijas avots. Pētnieka loma pētījumā ir skatīt iegūto datu apjomu un saturu kopsakarībās, jānoskaidro vai tiek sasniegts pietiekams datu analīzes dziļums, adekvātums un rezultātu piesātinājums (Mārtinsone u.c., 2021).

Pastāv iespēja, ka šajā jautājumā tikai daļa piedāvāto atbilžu variantu tika veiksmīgi noformulētas un sniedza respondentiem lielāku saprotamību, jo pētījuma aptaujas aizpildīja 41 iestāžu vadītājs, savukārt, tikai 2% aptaujas respondentu uzskata, ka tas svarīgs ilgtermiņa stabilitātes rādītājs.

Salīdzinot iegūtos rezultātus ar Fišera testu, tika secināts, ka statistiski nozīmīgas atšķirības frekvencēs respondentiem – vadītāji un pedagogi, vecāki netika novērotas, jo $p < 0,05$ (sk. 3.7. tabula). Tāpēc stratēģiskajā plānošanā vairāk jāizmanto ārējo informāciju, savukārt, stratēģiskajā vadībā gan ārējo, gan iekšējo, sadalot to, iespējams iegūt optimālu variantu esošajiem resursiem (Forands, 2000).

Likumsakarības starp izglītības sistēmas efektivitāti un uzvedības pilnveides veicināšanas modeļa izveidi norāda, ka nepieciešama vadība kā kopums un sociālā sistēma, tai noteikti jābūt komandai uz kuru tiek virzīta visa veida vadības ietekme, lai notiktu darbība, kuru vienmēr var pilnveidot, uzlabot tās funkcijas un veicamo uzdevumu kvalitāti. Ar šādu stratēģiju iespējama sekmīga virzība uz plānoto mērķi (Bauman, 2018).

Sadarbība veidojot ilgspējīgu vadību pirmsskolā

7. Kā Jūs redzat sadarbību starp pedagogiem, vecākiem, lai veidotos ilgspējīga vadība pirmsskolā?												
		Izveidotu regulāras tikšanās (sapulces)		Organizētu apmācības, kurās piedalās pedagogi, vecāki		Veidotu uz sadarbību orientētu vidi, kur visi strādā kopā, lai sasniegtu kopējus mērķus		Izveidotu vecāku padomi, kur vecāki var iesaistīties lēmumu pieņemšanā		Izveidotu sistēmu, kurā tiek izvērtēta pieredze un inovatīvas idejas		Fišera precīzais tests
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Vecums	18-34	5	29,4	2	11,8	7	41,2	2	11,8	1	5,9	p = 0,52
	35-44	1	2,7	7	18,9	23	62,2	1	2,7	5	13,5	
	45-54	4	14,8	6	22,2	17	63,0					
	55 un vairāk	2	8,7	2	8,7	17	73,9			2	8,7	
Vai ir vadītājs?	Nav	6	9,5	10	15,9	42	66,7	2	3,2	3	4,8	
	Ir	6	14,6	7	17,1	22	53,7	1	2,4	5	12,2	
Vai ir pedagogs?	Nav	7	17,5	3	7,5	25	62,5	1	2,5	4	10,0	
	Ir	5	7,8	14	21,9	39	60,9	2	3,1	4	6,3	
Vai ir vecāks?	Nav	9	18,0	7	14,0	29	58,0	1	2,0	4	8,0	
	Ir	3	5,6	10	18,5	35	64,8	2	3,7	4	7,4	

Aptaujas datu rezultāti liecina (skat. 3.8. tabulā), ka 54% respondentu vadītāju un aptuveni 61% pedagogu kā svarīgu faktoru ilgspējīgas pirmsskolas izglītības vadībā uzskata, nepieciešamību, veidot uz sadarbību orientētu vidi, kur visi strādātu kopā, lai sasniegtu kopējus mērķus. Līdzīgi 17% aptaujāto respondentu vadītāju un ar nebūtiski lielāku pārsvaru pedagogu (22%) ir pārliecināti, ka svarīgi ir organizēt seminārus un apmācības, kuros piedalītos pedagogi un vecāki, turpretī 15% vadītāju un tikai 8% pedagogu piekrīt, ka sadarbība pirmsskolā uzlabotos, ja tiktu organizētas regulāras savstarpējas tikšanās (piemēram, sapulces informācijas apmaiņai), 12% vadītāju un 6% pedagogu vēlas izveidot sistēmu, kurā tiktu izvērtēta pieredze, atsauksmes un inovatīvas idejas. Savukārt 2% vadītāju, 3% pedagogu domā, ka svarīga loma sadarbības efektivitātei ir vecāku padomes un darba grupas izveidei, kurā vecāki iesaistītos lēmumu pieņemšanā.

Aptaujas respondentu atbildes uz konkrētiem pētnieka jautājumiem tika saņemtas atbilstoši to izpratnei. Netipiski maz respondentu uzskata, ka vecākiem būtu jāiesaistās dažādu organizatorisku lēmumu pieņemšanā, un, to varētu skaidrot, ka pētniekam būtu nepieciešamība pārveidot jautājuma formulējumu vai piedāvāt respondentiem iespēju iesniegt vairākus atbilžu

variantus. Savukārt no kvantitatīvu datu analīzes tika iegūts apstiprinājums pētījuma jautājumam, ka ir svarīgi būtu veidot uz sadarbību orientētu vidi, kurā visi strādā kopā, lai sasniegtu kopēju mērķi, izveidojot stratēģiskās vadības modeli bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam pirmsskolā.

Vadītāju un pedagogu atbilžu varianti procentuāli sasauca ar jautājumu sadalījumu pēc nepieciešamības veidot uz sadarbību orientētu vidi, kura visi strādātu kopā, lai sasniegtu kopējus mērķus, kas ir būtiski svarīgs faktors stratēģiskajā vadībā. Statistiski nozīmīgas korelācijas starp vadītāju un pārējo respondentu 7. jautājuma atbildēm netika uzrādītas, jo, pēc Fišera testa aprēķiniem $p=0,52$, bet $p < 0,05$ (sk. 3.8.tabula).

Sadarbība un pozitīva komunikācija veido harmoniskas attiecībās starp darbiniekiem, bērniem un pieaugušajiem, pedagogiem un vecākiem, attiecīgiem atbalsta speciālistiem, kas kopumā spētu risināt netipiskas situācijas pirmsskolas bērnu deviantā uzvedībā. Savukārt attiecīgie speciālisti nodrošinātu bērniem nepieciešamo atbalstu, lai bērni spētu pārvaldīt savas emocijas, spētu pozitīvā veidā sadarboties ar vienaudžiem un vecākiem.

3.9. tabula

Galvenie izaicinājumi pirmsskolas vadībā

8. Kādi ir galvenie izaicinājumi, ar kuriem Jūs saskaraties īstenojot stratēģisko vadību pirmsskolā?												
		Katrs bērns ir unikāls, taču pielāgot katram individuālu pieeju ir sarežģīti		Vecāki nav pietiekami informēti par pirmsskolas mērķiem un uzdevumiem mācību procesā		Finansiāli ierobežojumi un nepieciešamība optimizēt resursus		Pedagogi ir neelastīgi pārmaiņām un jaunajām pieejām izglītībā		Efektīva datu analīze prasa laiku un resursus - ir sarežģīta, bez atbilstošiem instrumentiem		Fišera precīzais tests
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Vecums	18-34	4	23,5	4	23,5	4	23,5	4	23,5	1	5,9	p= 0,75
	35-44	16	43,2	4	10,8	5	13,5	11	29,7	1	2,7	
	45-54	11	40,7	4	14,8	1	3,7	9	33,3	2	7,4	
	55 un vairāk	11	47,8	3	13,0	2	8,7	6	26,1	1	4,3	
Vai ir vadītājs?	Nav	28	44,4	8	12,7	8	12,7	16	25,4	3	4,8	
	Ir	14	34,1	7	17,1	4	9,8	14	34,1	2	4,9	
Vai ir pedagogs?	Nav	20	50,0	7	17,5	4	10,0	8	20,0	1	2,5	
	Ir	22	34,4	8	12,5	8	12,5	22	34,4	4	6,3	
Vai ir vecāks?	Nav	20	40,0	9	18,0	4	8,0	14	28,0	3	6,0	
	Ir	22	40,7	6	11,1	8	14,8	16	29,6	2	3,7	

Kā norāda apkopotie rezultāti (skat. 3.9.tabula), izaicinājums pirmsskolas izglītības iestāžu vadītājiem ir nodrošināt un pielāgot katram bērnam individuālu pieeju, to atzinuši 34% aptaujāto

respondentu vadītāju un pedagogu, savukārt, tikpat – 34% aptaujāto respondentu vadītāju kā izaicinājumu uzskata, ka pedagogi mēdz būt neelastīgi pārmaiņām un jaunajām pieejām izglītībā. Tieši pedagogs ir tas, kuram jāvirza bērnu izglītošanas un audzināšanas process pirmsskolas iestādē, tāpēc turpmāka pedagoga velme pilnveidoties sekmētu kopējo izglītības procesu (Biezītere u.c., 2020). Savukārt 17% respondentu vadītāju uzskata, ka vecāki nav pietiekami informēti par pirmsskolas mērķiem un uzdevumiem mācību procesā, turpretī, pedagogi ir mazāk pesimistiski un 12% pedagogu piekrīt, ka vecāki, tomēr, nav pietiekoši informēti par pirmsskolas darbu.

Zinātniskās literatūras apkopojumā minēts, ka veiksmīga sadarbība veicina bērnu kopējo attīstību un veiksmīgāku uzvedības pilnveidi (European Commission, 2023; Praude, 2012; Fayol, 1949). Kopumā 10% respondentu vadītāju ir pārliecināti, ka finansiāli ierobežojumi un nepieciešamība optimizēt resursus ir izaicinājums vadības darbā un tikai 5% vadītāju norāda, ka efektīva datu analīze prasa laiku un resursus – ir sarežģīta, bez atbilstošiem instrumentiem.

Statistiski nozīmīgas korelācijas starp vadītāju un pārējo respondentu 8. jautājuma atbildēm netika uzrādītas, jo, pēc Fišera testa aprēķiniem $p=0,75$, bet $p < 0,05$ (sk. 3.9.tabula).

Domājot par galvenajiem izaicinājumiem nākotnē pirmsskolas vadībā, pētījumi (*Inclusive early childhood education new insights and tools – contributions from a European study*) atklāj, ka gan individuāla pieeja, gan valsts iesaiste, lai katrs bērns būtu pamanīts, ir vienlīdz svarīga. Vadītāji, kuri nebaidās no izaicinājumiem izglītībā, sniedz atbalstu un piensumu sabiedrībai.

Lai realizētu vienas izglītības iestādes uzdevumus, sadarbība ar politikas veidotājiem un praktiķiem ir svarīga, tāpat mazinātu segregāciju (Kyriazopoulou et al., 2017).

3.10. tabula

Grūtību pārvarēšana pirmsskolas stratēģiskajā vadībā

9. Kā Jūs plānotu pārvarēt grūtības pirmsskolas stratēģiskajā vadībā?												
		Ieviestu diferencētu mācību pieeju, kurā ņemtu vērā individuālās vajadzības		Organizētu regulāras tikšanās, lai uzlabotu komunikāciju ar vecākiem un iesaistītu viņus pirmsskolas dzīvē		Rūpīgi plānotu un pārvaldītu finanses		Nodrošinātu apmācības pedagogiem, lai veicinātu kopēju izpratni par inovācijām un to pielietojumu		Ieguldītu tehnoloģijās un izglītojošos tehnoloģiskos risinājumos		Fišera precīzais tests
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Vecums	18-34	4	23,5	6	35,3			6	35,3	1	5,9	
	35-44	12	33,3	6	16,7	2	5,6	13	36,1	3	8,3	
	45-54	9	33,3	6	22,2			10	37,0	2	7,4	

Grūtību pārvarēšana pirmsskolas stratēģiskajā vadībā

9. Kā Jūs plānotu pārvarēt grūtības pirmsskolas stratēģiskajā vadībā?												
		Ieviestu diferencētu mācību pieeju, kurā ņemtu vērā individuālās vajadzības		Organizētu regulāras tikšanās, lai uzlabotu komunikāciju ar vecākiem un iesaistītu viņus pirmsskolas dzīvē		Rūpīgi plānotu un pārvaldītu finanses		Nodrošinātu apmācības pedagogiem, lai veicinātu kopēju izpratni par inovācijām un to pielietojumu		Ieguldītu tehnoloģijās un izglītojošos tehnoloģiskos risinājumos		Fišera precīzais tests
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Vecums	55 un vairāk	7	30,4	4	17,4	1	4,3	8	34,8	3	13,0	
Vai ir vadītājs?	Nav	18	29,0	11	17,7	1	1,6	24	38,7	8	12,9	p=0,22
	Ir	14	34,1	11	26,8	2	4,9	13	31,7	1	2,4	
Vai ir pedagogs?	Nav	16	40,0	5	12,5			15	37,5	4	10,0	
	Ir	16	25,4	17	27,0	3	4,8	22	34,9	5	7,9	
Vai ir vecāks?	Nav	14	28,0	13	26,0	1	2,0	19	38,0	3	6,0	
	Ir	18	34,0	9	17,0	2	3,8	18	34,0	6	11,3	

Rezultāti aptaujas datu 3.10. tabulā – “Kā Jūs plānotu pārvarēt grūtības pirmsskolas stratēģiskajā vadībā” liecina, ka 34% respondentu vadītāju uzskata – jāievieš diferencētu mācību pieeju, kurā ņemtu vērā individuālās vajadzības.

Salīdzinot galvenos izaicinājumus pirmsskolas vadībā, uzvedības pilnveides veicināšanā un grūtību pārvarēšanu pirmsskolas stratēģiskajā vadībā, iespējams novērot līdzīgu tendenci kā citos jautājumos, jo daudzveidīgākas individuālas bērnu uzvedības problēmsituācijas veidojas, jo individuālāks atbalsts nepieciešams, piesaistot nepieciešamos speciālistus.

Savukārt 32% aptaujāto respondentu vadītāju pārliecināti, ka jānodrošina apmācības pedagogiem, lai veicinātu kopēju izpratni par inovācijām un to pielietojumu, turpretī 27% aptaujāto vadītāju kā svarīgu uzskata, ka jāorganizē regulāras tikšanās ar vecākiem, lai uzlabotu komunikāciju un iesaistītu viņus pirmsskolas dzīvē. Respondentu vadītāju atbilžu korelācija pret pārējo respondentu atbildēm pēc Fišera testa aprēķiniem $p=0,22$, bet $p < 0,05$ (sk. 3.10.tabula) norāda, ka visi respondenti ir norāda vienas un tās pašas nepieciešamības bērnu uzvedības pilnveides nepieciešamībai.

Analizējot aptaujas rezultātus, tika secināts, ka kvalitatīvā pētījuma dalībnieku atlase ir ļoti būtiska, lai izveidotu mērķtiecīgu aptaujas respondentu izlasi. Aptaujas atbildes saņemtas no izglītības jomā strādājošiem respondentiem, savas jomas profesionāļiem. Aptaujas anketas

aizpildījuši 104 respondenti no kuriem 68 respondenti ir pedagogi un izglītības iestāžu vadītāji, tātad kvantitatīvo datu validitāte ir (~66%), kas norāda, ka aptaujas respondenti izprot aptaujas jautājumus un sniedz atbildes uz maģistra darbā pētīto problēmu.

Lielākā daļa aptaujāto respondentu uzskata, ka jāveido ciešāka sadarbība starp pedagogiem un vecākiem. Respondenti (vadītāji un pedagogi) vēlas veicināt harmonisku sociāli emocionālo audzināšanu savā iestādē, izstrādājot un ieviešot programmas, kas ļautu izteikt bērnu darbību, jūtas un emocijas caur mākslu, mūziku, attīstošo vai koriģējošo vingrošanu. Savukārt aptaujātie pedagogi kā svarīgāko faktoru uzskata nepieciešamību rīkot informatīvas tikšanās ar uztura, miega speciālistiem, kas pilnveidotu zināšanas par miega un uztura ietekmi uz bērnu sociāli emocionālo labsajūtu un uzvedību. Lielākas rūpes vadītājiem sagādā izglītības iestādes darba plānošana saistībā ar sociāli emocionālās audzināšanas nodrošināšanu pirmsskolā – izstrādājot un ieviešot programmas, kas ļautu izteikt bērnu darbību, jūtas un emocijas caur mākslu, mūziku, attīstošo vai koriģējošo vingrošanu, ka saistīts ar atbilstošu interešu izglītības speciālistu trūkumu. Pārliecinoši lielākais aptaujāto respondentu skaits uzskata, ka regulāras pedagogu apmācības par bērnu uzvedības problēmām, to regulēšanu, varētu nodrošināt pareizu metožu un paņēmieni izvēli bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā pirmsskolas izglītībā.

Neskatoties uz faktu, ka būtiski jānodrošina pedagogu un darbinieku profesionālā pilnveide, efektīva stratēģiskās vadības ieviešana izglītības iestādē varētu nodrošināt ilgtspējīgu konkrētās iestādes attīstību, kas atspoguļotu sabiedrības un ekonomikas vajadzības, nodrošinot kvalitatīvu izglītību nākotnes paaudzēm. Aplūkojot respondentu atbildes, tiek secināts, ka svarīgs faktors ilgtspējīgas pirmsskolas izglītības vadības nepieciešamība ir veidot uz sadarbību orientētu vidi, lai sasniegtu kopējus mērķus. Stratēģiskajā plānošanā vairāk jāizmanto ārējo informāciju, savukārt, stratēģiskajā vadībā gan ārējo, gan iekšējo un sadalot to, iespējams iegūt optimālu variantu esošajiem resursiem.

Kopumā vērojama aktīva aptaujāto respondentu iesaiste monitoringa sistēmas nepieciešamības izveidē, lai atbalstītu jaunajos pedagogus pēc viņu profesionālajām vajadzībām. Izaicinājums pirmsskolas izglītības iestāžu vadītājiem ir nodrošināt un pielāgot katram individuālu pieeju, jo katrs bērns ir unikāls.

Vadītāju viedoklis par diferencētu mācību pieeju ieviešanu, kurās ņemtu vērā bērnu individuālās vajadzības ir būtiski svarīgs visām pusēm (pedagogiem, vecākiem), kas sasauca 3.5. tabulā norādīto kā arī detalizēti aplūko un analizē visu respondentu uzskatus. Statistiskas atšķirības pēc Fišera testa pielietošana nav būtiski nozīmīgas, tāpēc var secināt, ka visas iešūstītās puses vēlas veiksmīgu, inovatīvu stratēģiskās vadības plānošanu bērnu uzvedības pilnveidē.

Aptaujas rezultātu kopsavilkums liecina, ka nepieciešamas ekspertu viedoklis, lai veidotos priekšstats par nepieciešamajiem izglītības iestādes stratēģiskās vadības faktoriem pirmsskolā: bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā. Stratēģiskās vadības sadarbība starp iestādes personālu, vecākiem un citiem speciālistiem, stiprinātu kopējo saikni, vērtības un mērķi veidotu pozitīvu iestādes kultūru un veicinātu kopēju atbildību par bērnu labklājību un izglītību.

3.2. Ekspertu interviju un reālās situācijas analīze

Pētījuma datu savākšanai tika izmantotas intervijas, kas ļautu veikt augsti strukturētu jautājumu un atbilžu apmaiņu, kurā pētnieks izmanto speciāli sagatavotus jautājumus, uz kuriem vēlas saņemt konkrētas atbildes. Jautājumi tika sagatavoti, balstoties uz jau esošajām jomas teorijām, iepriekšējo pētījumu (aptaujas) rezultātiem kā arī pēc pētnieka nojautas, intuīcijas un interesēm (Mārtinsone u. c., 2016).

Pētījumu instrumentam – intervijai, ir gan priekšrocības, gan trūkumi, kurus pārzinot, intervijā varētu būt iespējams izvairīties no kļūdām, lai nepazeminātu savākto datu kvalitāti.

Pētnieka galvenais uzdevums ir iegūt no intervijas datu informāciju tā, lai to formāts ļautu veikt respondenta sniegtās informācijas statistiskus apkopojumus un veikt nepieciešamos aprēķinus (Geske un Grīnfelds, 2006).

Sekmējot pirmsskolas izglītības pedagoģisko un audzināšanas procesa pēctecību, lai bērns, kurš aiziet uz nākošo izglītības posmu, būtu vairāk sagatavots un prasmīgāk spētu pielietot vispusīgas zināšanas un uzvedības pilnveides veicināšanā un attīstībā iegūtās zināšanas. Tas rastu atbildes uz izglītības sistēmā bieži diskutēto jautājumu, kurš vērsts uz uzvedības traucējumiem. Kā novērst deviantu uzvedību? Tas nozīmē, ka nepieciešama uzvedības pilnveide kopsakarībā ar faktoriem, kas to būtiski varētu ietekmēt, piemēram, uztura, miega, sociāli emocionālo audzināšanas, vides u.c. faktoriem.

Šādu viedokli pauž uztura speciāliste S. Ābele un pediatre, miega speciāliste M. Celmiņa, atbildot uz jautājumu, par uzvedību ietekmējošiem faktoriem. Abu ekspertu viedokļi rosina skatīties bērna problēmu kopveselumā, iesaistoties vecākiem, izglītības iestādei un nepieciešamajiem speciālistiem. M. Celmiņa uzsver, ka bieži vecāki, runājot par bērna veselību, saka pateicības vārdus pedagogiem, kuri pamanījuši problēmu.

Kā jau iepriekš minēts, profesionāla pirmsskolas iestādes kolektīva nozīme bērna attīstībā ir būtiski svarīga. Katrai problēmai nepieciešams individuāls risinājums, tieši tāpēc, laikā sniegtai

palīdzībai ir būtiska nozīme (Černova un Āboltoņa, 2019). Biežākie problēmu iespējamie cēloņi – stress, veselības problēmas, konflikti starp vienaudžiem, sociālo prasmju, uztveres, koncentrēšanās vai mācīšanās grūtības u.c., tāpēc ikdienā bērniem nepieciešams profesionālu speciālistu komandas atbalsts, kurš vērsts uz izglītības iestādes stratēģijas risinājumu ilgtermiņā.

Kvalitatīviem un inovatīviem uzvedības pilnveides veicinošiem risinājumiem jābūt saskaņā ar Izglītības likumu, kurš paredz – ikvienam cilvēkam ir tiesības iegūt izglītību neatkarīgi no mantiskā un sociālā stāvokļa, rases, tautības, etniskās piederības, dzimuma, reliģiskās un politiskās pārliecības, veselības stāvokļa, nodarbošanās un dzīvesvietas (Latvijas Vēstnesis, 1999, 213/215).

Savukārt no Izglītības likuma (Latvijas Vēstnesis, 1998, 343/344) sekojošas ir Valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijas (Latvijas Vēstnesis, 2018, 236), kas nosaka pirmsskolas izglītības satura mērķi un uzdevumus, pedagoģiskā procesa organizācijas principus, pirmsskolas izglītības apguves plānotos rezultātus un vērtēšanas pamatprincipus, kā arī valsts pirmsskolas izglītības vadlīniju prasībām atbilstošu izglītības programmu paraugus, kuros definēti noteikumi par pirmsskolas izglītības programmu, kas nosaka, ka pirmsskolā nav tiesību atteikties uzņemt bērnu ar īpašām vajadzībām, uzvedības traucējumiem.

Tas liecina, ka definētā iekļaujošās izglītības būtība – nodrošināt šo tiesību ievērošanu izglītībā un iekļaujošajā izglītībā ar mērķi nodrošināt, ka visiem izglītojamiem ir pieejama jēgpilna izglītība visos vecumposmos (Clark et al., 1995). Izmaiņas, kas skarušas izglītību Latvijā, laika posmā no 2000. gada sākuma, kad tika domāts par iekļaujošo izglītību (Nīmante, 2008), ir konsekventi nonākušas nākošajā attīstības posmā un vērstas uz visu iesaistīto pušu sadarbības nepieciešamību, lai radītu inovatīvas stratēģijas un savstarpēji apvienotu organizatorisko darbību kompleksu ar tehnisko un tehnoloģisko darbību kopumu, tā nodrošinot iestādes ilgtspējīgu attīstību un konkurētspējīgu pastāvēšanu (Dogan, 2015).

Pirmsskolas izglītības iestādes darbību reglamentē normatīvie un tiesiskie regulējumi, kā pirmsskolas izglītības iestādes nolikums, izglītības programmas licence, līgumi ar iestādes dibinātājiem un vecākiem, kā arī iekšējie kārtības noteikumi, amatu apraksti, savstarpēji līgumi ar dažādām organizācijām. Balstoties uz normatīviem un regulējumiem veidojas vadības sistēma: X novada izglītības pārvalde, kurai pakļautas, XX pirmsskolas izglītības iestādes.

Vadības sistēmas nodrošinājums XX pirmsskolās sākas ar iestādes vadītāja darbības funkcijām: likumīgām, organizatoriskām, materiālām, kā arī dažādi psiho emocionālie faktori darba kolektīva vadībā. Lai arī iestādes vadītājam ir inovatīvas idejas, taču likumdošana tās realizāciju ierobežo. Lai spētu identificēt zinātniskus pierādījumus un salīdzināt tos ar praksē

balstītām situācijām un risinājumiem, ekspertu intervijas sniedza priekšstatu par sabiedrības viedokli, kā arī problēmām, kuras nepieciešams akcentēt.

No minētā var secināt, ka būtu precīzi jādefinē bērnu kopējai labklājībai un labbūtībai sekojošu jēdzienisku saturu diskusijām par uzvedības pilnveides veicinošiem faktoriem.

Maģistra darba pētījuma laikā intervēto ekspertu viedokļi sakrīt ar I. Skubiņas (2022) veikto pētījumu, kurā tiek apskatīti bērnu agrīni preventīvi pasākumi un atbalsta intervences.

Eksperti intervijās pauda viedokli, ka prioritāte vecāku izglītošanā ir nepieciešama, kā arī nepieciešama agrīna bērnu attīstības diagnostika, kas sakrīt ar I. Skubiņas (2022) veikto pētījumu Latvijā un rosina rīcībpolitikas veidotājus aplūkot citu valstu pieredzi, mācīties no kļūdām un iedvesmoties no sasniegumiem.

Kā vienu no kvalitatīva pakalpojuma nodrošināšanas nepieciešamības iespējām pirmsskolā, tiek minēta atbalsta personāla pieejamība, ko citas valstis ir minējušas kā izaicinājumu. Savukārt, Latvijas pirmsskolas izglītībā papildus atbalsta speciālistus neparedz, lai gan bērni ar dažādiem uzvedības traucējumiem ir katrā pirmsskolas grupā. Šāda speciālista piesaistīšana nav tikai XX iestādes vadītāja kompetencē.

Ekspertu intervijas respondentiem tika sagatavoti 5 jautājumi (sk. 2. pielikumā).

Pētījuma ietvaros intervētie eksperti uzsvēra, ka iestādes vadība ir būtiska nozīme stratēģiskā plānošanā, un tajā pat laikā uzsver, ka valstiski noteikta likumdošana reizēm ir palīdzīga un reizēm ierobežo vēlamās darbības. Kā piemēru var minēt S. Ābeles pieredzi:

“Saprotot veselību un ķermeņa fizioloģiju pirmsskolas vecumposmā, kur uztura normas tiek balstītas uz novecojušu uztura informāciju, kas balstās uz daudz augļu, dārzeņu, pilngraudu produktiem un pavisam maz olbaltumvielu, un pēc iespējas mazāk tauku. Sabiedrība ar šo informāciju dzīvo gadu desmitiem(..)”

“Ēdināšanas prasības un uztura normas izglītības iestādēm, ko nosaka Ministru kabineta 2012. gada 13. marta noteikumi Nr. 172. “Noteikumi par uztura normām izglītības iestāžu izglītojamajiem, sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju klientiem un ārstniecības iestāžu pacientiem”, ir novecojušas (Latvijas Vēstnesis, 43,15.03.2012). Veselīgu uzturu jāsaprot mazliet citās proporcijās ēdienkartē, kur ir lielāks uzsvars uz taukiem un mazāks uzsvars uz graudaugiem un ogļhidrātiem(..)”

Uztura speciāliste S. Ābele ir ieinteresēta sadarbībā ar pirmsskolu un pauda uzskatu, ka uztura speciālistam būtu jābūt pieejamam Latvijas izglītības iestādēs:

“Ja izglītības iestādēs būtu iespējas piemeklēt uzturu bērniem ar UDHS vai autiska spektra traucējumiem, tad vecāki pamazām izvēlētos tās pirmsskolas, skolas, kur būtu pretimnākošāka attieksme. Piemeklējot piemērotu uztura plānu ilgtermiņā, konsekventi, uzlabotos arī bērnu uzvedība. Ideja ir apsveicama, taču tas ir sarežģīti, un liels nākotnes mērķis darba plānošanai.(..)”

Ekspertu intervijas psihologs K. Mežaraupe piekrīt, ka balanss ir jābūt it visā, taču tēma par uzvedību, ir gana sarežģīta:

“Ja bērnam 3-4 gadu vecumā veidojas tāds uzvedības modelis, kas ir izteikti problemātisks, sociālajā kontekstā - nepieņemama uzvedība, kas regulāri atkārtojas, tad būtu nepieciešama saruna ar vecākiem (..)”

“Uzvedība saistīta ar organisma kustībām un reakcijām mijiedarbojoties ar apkārtējo vidi. Uzvedība veidojas vidē, kurā bērns dzīvo, aug un attīstās, un tā ir saistīta ar katra bērna individuālajām attīstības īpatnībām.”

Pieņemama jeb uzvedības norma ir savstarpēji saistīta ar saskarsmes mākslu (Veics, 1989). Tātad pieaugušo iesaistei ir būtiska nozīme, lai nākošā paaudze augtu mentāli vesela, stipra, harmoniska un izglītota. Pieaugušie var apzināti veidot savu ikdienu, lai justos apmierināti ar savu dzīves kvalitāti un viņu uzdevums ir to iemācīt bērniem. Mentālā veselība ir emocionāls, psiholoģisks un sociālās labklājības stāvoklis. No šī stāvokļa ir atkarīga uztvere, domāšana, emocijas un uzvedība. Tātad praktiski izglītojošai attīstībai ir nepieciešama plānošana (Maurmane, 2023). Tā veidojās saruna ar Evitu Maurmani:

“Savu darbību vienā vārdā nav iespējams nosaukt. To raksturo holistiskā pieejā, kurā tiek iekļauta psiholoģija, zināšanas par fizisko ķermeni (anatomiju, fizioloģiju, neiroloģiju), sociāli emocionālā audzināšana, dzīvesveids (miegs, uzturs, sporta aktivitātes). Lai palīdzētu bērnu vecākiem izprast radušās problēmsituācijas, bērnu uzvedības cēloņus un sociāli emocionālo audzināšanu apskatu kopveselumā. Tas saistīts ar apzinātības būtību, ko ļoti labi definējusi arī pedagoģe un ārste Marija Montesorri. Ceļš uz sevis apzināšanos un bērnu izzināšanu man sākās ar bērnu piedzimšanu, tāpēc pašas pieredze mudināja mācīties.(..)”

”Smēlos zināšanās arī pie uztura speciālistes, naturopātes, dūlas un grāmatu autore – Džekijas Bloemrādes Būras. Kā pedagogam viņai ir vairāk kā 20 gadu pieredze sieviešu veselības jomā. Ar savu holistisko pieeju pēcdzemdību aprūpes nodrošināšanā kā vecmāte, praktizē Nīderlandē, Dienvidāfrikā un ir izveidojusi “Vecmātes kafejnīcu” (Midwife Cafe), kurā sievietēm ir iespējas tikt tiesīsaistē, mācīties, iegūt atbalstu, stiprināt vienai otru.(..)”

“Varētu teikt, kāds te sakars ar bērniem un uzvedības traucējumiem? Visticamākais! Bērns nonāk izglītības iestādē no ģimenes, un tālākā sadarbība jāveic jau divatā: ģimene un izglītības iestāde. No tā, cik aktīvi izglītības iestāde būs ieinteresēta dažādu jaunu pieeju meklēšanā, tik veiksmīgi veidosies sadarbība(..)”

“Pagājušajā mācību gadā mums izveidojās pozitīva sadarbība(..) Izmaiņas bērnu emocionālajā labsajūtas stāvoklī bija uzreiz pamanāmas. Mazāk stresa, saspringuma, agresijas un mierīgāks, harmoniskāks vides mikroklimats, un, kas pats svarīgākais, tas uzlaboja bērnu uzvedību kopumā un atviegloja pedagoģisko mācību procesu(..)”

“Programmas ietvaros pedagogi iegūst visaptverošas zināšanas. Normunda Vārpašas lekcijās: “Bērna attīstības un nobriešanas ietekmējošie faktori” un “Elpošanas sistēmas anatomija un fizioloģija.” Ansis Zauers savā lekcijā apskata būtisku tēmu: “Zarnu – smadzeņu ass: mikrobioma un klejotājnerva savstarpēja sarun: ”Kā elpošanas vingrinājumi un uzturs ikdienā palīdz cilvēka labsajūtai un mentālajai veselībai?”

Katra eksperta viedoklis ir svarīgs, un lielākā daļā viens otru papildina, gūstot apstiprinājumu un norādes tālākām, kopējām darbībām, kuras virza uz kopēja mērķa sasniegšanu.

Uzmanība jāpievērš būtiskām un svarīgām niansēm runājot ar vecākiem par bērna uzvedību, jo katra saruna, kas skar indivīda privāto telpu, problēmas, var būt nepieņemama un sāpīga, norāda K. Mežaraupe:

“Svarīgi, ka savlaicīgi pamanīta nevēlama uzvedība un veikta tās korekcija, tad lielāka varbūtība, ka tā tiks dzēsta, un bērns varēs pielāgoties videi un kontrolēt iekšējos impulsus.”

“Tāpēc, lai mainītu problēmuzvedību, jānosaka uzvedības funkcija, jo mainīt uzvedību, nenosakot tās funkciju, var būt ne tikai veltīgi, bet arī pastāv iespēja nodarīt kaitējumu bērnam.”

“Uzvedība strukturēti jāpārbauda un jānovēro, kad parādās problēmuzvedība, kas notiek pirms un pēc tās, cik ilgi tā turpinās(..) Jāņem vērā katra bērna attīstības īpatnības, jo arī tās var izpausties uzvedībā.”

No minētā var secināt, ka praksē mēdz būt gadījumi, kad pedagogiem jācenšas iedziļināties, izprast lietu kopsakarību, uz ko norāda pētījumi, ja bērns nespēj informāciju uztvert, ir jādomā, jāmeklē veidi, paņēmieni un metodes, ko būtu iespējams mainīt un darīt citādāk (Špona, 2006). Gan individuāli, gan kopā ar vecākiem un pedagogiem, profesionāla vadība vienmēr iekļaujas šajā procesā. Savukārt, profesionāls pedagogs veiksmīgi komunicē ar vadību un tālāk tiek meklēti atbilstoši uzvedības cēloņu meklējumi un risinājumi.

K. Mežaraupe uzsver faktorus, kurus pedagogiem nevajadzētu ignorēt, bet kopā ar vecākiem izrunāt, it īpaši, ja bērns nesēn uzsācis pirmsskolas apmeklējumu:

“Pastāv dažādas nevēlamas uzvedības izpausmes pirmsskolas vecuma bērniem-agresivitāte, adaptācijas grūtības, opozicionāri-izaicinoša uzvedība, kas varētu liecināt par UDHS, uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms, kas paredz uzmanības koncentrēšanas grūtības un problēmas ar iekšējo impulsu kontroli.”

“Uzvedības problēmas pirmsskolas pirmajos mēnešos ne vienmēr signalizē par sarežģītiem uzvedības veidiem, taču nepieciešama abpusēja sadarbība. Apsveicami, ja vecāks ieklausās pedagogos, un, savukārt, pedagogiem ir ļoti svarīga vecāku informācija, kā rezultātā veidojas abpusēja sadarbība ar kopēju mērķi – palīdzēt bērnam adaptēties jaunā vidē.”

Kad par šo pašu situāciju pastāstīju M. Celmiņai, viņa viennozīmīgi piekrīt, ka sarunas ar vecākiem nevar notikt ne par vēlu, ne arī par agru. Adaptācijas laiks ir ļoti būtisks. M. Celmiņa uzsver, ka pamanot bērna uzvedību, kura ir traucējoša gan pašam bērnam, gan apkārtējiem, iespējams, jāpievērš uzmanību bērna miega higiēnai.

Pētījumos par miega ietekmi, tiek secināts, ka miegs ietekmē mātes un ģimenes labklājību (Bathory & Tomopoulos, 2017). Respektīvi, šāds salīdzinājums attiecināms uz vidi, kurā bērns atrodas un apkārtējiem, piemēram, vienaudžiem arī pieaugušajiem:

“Jā, ja bērnam nav pietiekami daudz miega, vai viņam šis miegs ir sliktā kvalitātē, tas ietekmē visus. Atšķirībā no pieaugušajiem, kuri neizgulējušies, lielākoties jutīsies miegaini, bērni tieši otrādi, viņi būs hiperaktīvi, viņiem būs grūti koncentrēties, viņiem varētu būt uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroma pazīmes. Bērni būs kašķīgi un neapmierināti ar dzīvi”.

“Miega kvalitāte pasliktinās vai samazinās ilgstošā periodā, tad var izveidoties tā, ka bērnam, vienkārši, grūtāk mācīties. Tās nav rakstura iezīmes vai norma. Izārstējot miega traucējuma problēmu bērna sekmes uzlabojas. Vecāki saka, ka nemaz nevarēja iedomāties, ka bērns var tik labi mācīties un tik labi uztvert informāciju”.

“Ar miega problēmām pirmsskolas vecumā ir tā, ka lielākā daļa miega problēmu ir labdabīgas, tās beidzas pašas no sevis un lielākajai daļai bērnu miega problēmu vispār nepastāv. Pārsvarā saskaramies ar vecākiem, kuri nav pietiekami labi izglītoti par šo tēmu, bet tas ir visā pasaulē. Tas nav tikai pie mums Latvijā un informācijas apkārt pasaulē ir ļoti, ļoti daudz. Mums arī Latvijā interneta vidē ir daudz un dažādas pieejamās informācijas”.

“Pareizo, un uz pētījumiem balstītu, informāciju vecākiem ir jānāca atrast, atpazīt, jo tagad jebkurš drīkst publicēt, ko vien grib. Mēs nonākam pie tādiem apstākļiem, ka daudzi informācijas avoti ir maldinoši.”

M. Celmiņa iesaka vecākiem meklēt informāciju: www.veselapasaule.lv, kas izveidota tā, lai tēmas un jautājumi būtu saprotami gan pacientiem un pedagogiem, gan bērnu vecākiem u.c. interesentiem. Informācija lasītājam ir saprotamā valodā, tiek apkopoti dati par pasaulē aktuālāko informāciju un pētījumiem un vienmēr pievienotas atsauces uz informācijas pirmavotu.

Novērojumi liecina, ka, ja tika ievērota fizioloģiskā miega higiēna, tad bērniem samazinājās neapmierināts un depresīvs noskaņojums, savukārt, ja tika ievērota labāka emocionālo miega higiēna, tad tas rezultējās ar mazāku hiperaktivitāti (Servot et al, 2023).

Samērā droši var teikt, ka, ja vecāks ieklausītos pedagogos, kuri būtu vispusīgi informēti un izglītoti, tad kopā ar speciālistiem ieteikumiem vecāki ātrāk iegūtu vajadzīgo informāciju. Gan individuālajās sarunās ar vecākiem, gan semināros, kas tiek organizēti izglītības iestādēs, uzsver M. Celmiņa, Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas mediķi labprāt piedalās, lai pilnveidotu sabiedrības zināšanas par aktuālām tēmām, piemēram:

“Kāpēc pirms gulētiešanas nebūtu pareizi uzturā lietot melno tēju ar cukuru? Kopumā vēlams četras stundas pirms miega nelietot kofeīnu saturošus dzērienus (kolu, melno tēju, šokolādi u.c.). Lai bērns vakaros varētu laicīgi aizmigt, tātad ievērot regulāru miega rutīnu, šos produktus nebūtu ieteicams lietot, jo bērnam tiek izjaukts miega režīms, bērns neizguļas. 5-6 gadus veciem bērniem kopumā būtu nepieciešams vidēji 10–13 stundas. Ja bērnam iztrūkst kvalitatīvs miegs, tad dienas gaitā bērns var būt nemierīgs, agresīvs u.c., tātad ilgtermiņā veidojas deviantas uzvedības pazīmes, kas ietekmē bērna psiho emocionālo stāvokli un veselību kopumā”.

Tas nozīmē, ka nepastāv viena faktora ietekme uz uzvedību. Tādējādi audzināšana tiek uzskatīta gan par bērnu agrīno gadu profesionalitātes, gan līderības būtību (Murray, 2013). Eksperti intervijās cieņpilni izsakās par jebkuru profesijas pārstāvi, kurš veido bērna audzināšanas un mācīšanās procesu, it īpaši, šajā pārmaiņu laikā. Uzsvars liekams uz iestādes struktūras kopumu: vadītājas vietnieci izglītības jomā, vadītājas vietnieku administratīvi saimnieciskajā jomā, medicīnas aprūpes speciālistu un vadības objektu ar tā kolektīva daļām, atbilstoši funkcionālajiem pienākumiem. Vadība tiek īstenota ar pirmsskolas pedagogu, speciālistu un tehniskā personāla palīdzību. Tātad kolektīvam ir liels spēks, ja tas darbojas, kā viens mehānisms, veidojot uz sadarbību orientētu vidi, kur visi strādā kopā, lai sasniegtu kopējus mērķus.

Par to, ka pirmsskolā jāpārņem jaunas inovatīvas programmas, pārlicināta ir E. Maurmane:

“Garīgā veselība ir emocionālās, psiholoģiskās un sociālās labklājības stāvoklis. Pedagogiem jāpilnveidojas, lai veicinātu bērnu garīgās labsajūtas uzlabošanu. Piedāvāju pirmsskolas izglītības pedagogiem, izmantot šo praksi bērniem kā alternatīvu metodi mācību

procesā. Ar demo nodarbību un īsu ievadlekciju, apmeklēju lielāko daļu Talsu novada pirmskolas izglītības iestādes. Lielākā daļa pedagogu zināja par elpošanas vingrinājumiem.”

“Pirmskolās, kur pedagogi paši bija apmeklējuši elpošanas nodarbības, elpošanas vingrinājumu integrācija bērnu ikdienas ritmā notika viegli un organiski. Pedagogiem ir jābūt gataviem un jābūt drošiem, lai šī metode būtu droša un harmoniska bērna mentālajai veselībai un labsajūtai.”

Maģistra darba autore piekrīt ekspertu viedokļiem par bērnu izglītošanas, audzināšanas, mācīšanas aspektiem, jo tiek apvienotas pieejas, metodes, ka nepieciešama vadības elastitāte un spēja pielāgoties straujām pārmaiņām. Iestādes, kurās vadība ir gatava pielāgoties, mainīties un pieņemt dažādus izaicinājumus, vadības komanda, pedagogi, tehniskais personāls, ir pretimnākoši un darboties gribīgi.

Kā vienu no pirmskolas atbalsta elementiem var minēt interešu izglītību. Šī izglītība Latvijā pastāv jau sen. Kā mēs viņu izprotam un izmantojam bērnu vispusīgas pilnveides veicināšanā ir iestādes vadības stratēģiskās plānošanas uzdevums un ieinteresētība, kā arī stratēģiskā tālredzība un ilgtspējīgu mērķu noteikšana. Latvijas likumdošanas ”Saistošie noteikumi par interešu izglītības un pieaugušo neformālās izglītības programmu licencēšanu” rada iespēju pirmskolas izglītības iestādēs darboties vēl citiem speciālistiem, pedagogiem ar dažādām licencētām programmām, piemēram, tautiskās dejas, modernās dejas, dažādu valodu, mākslas, un, jau pieminētā “Apzinātības prakse bērniem” u.c..

Pastāv iespējas un dažādas tematikas, ko piedāvāt bērniem, un, kā atslogot pedagogus, jo katrs pieaugušais, kas ienāk un darbojas iestādē, grupiņā ir neatsverams atbalsts pamatdarbiniekiem. Tas nozīmē, ka ir lielākas iespējas bērniem darboties mazākās apakšgrupās un pedagogiem sabalansēt noslodzi, un veicināt individuāli nepieciešamās nodarbības ar konkrētu bērnu. Daudziem bērniem ir vajadzīga šī vide, kad bērnu ir mazāk, mazāks ir troksnis, lai bērns pilnvērtīgi saņemtu nedalītu pedagogu uzmanību. E. Maurmanes profesionālā pieredze ir vērtīga arī ar to, kā šāda veida interešu izglītības pakalpojums, kurš tiek virzīts ar dažādu projektu palīdzību, mazinātu sabiedrības segregāciju:

“Pirmsākums šim projektam “Mindfulness practice for children “Creative sand lesson and breathing exercises with yoga sequences” implementation in learning process” iesastoties “Nordplus Junior 2023”. Nordplus Junior sniedz ieguldījumu izglītības iestāžu attīstības darbā, izmantojot partnerības starp iestādēm Ziemeļvalstīs un Baltijas valstīs.(..)”

“Šis projekts, kurš tika organizēts sadarbībā ar Talsu novada izglītības pārvaldi un Stendes pamatskolu, veicina visu sabiedrības sociāli ekonomisko bērnu grupu pieejamības iespēju. Projekta ietvaros ar metodi apmeklējām arī Igaunijas pirmskolu Sāremā salā.”

Pateicoties uzņēmīgiem cilvēkiem un valsts pārvaldes sistēmām tiek celta kopējā sabiedrības labklājība. Pētījumi par iekļaujošu sabiedrību izceļ katra indivīda lomas svarīgumu. Tāpēc programmas, kuras balstās uz kognitīvās un sociālās mācīšanās pieejām pētījumos, uzsvēra, jākoncentrējas uz "pozitīvo vecāku audzināšanu", ģimeņu un kopienu stiprināšana, kā arī nacionālo un starptautisko sistēmu attīstību, lai uzlabotu sociāli mazturīgāko bērnu un ģimeņu dzīves stāvokļa uzlabošanu (Frosts, & Dolans, 2021).

Acīmredzot, šādu pedagoģisko pieeju ir jāpārņem, un daudzas novadu izglītības pārvaldes, iestādes un pedagogi to jau dara, taču daļai tas jāmacās, jāpieņem, jāmaina sava domāšana un darbība. Tikai tā jaunā paaudze iegūs attiecīgu, vispusīgi iekļaujošu, mentāli attīstošu pakalpojumu.

No minētā var secināt, ka vairāku speciālistu prakses un pieredzes stāsti rosina veidot tagad un nākotnē pirmsskolas darbības modeļus ar videi un laikam atbilstošu pieeju.

Maģistra darba autore piekrīt, ka stratēģiskā plānošana jāsāk ar stratēģisko domāšanu, vērojot savu izglītības iestādi no malas. Iestādes vadītājs var uzdot jautājumu pats sev, lai novērtētu, kas svarīgi šobrīd un kas jādara, lai to realizētu nākotnē (Leiks, 2007). Velmes var būt dažādas: realizējamas un nerealizējamas, piekrīt S. Ābele:

“(..)Problēma pastāv tajā, ka mēs īsti visu nevaram realizēt. Studēju un plānoju savu bakalaura darbu rakstīt par uzturu, man bija prātā doma, ka, skolā varētu veikt eksperimentu, veidojot dažādus uztura plānus. Pētījuma mērķis bija izpētīt, vai ar GAPS diētas vadlīnijās balstītu uzturu un prebiotiku (Happy Tummy ar Hufulac) iespējams mazināt uzmanības deficīta un hiperaktivitātes simptomus bērniem.(..)”

Tas nozīmēja, ka vienai daļai bērnu būtu savādāka uztura ēdienkarte, pēc kuras veiktu pētījumus, savukārt, pārējiem standarta, valsts vadlīnijās noteikta ēdināšana. Vecāki bija ar mieru, savukārt, skola nevar apiet šos noteikumus, kas nosaka, kā skolās bērniem ir jāēd, un tad tā, no vienas puses ir vecāku vēlme kaut ko mainīt, bet no otras puses kā likuma ietvaros noteikts (Latvijas Vēstnesis, 2012, 43). Mēs to pat nevaram izdarīt šobrīd oficiāli. Tāda pati pieredze mums bija ar pirmsskolas izglītības iestādi, kurā bija plāns 2 gadu laikā pētīt vienas grupiņas bērnus. Uzturs 2 gadu griezumā būtu pēc citādiem uztura principiem - varbūt nedaudz vairāk tauku, nedaudz mazāk salikto ogļhidrātu.(..)”

“(..)Hipotēze bija, ka bērni būtu veselāki, retāk slimotu, retāk vecākiem vajadzētu darba nespējas lapas, kā arī, tautsaimniecībā būtu lielāks ieguvums. Mēs ar kolēģi un šādu projektu aizgājām uz Veselības ministriju. Protams, mums tā arī pateica, kur ir pētījumi, ka šāds uzturs bērniem ir drošs un palīdzošs(..)”

“Kamēr nav citur veikti pētījumi, nav iespējams veikt šo pētījumu. Tā kā mūsu valstī šādu pētījumu neatļauj veikt, un tad iznāk, no vienas puses, man prasa, kur ir pētījumi, pētījumu nav, bet no otras puses, es nāku pētījumu veikt. Man pētījumu neatļauj veikt, jo nav citu pētījumu, ka šāds pētījums būtu vērtīgs. Veidojas secinājumu apburtais loks(..)”

Ar šī piemēra palīdzību iespējams izskaidrot dažādus viedokļus, pieejas un sabiedrības ieinteresētību un velmi izgaismot, pamanīt un sākt risināt uzvedības problēmas ar dažādu pieeju kopumu. Pozitīva sociālā uzvedība, kas ietekmē garīgo, mentālo veselību un tālāk ietekmēs cilvēku visu mūžu, ir būtiski svarīga, un, svarīgi ir pētījumi šajā jomā, jo īpaši agrīnā bērnu vecumposmā, lai pievērstu sabiedrības uzmanību pareiza uztura nozīmei (Lui & Raine, 2016).

Eksperti intervijās apstiprina, ka ne visām uzvedības problēmām nepieciešama medicīniska diagnoze, pietiek tikai laikus pamanīt un atpazīt cēloņus, lai spētu kvalitatīvi un profesionāli palīdzēt.

M. Celmiņa akcentē pedagogu profesionālismu, jo tieši pedagogi ir tie, kas bērniem pamana problēmas, kurās vērojamas nobīdes no normas rādītājiem, tā, piemēram:

“Pie manis griežas vecāki ar pusaudžiem, kuriem miegainība un vecāki saka, jā uzmanību uz šo problēmu ieteica vērst pedagogs, jo vecāks jau savu bērnu neredz dienas laikā, bet ar pedagogu bērni ļoti daudz komunicē. Laicīgi pamanītos simptomus var veiksmīgāk ārstēt un bērnu sekmes uzlabojas(..)”

“Mamma atnāk uz kontroli, saka, jā, manā dārziņā pedagogs teica, ka bērns elpo savādāk, krāc, svīst, sajūta ka aiztur elpu(obstruktīva miega apnoja)..)”

“Laicīgi ārstētam bērnam strauji attīstās intelekts, viņš mācās daudz labāk un pilnīgi izmainās sejas vaibsti.”

Ja nespējam saredzēt nākotni, mūsos iestājas stagnācijas periods, kurš ved uz nekurieni. Šie gadījumi un intervijas norāda uz mums pašiem, cik atvērti mēs esam, cik lielā mērā esam gatavi uzņemties atbildību, varbūt arī par nepopulāriem lēmumiem. Taču attīstības plānošana veicina rezultātu ieguvu ar padziļinātu uztveri par problēmjautājumu, kura risinājuma patiesais rezultāts būs jūtams ilgtermiņā (Dzenovska, 2012).

Citi pētnieki, savukārt, norādījuši, ka vāja uzmanības koncentrēšanās spēja uzskatāma, ja bērnam ir uzmanības deficīta/hiperaktivitātes traucējumi. Tāpat arī miega trūkums samazina imūnsistēmas spēju aizsargāties pret saaukstēšanos un gripu (Mayo Clinic Health System, 2023).

Bērna veselība ilgtermiņā ir ģimenes ieguldījums un pienākums, turpina uzsvērt S. Ābele:

“Spēju mācīties, augt veselam arī mentāli, bērnam sniedz vecāki. Nevieni neliek vecākiem mainīt uzturu ģimenē. Tiem, kuri par to aizdomājas un saliek kopā bērna uzvedību kā sekas un to ko viņš ēd, cik ilgi izmanto telefonu, cik kustās vai nekustās, kāds ir bērna miega režīms, cik ilgu laiku bērns atrodas svaigā gaisā. Tā tomēr ir ģimenes lielākā atbildība. Ja vecākiem ir vēlme, ko mainīt, nākt uz semināriem un meklēt privātkonsultācijas, tas ir atbalstāmi. Tad pārsvarā tiek uzlabota veselība visai ģimenei, jo palīdzot bērnam, procesā iesaistās visa ģimene. Problēma bērnam nerodas pašam no sevis, pieaugušais ir tas, kas veido un uztur bērna uztura paradumus. Nav jēgas pārņemt bērnam, kas viņš visu laiku ēd saldumus, jo vecāks ir tas, kurš tos saldumus atnes mājās. Sāciet, varbūt ar sevi.”

Uztura un ēšanas paradumiem sabiedrībā tiek pievērsta liela uzmanība. Taču skaidri saprotams, ka ēšanas paradumus, tāpat kā fiziskās aktivitātes, nav iespējams uzreiz izmainīt, tam nepieciešams laiks un visam jāievēro pakāpenības princips. Uzturvielu kopums, kas nepieciešams organisma veselības un dzīvības norišu pilnvērtīgai nodrošināšanai, ir kā pamats mājai, jo stiprāki pamati, jo stabilāka pati māja. Tāpēc nepietiekama, nepilnvērtīga uztura gadījumā cilvēka organisms var mainīties un tikt traucēta tā fundamentālā darbība. Ar pilnvērtīgu un pareizu uzturu ir jāsaprot, ka uzturam jābūt vecumam, dienas ritmam atbilstošam, lai neradītu organisma iekšējo stresu, kas ar laiku izpaužas, kā agresīvas (deviantas) uzvedības problēmas.

Vislielāko stresa sajūtu bērnos izraisa stress ģimenē, taču katra indivīda personiskais stress skatāms kopumā ar lielāku sistēmu (Masarik & Conger, 2017).

Ja apskata cilvēka organisma sistēmas kopumu, tad no ekspertu interviju kopsavilkumiem veidojas izpratne par faktoriem, uz kuriem jāvērs pieaugušo uzmanība. Pamanot deviantas uzvedības problēmas, taču neizprotot cēloni, nav iespējams spriest par iespējamiem atbalsta pasākumiem, uzskata S. Ābele un M. Celmiņa:

“Tieši tāpat, kā mums ir ķermeņa higiēna, tieši tāpat mums arī ir miega higiēna un mūsu pieejai jābūt konsekventi nopietnai, lai mūsu rīcība un paradumi veidotos par rutīnu”.

“Tieši tāpēc arī cilvēkiem nešķiet, ka tas ir kaut kas jēdzīgs, jo tas taču ir tik vienkārši un tik pašsaprotams, noteikti risinājumam jābūt pašam par sevi saprotamam.”

“Taču nekas neveidojas bez pieaugušā iesaistes un noteikumu ievērošanas. Piemērota, atbilstoša vide nodrošina labu veselīgu miegu. Un tas nenotiek uzreiz, ja vienā vakarā īsi pirms

gulētiešanas neskatās telefonu, vai neskraida, netrako pirms miega tikai vienu vakaru. Ja paradumus veido šādi, tad rezultātā iegūstam vēl lielāku haosu”.

Skolas izglītība ir nākošais posms, kas seko pirmsskolas izglītībai, tāpēc būtu ļoti svarīgi jau šajā izglītības posmā uzsākt kvalitatīvu bērnu iekļaušanu pirmsskolas izglītībā, kurā darbojas un strādā augsti kvalificēti pedagogi, pieminot izglītības likumu sakarā ar procesiem izglītībā, kas šo izglītību nodrošina tās patiesajā kontekstā, lai uzlabotu izglītības kvalitāti un izglītības kvalitātes pieejamību ik vienam bērnam pēc viņa vajadzībām (1. pielikums Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumu Nr. 716, IV. daļa: Mācību vides raksturojums) (Latvijas Vēstnesis, 236, 30.11., 2018)

K. Mežaraupe uzsver:

”Galvenokārt, svarīga robežu noteikšana, ko drīkst un ko nedrīkst, cik ilgi utt... Noteikumi jāievēro ne tikai bērniem, bet arī pieaugušajiem, jo bieži vien neirotipisks bērns mācās nevis klausoties, bet vērojot un atdarinot pieaugušos.”

“Bērnam ir jānosaka noteiktas ārējās robežas. Noteikumiem jābūt arī attiecībā uz dienas plānu gan pirmsskolas izglītības iestādē, gan mājās. Bērnu izpratnei ļoti svarīga ir paredzamība, lai zinātu, kas un kad notiks. Tas palīdz bērnam labāk iesaistīties kopīgās nodarbībās un spēļu aktivitātēs. Tāpēc dienas režīmam ar visām plānotajām aktivitātēm jābūt redzamā vietā un bērniem tas jāskaidro.

“Lai palīdzētu bērnam ar uzvedības problēmām, pedagoga galvenais instruments ir iedziļināšanās un vēlme palīdzēt bērnam augt veselīgā vidē, jo aiz katra uzvedības traucējuma slēpjas kāda grūtība vai nepiepildīta vajadzība, tādēļ apzinoties vecāku nozīmīgo lomu bērna audzināšanas procesā, vēlams veidot pozitīvas attiecības ar bērna vecākiem, lai sekmētu nevēlamas uzvedības dzēšanu.”

“Iestādes vadības darbs ir nodrošināt pedagogu apmācības, pilnveidot visu darbinieku prasmes par bērnu uzvedības izpratni. Tātad mācīt atpazīt un attīstīt prasmes identificēt, vairāk vērst uzmanību, piemēram, ne tikai uz pašu bumbiņu skaitu sēnītei, bet arī konkrētajā brīdī trenēt un vērst uzmanību uz to, ka bērns spēj uztvert un tā ir viņa tiešā spēja”.

“Sagatavotība nākošajam izglītības posmam ir izaicinājums bērniem un pieaugušajiem. Bērniem ir jāiemāca, lai viņi spētu respektēt viens otru, pamanīt, ka citiem arī sajūtas, mācīt uzvedības prasmes un faktiski pārskatīt esošās prasmes un pievienot jaunas, tātad pārskatīt un mācīt, ievērojot vides veidošanas principus”.

No minētā tiek secināts, ka svarīgi ir definēt uzdevumus attiecīgajam darbības veidam, attiecīgajā situācijā (Nakayama, 2018).

Uzdevumiem pakārtota rīcības attīstības programmas realitāte ir tagadne, kuru nepieciešams uzturēt, kurā nepieciešams realizēt pagātnes skatu punktu, taču vērstu uz nākotnes vajadzībām pēc jaunas misijas, vīzijas, mērķiem, lai sekmētu bērnu iespējas piepildīt esošās vajadzības un radīt jaunas vērtības (Dzenovska, 2012).

K. Mežaraupe papildina savu pieredzes un prakses stāstījumu, kas sasaista visus pētījuma intervijas respondentu viedokļus, ka:

“Dažādi pētījumi par uzvedību rāda, ka daudz efektīvāk par sodiem darbojas uzslavas un pozitīvais pastiprinājums. Turklāt ir svarīgi uzslavu un uzmanību izrādīt uzreiz, kad bērns izpilda norādījumus. Vēlams izvairīties no pastiprinātas uzmanības situācijās, kad bērns cenšas izvairīties no pienākumiem vai demonstrē negatīvu uzvedību. Svarīgi veicināt to, lai bērnam būtu vēlme tikt pie apkārtējo uzmanības pozitīvā veidā un uzslavēt bērnu reizēs, kad viņam ir izdevies izpildīt uzdotos darbus, viņš ir klausījies, palīdzējis un spējis ilgstoši nosēdēt mierīgi.”

“Izprotot bērna vajadzības un noskaidrojot bērna īpatnības, veicinot pozitīvu un pieņemamu vidi, palīdzība bērnam ar nevēlamu uzvedību būtu jāsniedz komandā. Šī atbalsta komanda varētu būt pedagogs, ģimenes ārsts, neirologs, psihiatrs, psihologs, uzvedības analītiķis, sociālais darbinieks, bāriņtiesa, atkarībā no situācijas sarežģītības pakāpes.”

“Tāpat ir svarīgi runāt ar bērna vecākiem, no skatupunkta, kā mēs kopā varam palīdzēt bērnam? Kādus speciālistus varam piesaistīt un ko darīt katrs savā pusē, lai palīdzētu bērnam.”

“Pašvaldībās ir pieejamas arī dažādas atbalsta programmas bērniem ar uzvedības problēmām, intervences uzvedības koriģēšanai.”

Visi intervijas dalībnieki uzskata, ka katrā iestādē ir sava veida situācija un problēma, ka katras iestādes vadītājam un iestādes profesionāļu komandai ir jāiesaistās tās risinājumu meklēšanā un realizēšanā.

E. Maurmane sasaista pirmsskolu ar “Skola 2030”, kas devusi savu ieguldījumu vērtību attīstībā. Tāpēc mums ir jābūt tik gudriem, lai to izmantotu:

“Pirmsskolas vadlīnijās (Latvijas Vēstnesis, 2018, 236), visas šīs jomas ir nosauktas – vērtība, sevis apzināšanās, klātbūtne, cieņa, cēloņu un sekū likumsakarību izprašana. Kas ir apzinātība? Tā ir spēja sevi novērot un izmainīt reakcijas. Kā mēs varam šo iemācīt bērniem? Ar apzinātu elpošanu, kas palīdz izlādēt saspringtas emocijas, kas ne vienmēr pirmajā momentā nozīmē, tās saprast un regulēt.”

“Ir nepieciešams atbalsts un kopdarbs, lai bērnu sociāli emocionālā vide būtu harmoniska. Kas ir mūsu atbalsts? Tā ir ikdienas vide – vecāki, ģimene, pedagogi un skola. Šādi būtu nepieciešams sadarboties, lai metode, kura ir radīta, darbotos. Elpošanas prakses pirmsskolā būtu nepieciešamas vismaz divreiz dienā, jo bērns lielu daļu pavada telpās un organismam vitāli nepieciešams skābeklis.”

“Kā notiek elpošana? Mūsu uzdevums ir atgriezt bērnu dabiskajā pilnas elpas ciklā, tātad lai viņš elpo ar vēderu, ja viņš veic seklu elpošanu. Tātad elpojot viņš masē diafragmu, un visus iekšējos vēdera dobuma orgānus. Šī konkrētā elpošanas vingrinājumu metode ir instruments pedagogiem un atbalstošs faktors bērnam, viņa labsajūtai, pacietības, izturības treniņam un sociāli emocionālās labsajūtas veicināšanai”.

Taču, ja pievērsš lielāku uzmanību un ieguldījumu pedagogu un iestādes darbinieku pilnveidei, respektējot bērna individuālajās vajadzības, tad mainītos attieksme pret bērniem ar īpašām vajadzībām un bērniem ar uzvedības traucējumiem, jo, kā daudzas iestādes uzsver, ka nav gatavas pieņemt īpašo vajadzību bērnus, bērnus ar nenoskaidrotiem uzvedības traucējumiem. Tas bieži vien ir iemesls, kāpēc vecāki izvēlas padoties un meklēt citu skolu, kur bērnu pieņems un sadzirdēs. Tomēr ir gadījumi, kad arī pedagogi atzīst, ka ir situācijas, kurās iekļaušana ir gandrīz neiespējama.

Arī tā notiek, tāpēc zinoša vadība meklē iespējas, ieteikumus, risinājumus, kā palīdzēt? E. Maurmane uzsver, ka:

“Teorijai ar praksi noteikti jāsadarbojas kopā, un otrādi, no prakses veidojas kāds teorētisks pamatojums, raksturīgs tikai šim laikam, un arī latviešu mentalitātei. Jā, tas būtu jāakcentē tad, kad tiek pārņemtas citu valstu prakses. Mēs pieaugušie radām telpu un vidi, kur bērna dvēselei apzināties savus iekšējos procesus, dabas un dzīves likumsakarības.”

“Tāpēc mēs nevaram nonākt pie objektīva rādītāja, ja mēs nesaliekam kopā. Piemēram N. Vārpa un A. Zauers saka, kas jāievēro no teorijas un mēs saliekam kopā, viņi savu, es savu daļu, tā izveidojot kopīgus algoritmus. Par to jau ir pētījumi vispār!”

No intervijas veidojas būtiski secinājumi, kas kalpos par pienesumu stratēģiskās vadības pirmsskolā: atbalsta modeļa izveidē bērnu uzvedības veicināšanā. Precīzi nedefinēti jautājumi veicina kvalitatīvu ekspertu interviju par bērnu kopējo labklājību, labbūtību un sekojošu jēdzienisku saturu diskusijām par uzvedības pilnveides veicinošiem faktoriem pirmsskolā. Uzsvars tika likts uz izglītības iestādes vadības nozīmi stratēģiskā plānošanā, un tajā pat laikā secināts, ka valstiski noteikta likumdošana reizēm ir palīdzīga un reizēm ierobežo vēlamās darbības.

Ekspertu intervijas respondenti uzskata, ka tēma par uzvedību ir sarežģīta un svarīgi ir savlaicīgi pamanīt nevēlamu bērna uzvedību, meklēt cēloņus, lai veiktu uzvedības korekciju, tad lielāka varbūtība, ka tā tiks dzēsta, un bērns varēs pielāgoties videi un kontrolēt iekšējos impulsus.

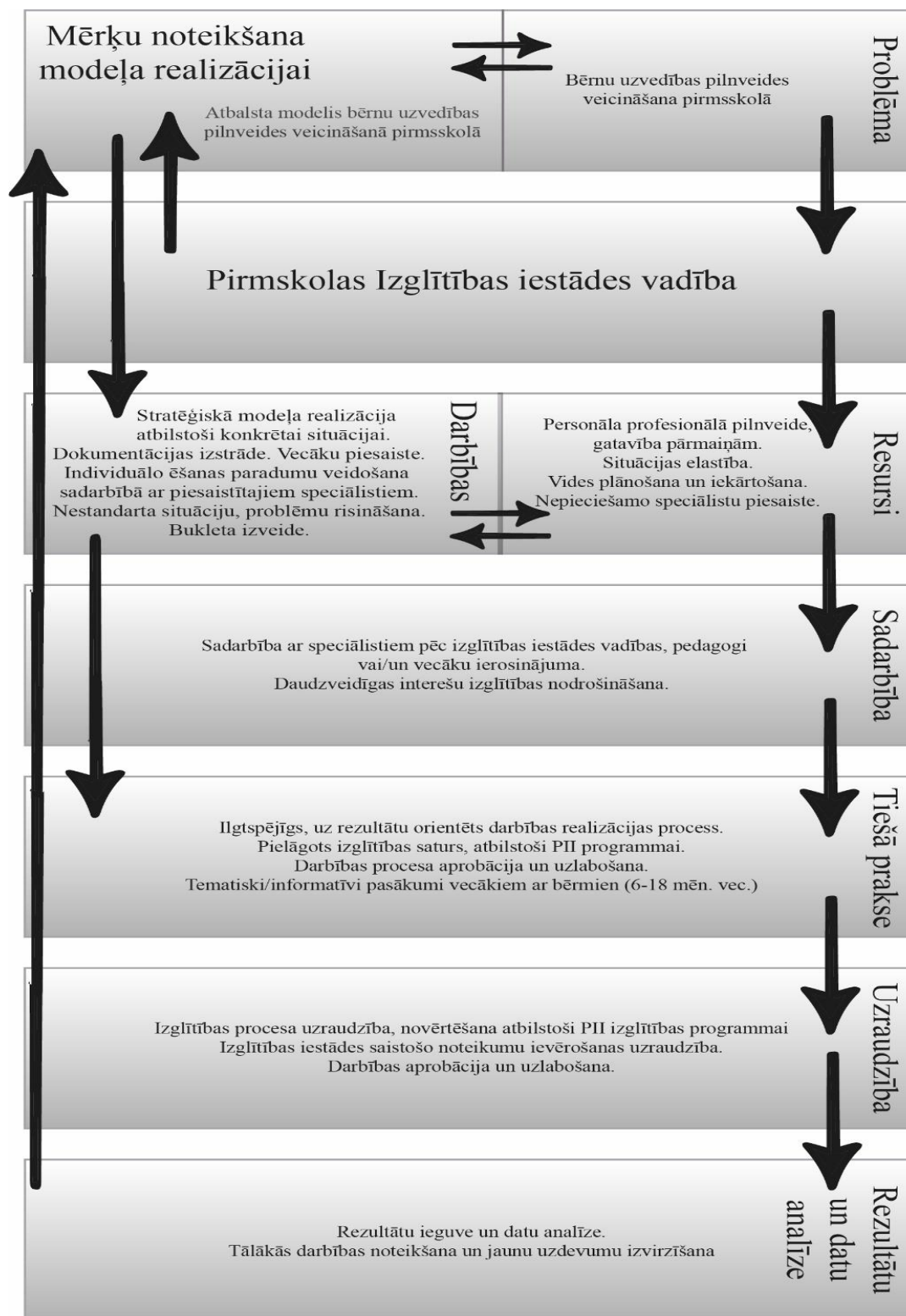
Maģistra darba autore piekrīt uztura speciālistes S. Ābeles uzskatam, ka uztura speciālistam būtu jābūt pieejamam Latvijas izglītības iestādēs. Šāds viedoklis tiek paust sabiedrībā, kam piekrīt pārējie ekspertu intervijas respondenti. Lai palīdzētu bērnu vecākiem izprast radušās problēmsituācijas, bērnu uzvedības cēloņus un sociāli emocionālo audzināšanas apskatam jābūt kopveselumā – iesaistoties ģimenei un izglītības iestādei, sadarbojoties ar medicīnas speciālistiem, piemēram, miega speciālistu, uztura speciālistu. Pēc iespējas agrāk jāpamana bērna deviantu uzvedību, kura ir traucējoša gan pašam bērnam, gan apkārtējiem. Tā veidotos iespēja savlaicīgi pievērst uzmanību bērna miega higiēnai.

Ekspertu viedokļi sakrīt, ka izglītības iestādei jāorganizē biežākas informatīvas tikšanās un seminārus gan vecākiem, gan pedagogiem, lai visi saņemtu kvalitatīvu un inovatīvu informāciju (piemēram par miegu un individuālu uztura pieeju). Pareizo, un uz pētījumiem balstītu, informāciju vecākiem ir jāmaņa atrast, atpazīt, jo jebkurš drīkst publicēt, ko vien vēlas. Tāpēc daudzi informācijas avoti mēdz būt maldinoši.

Salīdzinājumā ar aptaujas datu analīzi ekspertu intervijas pastiprina pausto viedokli, ka katrā iestādē ir sava veida situācija un problēma, ka katras iestādes vadītājam un iestādes profesionāļu komandai ir jāiesaistās tās risinājumu meklēšanā un realizēšanā. Bērnu izglītošanas, audzināšanas, mācīšanas aspektiem ir būtiska nozīme, lai tiktu apvienotas jaunas pieejas, metodes, tātad nepieciešama vadības elastitāte un spēja pielāgoties straujām pārmaiņām.

Kopumā iespējams secināt, ka teorijai ar praksi jāsadarbojas, un otrādi, no prakses veidojas teorētisks pamatojums, kas raksturīgs konkrētai situācijai, taču tālākos pētījumos veidotu jaunus teorētiskos pamatojumus.

3.3. Stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveidošanā pirmsskolā

3.2. attēls. Stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveidošanā pirmsskolā

Balstoties uz teoriju, aptauju un ekspertu intervijām ir izveidots stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveidošanā pirmsskolā.

Stratēģiskā plānošana sākas ar stratēģisko domāšanu, vērojot savu izglītības iestādi no malas. Iestādes vadītājam jāuzdod jautājumu pašam sev, lai novērtētu, kas svarīgi šobrīd un kas jādara, lai to realizētu nākotnē (Leiks, 2007). Tāpēc vadības sistēmas nodrošinājums pirmsskolās sākas ar iestādes vadītāja darbības funkcijām: likumīgām, organizatoriskām, materiālām, kā arī dažādu psiho emocionālo faktoru nodrošināšanu darba kolektīva vadībā. Iespējamie bērnu uzvedības cēloņi – stress, veselības problēmas, konflikti starp vienaudžiem, sociālo prasmju, uztveres, koncentrēšanās vai mācīšanās grūtības, tāpēc ikdienā bērniem nepieciešams profesionālu speciālistu komandas atbalsts, kurš vērstu uz izglītības iestādes stratēģijas risinājumu ilgtermiņā. Tālāk tiks apskatīti avoti un modeļa elementi uzvedības pilnveides veicināšanā.

Problēma un mērķu noteikšana

Definējot problēmu – bērnu uzvedības pilnveides veicināšana pirmsskolā un mērķi – atbalsta modeļa realizāciju bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā, uzsvērti avoti no kuriem veidots stratēģiskās vadības modelis (Dubkēvičs, 2003; Špona, 2006; Wyatt Kaminski et al., 2008; Bethere, u.c., 2013; Stangaine, 2014; VBTAI, 2022; Bērziņa, 2022; Preventīvā atbalsta sistēma bērniem / Ministru kabinets / Programma "STOP"- 4", 2023; "Latvijas Autisma apvienība", 2023). Vides faktora ietekmi uz uzvedības pilnveides veicināšanu veidota pēc – Nīmante, 2008; Gandini, 2008; Durlak et al., 2011; Šūmane, 2012; Baker & Sanders 2017; OECD, 2017; Kalvāns, 2018; Earp, 2019; Margeviča-Grīnberga, un Šūmane, 2020; Āboliņa, 2021). Sociāli emocionālās audzināšanas faktora ietekme uz uzvedības pilnveidi balstīta uz avotiem – Goulmens, 2001; Martinsone, 2003; Bethere u.c., 2013; Dzintare, 2014; Martinsone et al., 2020; "Effective Practice Guides", 2021; Zins & Eliass, 2017 Maurmane, 2023. Miega faktora ietekme uz bērnu uzvedību veidota pēc – Finn Davis et.al., 2004; Bathory & Tomopoulos, 2017; Celmiņa, 2023; Servot, et al., 2023. Uztura faktora ietekme uz bērnu uzvedības pilnveidi veidota pēc – Ly et al., 2017; Ābele, 2019; Ābele, 2021; Brenča u.c., 2023; van den Brand et al., 2023.

Resursi

Stratēģiskās vadības resursi bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā pirmsskolā veidoti pēc maģistra darba teorētiskajā un empīriskajā nodaļās izmantotiem avotiem, aptaujām un intervijām (Maurmane, 2023; VSP Rao et al., 2015; Persaud et al., 2016; Bauman, 2018; u.c.):

- Personāla profesionālā pilnveide veidota pēc Praude, & Beļčikovs 1996; Мескон, Алберт, & Хедоури, 2015; Beizītere, Grumolte u.c., 2020; Safrida et.al., 2023;

- Vides plānošana un iekārtošana veidota pēc – Nīmante, 2008; Foranda, 2000; Margeviča-Grīnberga, un Šūmane, 2020; Āboliņa, 2021;
- Nepieciešamo speciālistu piesaiste - psihologs, uztura un miega speciālisti u.c. veidota pēc Praude, & Beļčikovs 1996; Nīmante, 2008; Ābele, 2021; Celmiņa, 2023; Maurmane, 2023.

Darbības

- Realizēt stratēģiskās vadības modeli uzvedības pilnveides veicināšanā iespējams atbilstoši konkrētai situācijai. Ieteikts veidot pēc - Foranda 2000; Bauman, 2018; Bysh, 1986; Micmillan, & Tampoe, 2000; Praude, 2012; Берецъка, 2020; (Īsumā Par Izglītību 2023 (Education at a Glance 2023) OECD Indikatori PUBE ,nd, 2023). Atbilstoša informācija vecākiem par tēmu: “Sociāli emocionāla audzināšana, uztura, miega faktoru mijiedarbība uz bērnu uzvedības pilnveides veicināšanu.”
- Dokumentācijas izstrāde (izglītības iestādes saistošo noteikumu izstrāde, kuros tiek paredzēta vecāku iesaiste un sadarbība uzvedības pinveides veicināšanā) veidota pēc – European Commission, 2023; Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam, 2021;
- Vecāku piesaiste veidota pēc – Frosts, & Dolans, 2021; Ābele, 2021; Miesniece, 2022;
- Individuālu ēšanas paradumu veidošana sadarbībā ar medicīnas, uztura speciālistiem un vecākiem veidota pēc – Latvijas Vēstnesis, 43,15.03.2012; Mayo Clinic Health System, 2023 Ly et al., 2017; Ābele, 2019; Ābele, 2021; Brenča u.c., 2023; van den Brand, et al., 2023;
- Nestandarta situāciju un problēmu risināšana veidota pēc Praude, 2012;
- Situācijas elastība un gatavība pārmaiņām veidota pēc Micmillan, & Tampoe, 2000;
- Bukleta izveide “Uztura un miega ietekme uz bērna uzvedību pirmsskolā” veidots pēc Ābele, 2021; Celmiņa, 2023.

Sadarbība

- Sadarbība ar vecākiem, logopēdu, psihologu, medicīnas, uztura, miega, novada izglītības speciālistiem veidots pēc – Lui, et al., 2016; Martinsone u.c, 2020; Kyriazopoulou, et al., 2017; Masarik, et.al. 2017; Martinsone u.c, 2020;
- Daudzveidīgas interešu izglītības nodrošināšana veidots pēc Maurmane, 2023;
- Sadarbība pēc izglītības iestādes vadības, pedagogu un/vai vecāku iniciatīvas veidota pēc Bicaļ, 2018; Martinsone u.c, 2020.

Tiešā prakse

- Ilgtspējīgs uz rezultātu orientēts darbības realizācijas process veidots pēc – NAP2027, 2021; Černova un Āboltiņa, 2019.

- Pielāgots izglītības saturs atbilstoši PII programmai veidots pēc – Nīmante, 2008; Latvijas Vēstnesis, 2018, 236;
- Darbības procesa aprobācija un uzlabošana veidota pēc – Černova un Āboltiņa, 2019; Skubiņa, 2022; Preventīvā atbalsta sistēma bērniem / Ministru kabinets / Programma "STOP"- 4", 2023;
- Tematiski/informatīvi pasākumi vecākiem ar bērniem no 6-18 mēnešu vecumam veidota pēc –Martinsone u.c, 2020; Ābele, 2021; Celmiņa, 2023).

Uzraudzība

- Izglītības procesa uzraudzība un novērtēšana atbilstoši PII programmai veidota pēc – Īsumā Par Izglītību 2023 (Education at a Glance 2023) OECD Indikatori PUBE , 2023;
- Izglītības iestādes saistošo noteikumu ievērošanas uzraudzība veidota atbilstoši Izglītības likumam (Latvijas Vēstnesis, 1998, 343/344), Valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām (Latvijas Vēstnesis, 2018, 236), Izglītības iestādes nolikuma, iekšējiem kārtības noteikumiem.

Rezultāti un datu analīze:

- Rezultātu ieguve (darbības prioritāšu noteikšana īstenošana un izvērtēšana, noteikto prioritāšu noteikšana, individuāli plāni, uzdevumi, speciālistu piesaiste)
- Datu analīze (atbilstoši mērķiem, kvalitatīvs audzināšanas un mācību process, iekļaujoša vide, individuāla pieeja, laba pārvaldība)
- Tālākās darbības noteikšana un jaunu uzdevumu izvirzīšana (darbības pilnveide vai maiņa, nepieciešamo speciālistu piesaiste, sadarbība, inovatīvi risinājumi, nepopulāri lēmumi, pedagogu pilnveide).

Balstoties uz iepriekš minētajiem elementiem, tiek veidots stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveidošanā pirmsskolā. Modelis piedāvā iestāžu vadītājiem savā darbībā pārskatīt un izmantot holistiskas pieejas bērnu uzvedības pilnveidē un savas iestādes darba plānošanā iekļaut tādas uzvedības pilnveides faktoros kā uzturs, miegs, vide, sociāli emocionālā audzināšana, kā arī piesaistīt un sadarboties ar attiecīgo jomu speciālistiem. Stratēģiskās vadības sadarbība starp iestādes personālu, vecākiem un citiem speciālistiem, stiprina kopējo saikni, vērtības un mērķi veidot pozitīvu iestādes kultūru un veicināt kopēju atbildību par bērnu labklājību un izglītību.

NOBEIGUMS

Maģistra darba ietvarā tika izpētīti teorētiskie avoti par bērnu uzvedības veicinošiem faktoriem pirmsskolā. Tika noskaidrots, ka svarīgi ir apvienot uzvedības pilnveidi ar papildus atbalstošiem faktoriem, piemēram, ar mērķtiecīgas un iekļaujošas vides ietekmes mijiedarbību. Ja vidē veidojas uzvedība, kas ir atbilstoša uzvedības normām, tas ir rezultāts pareizam uzturam, pozitīvai sociāli emocionālai audzināšanai, regulārai miega higiēnai un rutīnai. Lai apstiprinātu maģistra darba uzdevumu – izpētīt zinātnisko literatūru un pētījumus par vides, uztura un miega ietekmi uz bērna uzvedību, tika pētītas teorētiskās nostādnes, pētījumi, Latvijas normatīvie akti, veiktas aptaujas un ekspertu intervijas, apkopoti secinājumi.

Ieteicams pārskatīt izglītības iestāžu darba plānošanu, kā arī izmantot Latvijā piedāvātās preventīvās intervences, programmas un ieteikumus, pārņemot un pielāgojot metodiku. Nepieciešams meklēt jaunus, inovatīvus risinājumus individuālām situācijām un nestandarta gadījumiem.

Balstoties uz apkopoto avotu analīzi, tika secināts, ka, lai realizētu izglītības iestādes stratēģiskās vadības redzējumu ilgtermiņa attīstībai, tad veiksmīga ir tāda stratēģiskā vadība, kura plāno sadarbību starp darbiniekiem, vecākiem un citām ieinteresētām personām, veidojot pozitīvu izglītības vidi. Izglītības attīstības darbībai plānošanā būtu jāpielāgo nepārtraukti mainīgiem apstākļiem, lai veiksmīgi uzlabotu esošo iestādes darbību. Tātad maģistra darba ietvarā tika pētīts kā stratēģiskā vadība spētu ietekmēt pirmsskolas bērnu uzvedības pilnveides veicināšanu.

Prioritārais izglītības iestādes vadības darbības aspekts ir struktūras izveide, kurā elementi funkcionētu un attīstītos kā viens vesels. Svarīgs nosacījums būtu nepieciešamība veikt izmaiņas vienā elementā, kas ietekmētu citus elementus, turpretī, iestādes iekšējā vide spētu funkcionēt tālāk, atbilstoši situācijai.

Ar šī secinājuma palīdzību pētījuma problēmu var identificēt – stratēģiskās vadības atbalsta nepieciešamība pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā.

Atbalsta modeļa izveidē bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā tika mērķtiecīgi veidota aptaujas respondentu izlase. Aptaujas respondentiem “pedagogiem” un “vadītājiem” viedokļi atšķiras nebūtiski. Pedagogi bērnu uzvedības problēmu saskata caur savu praktisko darbību un savās aptaujas atbildēs, visbiežāk, norādīja nepieciešamību pilnveidot zināšanas par bērnu uzvedību ietēmējušiem faktoriem (sociāli emocionālā audzināšana, vide, uzturs, miegs). Šo viedokli aptaujā norādīja arī vecāki.

Analizējot padziļināti vadītāju aptaujas viedokli, ka darba plānošanā nepieciešams izstrādāt un ieviest programmas sociāli emocionālās audzināšanas nodrošināšanai pirmsskolā, kas ļautu izteikt bērnu darbību, jūtas un emocijas caur mākslu, mūziku, attīstošo vai koriģējošo vingrošanu, rezultāti ir vērtējami kā nopietns pieteikums tam, ka vadītāji apzinās esošo problēmu (devianta uzvedība) un kritiski novērtējuši esošo problēmu pirmsskolas iestādes vidē. Tāpēc tiek domāts un plānots par jaunu ideju izmantošanu, programmu vai modeļu ieviešanu.

No minētā var secināt, ka tā ir aptaujas respondentu “pedagogu” un “vadītāju” spēja saredzēt nākotnes nepieciešamās vajadzības uzvedības pilnveides veicināšanā nākotnē. Svarīga ir pedagogu un darbinieku profesionālā pilnveide, lai stratēģiskās vadības ieviešana izglītības iestādē varētu nodrošināt ilgtspējīgu attīstību. Izglītības iestādē nepieciešams veidot uz sadarbību orientētu vidi, kur visi strādā kopā, lai spētu sasniegt kopējus mērķus. Būtisks uzsvars uz monitoringa sistēmas izveidi, kas jaunajiem pedagogiem piedāvātu individuālu atbalstu, atbilstoši viņa profesionālajām vajadzībām. Šī tendence liecina, ka jauno pedagogu pilnveidē vēl ieviešami uzlabojumi.

Novērojams, ka pirmsskolas izglītības iestāžu vadītājiem ir izaicinājums nodrošināt un pielāgot katram bērnam individuālu pieeju. No minētā var secināt, ka jāievieš diferencētas mācību pieejas, kurās ņemtu vērā bērnu individuālās vajadzības, jo katrā iestādē ir sava veida situācija un problēma, un katras iestādes vadītājam un iestādes profesionāļu komandai ir jāiesaistās tās risinājumu meklēšanā un realizēšanā. Tātad svarīga ir vadības elastitāte un spēja pielāgoties straujām pārmaiņām. Vadītāji kā svarīgus elementus stratēģiskajā plānošanā norādījuši – sadarbību, vidi, problēmanalīzi, mentoringu, personāla pilnveidi. Savukārt, kā izaicinājumu vadītāji norāda – individuālu pieeju uzvedības pilnveides veicināšanā, bet, kā grūtības stratēģiskajā vadībā – inovāciju ieviešanu.

Secināms, ka vecākiem jāpalīdz rast atbildes uz jautājumiem par bērnu uzvedību, attīstību un audzināšanu. Tātad trīspusēja sadarbība (vadītājs, pedagogs, vecāks) būtiski svarīga, lai vecāki spētu iegūt uz pētījumiem balstītu informāciju, lai rastu risinājumu deviantas uzvedības cēloņu identificēšanai un atbilstošu speciālistu izvēlē.

Padziļināti analizējot teorētiskās nostādnes, aptaujas un ekspertu intervijas, kas rosināja izveidot stratēģiskās vadības modelis bērnu uzvedības pilnveidošanā, lai veidotu stabilāku stratēģiskās vadības sadarbību starp iestādes personālu, vecākiem un citiem speciālistiem, stiprinot kopējo saikni, vērtības un mērķi veidot pozitīvu iestādes kultūru un veicinot kopēju atbildību par bērnu labklājību un izglītību.

PATEICĪBAS

- Darba vadītājam Dr. sc. admin., vad. pētn. Iretai Čeksei par iedvesmu darba idejas realizācijā un konsultācijām praktiskā darba rakstīšana laikā, par vienmēr neizsīkstošo, pozitīvo atbalstu, aktīvu ieinteresētību darba vadīšanā.

- Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas pediatrei un miega speciālistei Martai Celmiņai par ieinteresētību maģistra darba tēmas aktualizēšanā un informatīvu atbalstu.

- Uztura speciālistei uzturzinātnieces, sertificētai GAPS (Gut and Psychology Syndrome) uztura konsultantei, holistiskās medicīnas praktiķei Silvija Ābelei par atbalstu tēmas izvēlē un dalīšanos ar pieredzi, praksi un ieteikumiem vecākiem, pedagogiem, vadītājiem un politikas veidotājiem.

- Emocionālās inteliģences skolotājai, jauna mācību procesa radītājai "Apzinātības prakse bērniem", "Radošās smilšu nodarbības un elpošanas vingrinājumu ar jogas sekvencēm" vadītājai Evitai Maurmanei par atbalstu tēmas izveidē, kā arī, par plašu un aizraujošu pieredzes stāstījumu un holistiskās pieejas vecināšanu bērnu uzvedības pilnveidē.

- Jēkabpils novada izglītības psiholoģei Kristīnei Mežaraupei par konsultatīvu atbalstu un pieredzes nodošanu.

Paldies visiem draugiem un paziņām, kuri palīdzēja dalīties ar maģistra darba aptaujas informāciju, lai saņemtu no izglītības iestāžu vadītāju, pedagogu un bērnu vecāku puses profesionāli kvalitatīvas atbildes.

BIBLIOGRĀFIJA

- Abbadia, J. (2023, 8. oktobris). *Kas ir triangulācija pētniecībā: Kas ir pētniecība?* Mind the Graph Emuārs. <https://mindthegraph.com/blog/lv/kas-ir-triangulacija-petnieciba/>
- Ābele, S. (2019). *Uzturs ar samazinātu ogļhidrātu saturu (SCD/GAPS) autiska spektra simptomu mazināšanai bērniem - pilotpētījums*. [Maģistra darbs, Latvijas Universitāte]. DSpace, Latvijas Universitātes repositārijs. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/46763>
- Ābele, S., (2021). *Uzturs ar zemu ogļhidrātu saturu (GAPS) bērniem ar uzmanības*. [Bakalaura darbs, Rīgas Stradiņa Universitāte]. DSpace, Rīgas Stradiņa Universitātes repositārijs. <https://dspace.rsu.lv/jspui/handle/123456789/5455>
- Alameen, L., Male, T., & Palaiologou, I. (2015). *Exploring pedagogical leadership in early years education in Saudi Arabia*. *School Leadership & Management*, 35(2), 121-139. <https://doi.org/10.1080/13632434.2014.992773>
- Ancāne, G., Meistere, L., Užāns, A., Vasiļevska, M., Rateniece, I., Sestule, I., Jansone, D., Zīle, I (2009). *Rokasgrāmata skolotājiem, strādājošiem specializētajās iestādēs bērniem ar psihiskās veselības traucējumiem*. Metodisks materiāls <https://www.arstipsihoterapeiti.lv/uploads/Rokasgramata.pdf>
- Aptauja: Pirmsskolas vecuma bērni katru dienu ēd gaļu un saldumus*. (2015, 14. maijs). Medicine.lv. <https://medicine.lv/raksti/aptauja-pirmsskolas-vecuma-berni-katru-dienu-ed-galu-un-saldumus>
- Apvienotās Nācijas. (2023, 31. maijs). *Ilgspējīgas attīstības mērķi*. Apvienoto Nāciju Organizācijas Ilgtspējīga attīstība; Apvienotās Nācijas. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- Austers, I., Golubeva, M., & Strode, I. (2008). *Interesantas idejas nodarbībām, idejas par mācību metodēm*. https://providus.lv/article_files/855/original/Tolerance.pdf?1326200695
- Baker, S., Sanders, M.R. (2017). *Predictors of Program Use and Child and Parent Outcomes of A Brief Online Parenting Intervention*. *Child Psychiatry Hum Dev* 48, 807–817. <https://doi.org/10.1007/s10578-016-0706-8>
- Bandura, A. (2006). *Toward a Psychology of Human Agency. Perspectives on Psychological Science*, 1(2), 164-180. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2006.00011.x>
- Bathory, E., & Tomopoulos, S. (2017). *Sleep Regulation, Physiology and Development, Sleep Duration and Patterns, and Sleep Hygiene in Infants, Toddlers, and Preschool-Age Children*.

- Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, 47(2), 29–42.
<https://doi.org/10.1016/j.cppeds.2016.12.001>
- Bauman, A. (2018). Concept maps: Active learning assessment tool in a strategic management capstone class. *College Teaching*, 66(4), 213-221. DOI:10.1080/87567555.2018.1501656
- Beizītere, I., Grumolte-Lerhe, I., Ziemane, I., un Valtenbergs, V. (Red). (2020, Aprīlis). Pētījuma gala ziņojums. Iekļaujotā izglītība bērniem ar speciālām vajadzībām Latvijā. doi: ISBN 978-9934-8881-8-2
https://www.saeima.lv/petijumi/Ieklaujosa_izglitiba_bernem_spec_vajadzibam_Latvija.pdf
- Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, D., Skujiņa, V., Šalme, A., Blinkena, A., (red). (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Bērziņa, L., un Masaļska, A. (2022. gada 24. oktobris). *Bērnu uzvedības jautājums jāskatās kontekstā; vardarbīgi ir arī pieaugušie*. [Videofails]. <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/pedagoge-bernu-uzvedibas-jautajums-jaskatas-konteksta-vardarbigi-ir-ari-pieaugusie.a479313/>
- Bethere, D., Līdaka, A., un Plostniece, A., Ponomorjova, J., Striguna, S. (2013). *Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamiem, kuriem ir uzvedības traucējumi*. Rīga: VISC. http://visc.gov.lv/specizglitiba/metmat_esfpr.shtml
- Bicaj, A., Bytyqi, A., Azizi, T., & Xhemajli, A. (2018). Cooperation of preschool institutions with parents toward early childhood education. *Thesis*, 7(2), 75-101.
- Brenča, D. & Solomaha, O., Vaidere, D. (2023. gada 27. Jūlijs). Portāls ārstiem un farmaceitiem. *Bērna uztura pamatprincipi un aktualitātes*. <https://www.doctus.lv/raksts/medicina-un-farmacija/kliniska-prakse/berna-uztura-pamatprincipi-un-aktualitates-5754/>
- Broidy, M. L., Nagin, D. S., Tremblay, R. E., Bates, J. E., Brame, B., Dodge, K. A. Vitaro, F. (2003). *Developmental trajectories of childhood disruptive behaviors and adolescent delinquency: A six-site, cross-national study*. (K. Pérez-Edga, Redaktors)
<https://doi.org/10.1037/0012-1649.39.2.222>
- Bysh, T. (2006). Theories of Educational Management. *International Journal of Educational Leadership Preparation*, 1 (2). NCPEA Publications. <http://www.ncpeapublications.org>
- Bysh, T. (2007). Educational leadership and management: theory, policy, and practice. *South African Journal of Education*, 27(3), 39.- 406.
<https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1150205.pdf>
- Celmiņa, M. (2023. gada 31. maijs). *Miegs*. <https://www.veselapasaule.lv/lv/lasitava/miegs>

- Černova, E., un Āboltiņa, L. (2019). *Pētījumi pirmsskolas pedagoģijā un to atspoguļojums Latvijas Universitātes Rakstos*. <https://doi.org/10.22364/aul.100.pgs.02>
- Chan, C. W. (2018). Leading today's kindergartens: Practices of strategic leadership in Hong Kong's early childhood education. *Educational Management Administration & Leadership*, 46(4), 679-691.
- Clark, C., Dyson, A., & Millward, A. (Eds.). (1995). *Towards Inclusive Schools?* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429469084>
- Clifford S, Doane LD, Breitenstein R, Grimm KJ, Lemery-Chalfant K. (2020) Effortful Control Moderates the Relation Between Electronic-Media Use and Objective Sleep Indicators in Childhood. *Psychol Sci*. 2020 Jul;31(7):822-834. doi: 10.1177/0956797620919432. Epub 2020 Jun 19. PMID: 32558622; PMCID: PMC7492726.
- Davis, K. F., Parker, K. P., & Montgomery, G. L. (2004). Sleep in infants and young children: Part one: normal sleep. *Journal of Pediatric Health Care*, 18(2), 65-71.
- Deviances socioloģija. (2024). Enciklopēdija.lv. <https://enciklopedija.lv/skirklis/2633-deviances-sociolo%C4%A3ija>
- Dewey, J. (2023). *John Dewey: The Philosophy of Education*. DigiCat.
- Dogan, N. (2015). The intersection of entrepreneurship and strategic management: strategic entrepreneurship. *Procedia-Social and behavioral sciences*, 195, 1288-1294.
- Dubkēvičs, L., un Ķestere, I. (2003). *Saskarsme: Lietišķā etiķete*. Rīga: Jumava.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child development*, 82(1), 405-432.
- Dzenovska, D. (2012). *Aizbraukšana un tukšums Latvijas laukos: starp zudušām un iespējamām nākotnēm*. Rīga: Biznesa augstskola Turība <https://www.savskaktins.lu.lv/monografijas/aizbrauksana-un-tuksums-latvijas-laukos/>
- Dzintere, D., Stangaine, I., un Augstkalne, D. (2014). *Bērņa komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: RaKa.
- Earp, J. (2019). Traditional classrooms and Innovative Learning Environments. *Teacher Magazine*. [Електронний ресурс]. <https://www.teachermagazine.com.au/articles/traditional-classrooms-and-innovativelearning-environments> (Skatīts 10.05. 2022).
- Effective Practice Guides. (2021). Social and Emotional Development. *U.S. Department of Health & Human Services ECLKC*. <https://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/school-readiness/effective-practice-guides/social-emotional-development>

- European Commission. (2023. gada 28. 12). *European Education Area. Quality education and training for all. Strategic framework*. Iegūts no <https://education.ec.europa.eu/lv/about-eea/strategic-framework>
- Fadel, C., Bialik, M., & Trilling, B. (2015). *Četru dimensiju izglītība*. Mācību programmas pārveidošanas centrs.
- Fayol, H. (1949). *General and industrial management*. Mansfield Centre, Ct Martino Publ.
- Fehervari, A., & Szell, K. (2014, december 2-án). *Kutatás. Konferencia a kisgyermekkori nevelésről*. <https://ofi.oh.gov.hu/hir/konferencia-kisgyermekkori-nevelesrol-0>, https://ofi.oh.gov.hu/sites/default/files/attachments/fehervari_aniko_-_szell_krisztian.pdf
- Feldman, H. M., & Reiff, M. I. (2014). Attention deficit–hyperactivity disorder in children and adolescents. *New England Journal of Medicine*, 370(9), 838-846
- Firmansyah, D., & Saepuloh, D. (2022). Social Learning Theory: Cognitive and Behavioral Approaches. *Jurnal Ilmiah Pendidikan Holistik (JIPH)*, 1(3), 297-324.
- Forands, I. (2000). *Stratēģija - kvalitāte*. Rīga: Latvijas Izglītības fonds
- Frost, N., & Dolan, P. (2021). Theory, research and practice in child welfare: The current state of the art in social work. *Child & Family Social Work*, 26(3), 498-506.
- Gandini, L. (2008). Introduction to the fundamental values of the education of young children in Reggio Emilia. Insights and inspirations: *Stories of teachers and children from North America*, 24-27.
- Geske, A., un Grīnfelds, A. (2020) *Izglītības pētījumu aptaujas - no izveidošanas līdz datu apstrādei*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds
- Geske, A., un Grīnfelds, A. (2006). *Izglītības pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Gibson, S. K. (2004). Social Learning (Cognitive) Theory and Implications for Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources*, 6(2), 193-210. <https://doi.org/10.1177/1523422304263429>
- Goulmens, D. (2001). *Tava emocionālā inteliģence*. Rīga: Jumava.
- Iekļaujošā izglītība. (2022). Enciklopēdija.lv. <https://enciklopedija.lv/skirklis/157512-iek%C4%BCaujo%C5%A1%C4%81izgl%C4%ABt%C4%Abba>
- Izglītības likums. Latvijas Vēstnesis, 343/344, 17.11.1998. <https://likumi.lv/ta/id/50759>
- Izglītības vadība. (2023). Enciklopēdija.lv. <https://enciklopedija.lv/skirklis/2062-izgl%C4%ABt%C4%ABbas-vad%C4%ABba->

- IZM (2020). *Pētījums. Priekšnosacījumi sekmīgai pārejai no pirmsskolas izglītības uz sākumskolas izglītību, tostarp iekļaujošās izglītības principa īstenošanai.* <https://www.izm.gov.lv/lv/media/11465/download>
- Kāda ir mūsu bērnu sociāli emocionālā labsajūta? – *Izglītības iniciatīvu centrs.* (nd). Iegūts 2024. gada 7. aprīlī no <https://iic.lv/kada-ir-musu-bernu-sociali-emocionala-labsajuta/>
- Kalvāns, Ē. (2018). *Attīstības psiholoģija. Mācību līdzeklis.* Rēzekne: Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija. <http://books.rta.lv/index.php/RTA/catalog/download/7/6/20-2?inline=1>
- Ķestere, I. (2005). *Pedagoģijas vēsture. Skola. skolotājs, skolēns.* Rīga: Zvaigzne ABC.
- Kincāns, V. (2011). *Etīkete: 6. papildinātais izdevums.* Rīga: Apgāds Biznesa Partneri.
- Körner I., Tisdall, K., Uhlmann, S., & Schmid, B., Vienna, L., Freyhoff, G., Rígrová, D., (2019). *Towards Inclusive Education.* https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2019/01/Best-Practice-Education_EN-FINALWEB.pdf
- Kristapsone, S. (2014). *Zinātniskā pētniecība studiju procesā.* Jelgava: Biznesa augstskola Turība.
- Kyriazopoulou, M., Bartolo, P., Björck-Åkesson, E., Giné, C., & Bellour, F. (2017). *Inclusive early childhood education new insights and tools – contributions from a European study.* Odense. <https://www.um.edu.mt/library/oar/handle/123456789/29108>
- Labklājības ministrija. (2022). *Vides pieejamības vadlīnijas publiskām būvēm un telpām un publiskajai ārtelpai.* https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/data_content/pieejamiba_12042018_lm_vadlinijas1.pdf
- Lai, T., Liu, F., & Huang, Y. (2022). The Influence of Parental Educational Expectations on Children's Higher Education Attainment: Re-estimation Based on Instrumental Variables. *Frontiers in Psychology*, 13, 899348.
- Lasmanis, A. (2010). *Mācību retrospektīvs raksturojums un perspektīva izglītības iestādē.* <https://profizgl.lu.lv/mod/book/view.php?id=517&chapterid=229>
- Latvijas Autisma Apvienība (2023. gada 19. maijs). *Izaicinošas uzvedības cēloņu identificēšana no ABC tabulas.* [https://www.veselapasaule.lv/lv/lasitava/autiska-spektra-traucejumi/izaicinosas-uzvediba/izaicinosas-uzvedibas-celonu-identificesana-no-abc-tabulas#piemers.](https://www.veselapasaule.lv/lv/lasitava/autiska-spektra-traucejumi/izaicinosas-uzvediba/izaicinosas-uzvedibas-celonu-identificesana-no-abc-tabulas#piemers)
- Lazda, A. (2021, 15. jūnijs). UNESCO ceļvedis “*Izglītība ilgtspējīgai attīstībai: 2030.*” Epale.ec.europa.eu. <https://epale.ec.europa.eu/lv/resource-centre/content/unesco-celvedis-izglitiba-ilgtspējigai-attistibai-2030#:~:text=Ce%C4%BCvedis%20ir%20glob%C4%81ls>
- Leiks, N. (2007). *Stratēģiskā plānošana.* Rīga: Multineo, SIA.

- Linka, A., un Zvaigzne, I. (2020. gada 25. februāris) *Sociāli emocionālās prasmes nav mazsvarīgākas par akadēmiskajām zināšanām*. [Latvijas radio: LR1, LSM.lv]. <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/gimenes-studija/sociali-emocionalas-macisanas-prasmes-vispirms-jaapgust-skolotaj.a126900/>
- Liu, J., & Raine, A. (2017). Nutritional status and social behavior in preschool children: the mediating effects of neurocognitive functioning. *Maternal & child nutrition*, 13(2), e12321.
- Luika, S. (2013). *Inovātīvs latvijas sporta nozares stratēģiskās plānošanas modelis*. [Promocijas darbs, Latvijas Universitāte]. DSpace. Latvijas Universitātes repozitāris. https://www.lspa.lv/files/2012/25.12/Luika_Signe_2013.pdf
- Ly, V., Bottelier, M., Hoekstra, P. J., Arias Vasquez, A., Buitelaar, J. K., & Rommelse, N. N. (2017). Elimination diets' efficacy and mechanisms in attention deficit hyperactivity disorder and autism spectrum disorder. *European child & adolescent psychiatry*, 26, 1067-1079.
- Margeviča-Grīnberga, I., un Šūmane, I. (2020). *Mūsdienīga mācību vide skolēnu aktīvai iesaistīšanai mācību procesā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/54423/margevica_grinberga_ieva-sumane_ilze-muzdieniga_macibu_vide_skolenu_aktivai_iesaistisanai_mac_procesa-book.pdf?sequence=1
- Martena, S. (2023. gada 19. jūlijs). Metodiskie ieteikumi pirmsskolas un sākumskolas pedagogiem darbā ar bērniem latviešu valodā lingvinistiski neviendabīgā vidē. *Izglītības uz zinātnes ministrija*. Rīga. <https://www.izm.gov.lv/lv/media/20325/download?attachment>
- Martinsone, B. (2003). *Pieaugušo piesaistes izpēte ar pašnovērtējuma metodēm*. [Disertācija, Latvijas Universitāte]. DSpace. Latvijas Universitātes repozitārijs. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/558>
- Martinsone, B., Agliati, A., Aguillar Barriga, P., Cifuentes, P. A., Baena, I. B., Berzanskyte, J., ... Ferreira, M. (2020). *Rokasgrāmata. Metodiskie paņēmieni skolēnu sociāli emocionālo prasmju novērtēšanai skolā*. Rīga: Eiropas Savienības programma Erasmus+. <https://www.visc.gov.lv/lv/media/20780/download>
- Martinsone, B., Niedre, R., un Bērziņa, S. (2019). Sociāli emocionālā mācīšanās. Nodarbību plāni 1.–12. klasei. Metodisks līdzeklis. Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/I/002. <https://mape.gov.lv/api/files/EC38043B-D692-4825-88952EFE08909084/download>
- Mārtinsone, K., Pipere, A. un Kamerāde, D. (red). (2016). *Pētniecība. Teorija un prakse*. Rīga: RaKa.

- Mārtinsone, K., un Pipare, A. (red). (2021). *Zinātniskās darbības metadloģija: starpdisciplināra perspektīva*. Rīga: RSU.
- Masarik, April S. and Conger, Rand D. (2017). Stress and Child Development: A Review of the Family Stress Model. *Current Opinion in Psychology*, 13, 85-90. <http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.008>
- Matthys, W. & Lochman, J. E. (2010). *Oppositional Defiant Disorder and Conduct Disorder in Childhood*. John Wiley & Sons. *Scientific Research. An Academic Publisher*. <https://doi.org/10.1002/9780470684382>
- Maurmane, E. (2023). Apzinātības prakse bērniem (5-7g.v.) "Radošā smilšu nodarbība un elpošanas vingrinājumi ar yogas elementiem.". *Lauku atbalsta dienests*. Talsi. <https://holisticwellness.lv/par-mani/>
- Mayo Clinic Health System. (2023. gada 3. 3). *Sleep: An essential element of success for children*. Iegūts no <https://www.mayoclinichealthsystem.org/hometown-health/speaking-of-health/sleep-an-essential-element-of-success-for-children>
- Messer, E. J., Lumsden, A., Burgess, V., & McGuigan, N. (2021). Young children selectively adopt sharing norms according to norm content and donor age. *Cognitive Development*, 59, 101088.
- Micmillan, H., & Tampoe, M. (2000). *Strategic Management: Process, Content, and Implementation*. OUP Oxford: OUP Oxford. <https://resource.1st.ir/PortalImageDb/ScientificContent/81ae309d-6c85-4e58-a07582a5397f0372/Strategic%20Management%20Process,%20Content%20And%20Implementation.pdf>
- Miesniece, A. (2022). *Bērnu uzvedības problēmu un vecāku audzinošās uzvedības izmaiņas pēc dalības modificētajā multimodālās agrīnās intervences programmā Stop 4-7*. Iegūts no [Maģistra darbs, Latvijas Universitāte]. DSpace, Latvijas Universitātes repozitorijs. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/60763/299-89791Miesniece_Asanta_Agne_am17096.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mihailovs, I. J., Lorence, I., Bērziņš, E., & Kalniņš, J., (2022). *Latvijas mācība: Starptautisko skolu pedagogu darba pieredze*. Rīga: LVA. <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2022/12/StarptautiskasSkolas.pdf>
- Ministru kabineta 2012. gada 13. marta noteikumi Nr. 172 "Noteikumi par uztura normām izglītības iestāžu izglītojamiem, sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju klientiem un ārstniecības iestāžu pacientiem". *Latvijas Vēstnesis*, 43, 15.03.2012. <https://likumi.lv/ta/id/245300>

- Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumi Nr. 716 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem". *Latvijas Vēstnesis*, 236, 30.11.2018. <https://likumi.lv/ta/id/30337>
- Ministru kabineta 2023. gada 19. decembra noteikumi Nr. 813 "Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 5. jūlija noteikumos Nr. 445 "Pedagogu darba samaksas noteikumi"". Publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", 28.12.2023., Nr. 250 <https://www.vestnesis.lv/op/2023/250.10>
- Murphy, P. K., Knight, S. L., & Dowd, A. C. (2017). Familiar Paths and New Directions. *Review of Educational Research*, 87(1), 3–6. <https://doi.org/10.3102/0034654317691764>
- Murray, J. (2013). Becoming an early year's professional: developing a new professional identity. *European early childhood education research journal*, 21(4), 527-540.
- Nakayama, T. (2018). Empirical study on the application of strategic management tools and techniques in Japanese Companies. *European Journal of Business and Management*, 10(10), 134-144.
- NAP2027. (2021). Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam. <https://www.mk.gov.lv/lv/media/15162/download?attachment>
- Nīmante, D. (2008). *Bērnu ar speciālām vajadzībām un īpašām vajadzībām iekļaujoša izglītība Latvijā: Vēsturiskais un mūsdienu konteksts*. [Promocijas darbs, Latvijas universitāte]. DSpace. Latvijas Universitātes repositārijs. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/4759/27873Dita_Nimante_2008_.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- OECD (2017), *The OECD Handbook for Innovative Learning Environments, Educational Research and Innovation*, OECD Publishing. Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264277274-en>
- OECD (2023). Īsumā par izglītību 2023. (Education at a Glance 2023). OECD indikatori. <https://www.izm.gov.lv/lv/media/20082/download?attachment>
- OECD prasmju stratēģijas īstenošanas vadlīnijas Latvijai. (2020). OECD prasmju pētījums. ESAO. <https://doi.org/10.1787/ebc98a53-en>
- Persaud, N., Woodhouse, M., & Scriven M. (2016). Enhancing the strategic management process through the use of professional evaluation methods and the logic of evaluation. *Journal of MultiDisciplinary Evaluation*, 12(26), 1-11.
- Praude V., Beļčikovs J. (1996). *Menedžments*. Rīga: Vaidelote
- Praude, V. (2012). *Menedžments 2. Grāmata*. Rīga: SIA Burtene

- Preventīvā atbalsta sistēma bērniem / Ministru kabinets. (nd). www.mk.gov.lv. Iegūts 2024. gada 7. aprīlī no <https://www.mk.gov.lv/lv/preventiva-atbalsta-sistema-berniem>
- Rokasgrāmata. (2015). Iegūts 2024. gada 9. aprīlī no <https://www.visc.gov.lv/lv/media/20780/download?attachment>
- Sacher, W. (2006). *Didaktik der Lernökologie: Lernen und Lehren in unterrichtlichen und medienbasierten Lernarrangements*. Julius Klinkhard
- Safrida, S., Tannady, H., Solissa, E. M., Sapulete, H., & Al Haddar, G. (2023). Strategic Leadership Analysis of School Principal to Improve Learning Quality. *Jurnal Pendidikan dan Kewirausahaan*, 11(2), 391-399.
- Schonert-Reichl, K. A. (2017). Social and emotional learning and teachers. *The future of children*, 137-155.
- Servot, S., St-Amand, A., Rousseau, M., Simard, V., & Touchette, E. (2023). Sleep ecology, objective sleep characteristics and behavior problems in preschoolers referred to child protection services: An exploratory study. *Child Abuse & Neglect*, 138, 106075.
- Skubiņa, I. (2022). Pētījums agrīnā preventīvā atbalsta sistēmas un agrīnā profilakses un intervences pakalpojumu groza izvedē Latvijā. [PowerPoint prezentācija]. https://ppdb.mk.gov.lv/wpcontent/uploads/2022/05/Petijums_agrina_prevent_atbalsta_sistem_un_pakalpojumu_groza_izveidei.pdf.
- Storyboard That. (2019, 15. jūlijs). Sociālā un Emocionālā Mācīšanās . Storyboard That. <https://www.storyboardthat.com/lv/articles/e/soci%0c4%0811%0c4%081-emocion%0c4%0811%0c4%081-m%0c4%081c%0c4%ab%0c5%a1an%0c4%081s>
- Špona, A. (2006). *Audzinašanas process teorijā un praksē*. Rīga. RaKa.
- Stangaine, I. (2014). *Pirmsskola vecuma bērna dialogrunas attīstība rotaļās*. [Promocijas darbs, Latvijas Universitāte]. DSpace. Latvijas Universitātes repositārijs. https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45275/i_stangaines_disertacija.pdf?sequence=1
- Šūmane, I. (2012). *Pusaudžu mācību sasniegumus veicinoša*. [Promocijas darbs, Latvijas Universitāte] DSpace. Latvijas Universitātes repositārijs. <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/4671>
- Tīsa, G. (1999). *Henrija Faijola vadīšanas principi*. [Referāts. Latvijas Universitāte]. <https://buzzhairs.blogspot.com/2012/03/henrija-faijola-vadisanas-principi.html>
- Tūna, A. (2011). *Iekļaujošā izglītība: no filozofijas līdz ikdienas praksei*. Eiropas Sociālā fonda projekts „Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta sistēmas izveide” (vienošanās

- Nr.2010/0330/1DP/1.2.2.4.1/10/IPIA/VIAA/001). <https://www.visc.gov.lv/lv/media/691/download?attachment>
- Urdze, T. (1999). *Būt. Zināt. Prast. - Metodes veiksmīgam darbam ar auditoriju*. Latvijas Pieaugušo izglītības apvienība. <https://metodes.lv/par-metodes-lv/>
- Usovs, G. (2016). *Administratīvā doktrīna un tās pamatlicējs H. Faijols*. [Lekcija]. <https://s.siteapi.org/7253bfl65abde96.ru/docs/f065c3b36dd480f8b9b1bd71d6bcd18493de84e9.pdf>
- Uzvedības attīstību ietekmējošie faktori dažādos vecumposmos, kā arī kritēriji un rādītāji* – Pedagoģs. (nd). Iegūts 2024. gada 7. aprīlī no <https://pedagoģs.lv/2018/02/16/uzvedibas-attistibu-ietekmejosie-faktori-dazados-vecumposmos-ka-ari-kriteriji-un-to-raditaji/>
- V S P Rao, & Bais, A. (Eds) (2015). *Strategic-management-nmims. NMIMS Global Access – School for Continuing*. <https://studylib.net/doc/27000551/strategic-management-nmims>
- van den Brand, A. J., Hendriks-Hartensveld, A. E., Havermans, R. C., & Nederkoorn, C. (2023). Child characteristic correlates of food rejection in preschool children: *A narrative review*. *Appetite*, 107044.
- VBTAI. (2022). *Sadarbības tīkls konsultatīvā atbalsta sniegšanai bērniem ar saskarsmes grūtībām un uzvedības tarucējumiem*. Rokasgrāmata. <https://www.bac.gov.lv/lv/media/1444/download?attachment>
- Veics, V. (1989). *Uzvedības kultūra saskarsmē*. Rīga. RaKa.
- Veics, V. (1998). *Uzvedības kultūra saskarsmē. Mācību līdzeklis*. Rīga: RaKa.
- VIDZEMES AUGSTSKOLA Biznesa vadības un ekonomikas fakultāte Gada projekts. (nd). Iegūts 2024. gada 7. aprīlī no https://darbi.va.lv/darbi/Alksne_BV3_GP.pdf
- Villarreal Arroyo, Y. P., Peñabaena-Niebles, R., & Berdugo Correa, C. (2023). Influence of environmental conditions on students' learning processes: A systematic review. *Building and Environment*, 231, 110051. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2023.110051>
- Vispārējās izglītības aktualitātes Latvijā un Erasmus+ loma tajā. (nd). Iegūts 2024. gada 7. aprīlī no https://www.erasmusplus.lv/sites/default/files/media_document/izm_seminars-18012022.pdf
- Vispārējās izglītības likums. 14.07.1999. Latvijas Vēstnesis, 213/215, 30.06.1999. <https://likumi.lv/ta/id/20243>
- Vossensteyn, H., Kaiser, H., Jovaišas, K., Bolinskis, G., Kovaļevskis, K., Jongbloed, B., Gumuliauskas, R., Redko, A. (2019. gada 1. oktobris). Starpziņojums par jēdziena “izglītības

- kvalitāte” definīciju un to raksturojošiem kvalitatīvajiem un kvantitatīvajiem rādītājiem.
<https://www.izm.gov.lv/lv/media/4717/download>
- Vudgeita, V. (2021). *Noslēpumainais miegs*. Rīga. Zvaigzne ABC.
- Wyatt Kaminski, J., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of abnormal child psychology*, 36, 567-589.
- Zins, J. E., & Elias, M. J. (2007). Social and emotional learning: Promoting the development of all students. *Journal of Educational and Psychological consultation*, 17(2-3), 233-255.
- Žukovs, L., (1999). *Pedagoģijas vēsture. Pamatkurss*. Rīga. RaKa.
- Берецька, С. (2020). Модель управління наступністю дошкільної та початкової шкільної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. doi: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227418>
- Грушевицкая, Т. Г., Попков, В. Д., & Садохин, А. П. (2002). Основы межкультурной коммуникации.
- Мескон, М., Альберт, М., & Хедоури, Ф. (1997). Основы менеджмента.

PIELIKUMI

1. pielikums

Aptaujas anketa pētījumam “Stratēģiskā vadība pirmsskolā: atbalsta modelis bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā”

1. Dzimums
2. Vecums
3. Dzīves vieta
4. Izglītības līmenis
5. Tautība
6. Nodarbošanās:
 1. Izglītības iestādes vadītājs
 2. Pedagoģs
 3. Bērnu vecāks

7. Kādi būtu Jūsu ieteikumi uzvedības pilnveides veicināšanā pirmsskolā? (vairākas atbildes iespējamas)

1. Izveidot un ieviest atbalsta programmu atbilstoši individuālajām bērna vajadzībām.
2. zstrādāt un īstenot mentoringa un apmācību programmas pedagogiem.
3. Veicināt sadarbību ar vecākiem.
4. Organizēt pasākumus par bērnu uzvedību ietekmējošiem cēloņiem.
5. Izveidot datu analīzes sistēmu, lai novērtētu uzvedības tendences un efektivitāti.

8. Kāds būtu Jūsu stratēģiskās vadības mērķis pirmsskolas izglītībā?

1. Tiktu īstenoti individuāli pozitīvu uzvedību veicinoši pasākumi.
2. Tiktu veidota lielāka sadarbība starp pedagogiem un vecākiem.
3. Tiktu veidota stimulējošāka un iedvesmojošāka vide.
4. Tiktu veicināta bērnu akadēmiskā Izglītība.
5. Latvijas pirmsskolas izglītībā viss ir kārtībā, neko nevajag mainīt.
6. Cits

9. Kā pirmsskolā iespējams nodrošināt harmoniskāku sociāli emocionālo audzināšanu?

1. Izmantot programmas, kas palīdzētu bērniem atpazīt, saprast un pārvaldīt savas emocijas.
2. Izstrādāt un ieviest programmas, kas ļauj vairāk izteikt savu darbību, jūtas, emocijas caur mākslu, mūziku, attīstošo vai koriģējošo vingrošanu.
3. Iesaistīt vecākus izglītības procesā, organizējot kopīgus tematiskus pasākumus .
4. Veidot informatīvas tikšanās, lai pilnveidotu zināšanas par miega un uztura ietekmi uz uzvedību.

10. Ar kādām metodēm, pēc Jūsu domām, varētu ietekmēt bērnu uzvedības pilnveidi? (vairākas atbildes iespējamas):

1. Apvienot speciālistu (psihologa, uztura, miega, u.c.) ieteikumus un izstrādāt un pielāgot individuālu plānu.
2. Periodiski uzaicināt psihologu, analizēt un izmantot ieteikumus par vēlamām uzvedības pilnveides pasākumiem.
3. Nodrošināt regulāras pedagogu apmācības par uzvedības problēmām, to regulēšanu.

4. Identificēt uzvedības stiprās un vājās puses, lai pielāgotu individuālus atbalsta pasākumus.

5. Katram bērnam izstrādāt personalizētu uzvedības uzlabošanas plānu, pamatojoties uz novērtēšanas rezultātiem.

11. Kā Jūs veicinātu profesionālo attīstību un mācību procesu pedagogiem pirmsskolā? (vairākas atbildes iespējamas)?

1. Veicinātu pedagogu un darbinieku profesionālo pilnveidi;

2. Izveidotu mentoringa programmu;

3. Organizētu pasākumus, kur piedalītos gan iekšējie, gan ārējie eksperti un speciālisti;

4. Nodrošinātu pedagogiem piekļuvi tehnoloģijām un resursiem;

5. Izveidotu sistēmu, kas piedāvātu individuālu atbalstu katram pedagogam, atbilstoši viņa profesionālajām vajadzībām.

12. Kā Jūs nodrošinātu ilgspējīgu ilgtermiņa stabilitāti pirmsskolas stratēģisko vadībā?

1. Veidotu ciešu sadarbību ar vecākiem;

2. Izstrādātu ilgtermiņa plānu, kurā noteiktu skaidrus mērķus;

3. Investētu personāla sagatavošanā un apmācībā;

4. Plānotu finanses, lai nodrošinātu ilgtermiņa resursu stabilitāti;

5. Uzturētu sadarbību ar citām izglītības iestādēm, lai veicinātu pieredzes apmaiņu;

13. Kā Jūs redzat sadarbību starp pedagogiem, vecākiem, lai veidotu ilgspējīgu vadību pirmsskolā?

1. Izveidotu regulāras tikšanās (sapulces);

2. Organizētu apmācības, kuros piedalās pedagogi, vecāki;

3. Veidotu uz sadarbību orientētu vidi, kur visi strādā kopā, lai sasniegtu kopējus mērķus;

4. Izveidotu vecāku padomi, kur vecāki var iesaistīties lēmumu pieņemšanā;

5. Izveidotu sistēmu, kurā tiek izvērtēta pieredze un inovatīvas idejas.

14. Kādi ir galvenie izaicinājumi, ar kuriem Jūs saskaraties, pirmsskolas vadībā?

1. Katrs bērns ir unikāls, taču pielāgot katram individuālu pieeju ir sarežģīti;

2. Vecāki nav pietiekami informēti par pirmsskolas mērķiem un uzdevumiem mācību procesā;

3. Finansiāli ierobežojumi un nepieciešamība optimizēt resursus;

4. Pedagogi ir neelastīgi pārmaiņām un jaunajām pieejām izglītībā;

5. Efektīva datu analīze prasa laiku un resursus - ir sarežģīta, bez atbilstošiem instrumentiem.

15. Kā Jūs plānotu pārvarēt grūtības pirmsskolas stratēģiskajā vadībā?

1. Ieviestu diferencētu mācību pieeju, kurā ņemtu vērā individuālās vajadzības.

2. Organizētu regulāras tikšanās, lai uzlabotu komunikāciju ar vecākiem un iesaistītu viņus pirmsskolas dzīvē;

3. Rūpīgi plānotu un pārvaldīt finanses;

4. Nodrošinātu apmācības pedagogiem, lai veicinātu kopēju izpratni par inovācijām un to pielietojumu;

5. Ieguldītu tehnoloģijās un izglītojošos tehnoloģiskos risinājumos.

Paldies par sadarbību!

Jautājumi uztura speciālistei, uzturzinātniecei, sertificētai GAPS (*Gut and Psychology Syndrome*) uztura konsultantei, holistiskās medicīnas praktiķei Silvijai Ābelei:

1. Kā Jūs redzat iespējas informācijai par veselīgu uzturu integrēšanu sabiedrībā?
2. Kādā veidā Jūs sadarbojaties ar bērniem un viņu vecākiem?
3. Kā Jūsu zināšanas, pētījumus un praksi būtu iespējams iekļaut izglītības sistēmā, lai veicinātu bērnu uzvedības problēmu uzlabošanu?
4. Vai sadarbojaties ar pirmsskolas izglītības iestādēm?
5. Kā Jūs ieteiktu stratēģiski pareizi mainīt uztura paradumus bērniem?

Paldies par sadarbību un interviju!

Ekspertu intervijas jautājumi Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas pediatrei un miega speciālistei Martai Celmiņai:

1. Kad sākās, tāds aktīvs miega medicīnas uzplaukums Latvijā, vajadzību apzināšana un sabiedrības izglītošana?
2. Kādām bērna uzvedības pazīmēm būtu jāpievērš uzmanība pedagogam pirmsskolā, lai rastos aizdomas par miega higiēnas traucējumiem?
3. Vai esat sadarbojusies ar pirmsskolas izglītības iestādēm?
4. Ko pedagogs var ieteikt vecākiem sakarā ar miega traucējumiem?
5. Kā Jūs ieteiktu stratēģiski pareizi mainīt miega paradumus bērniem?

Paldies par sadarbību un interviju!

Ekspertu intervijas jautājumi emocionālās inteliģences skolotājai, jauna mācību procesa radītājai "Apzinātības prakse bērniem", "Radošās smilšu nodarbības un elpošanas vingrinājumu ar jogas sekvencēm" vadītājai Evitai Maurmanei:

1. Kāpēc sākāt nodarboties ar Holistiskās veselības praksēm?
2. Vai esat sadarbojusies ar pirmsskolas iestādēm?
3. Kādām bērna uzvedības pazīmēm būtu jāpievērš uzmanība pedagogam pirmsskolā, lai rastos aizdomas sociāli emocionālās audzināšanas pilnveides būtisku nepieciešamību ?
4. Ko Jūs ieteiktu vecākiem sakarā ar bērnu uzvedības traucējumu izpratni ?
5. Kā Jūs ieteiktu stratēģiski pareizi mainīt uzvedības pilnveides veicināšanu bērniem pirmsskolā?

Paldies par sadarbību un interviju!

Ekspertu intervijas jautājumi Jēkabpils novada izglītības pārvaldes psihologam Kristīnei Mežaraupei:

1. Kādām bērna uzvedības pazīmēm būtu jāpievērš uzmanība pedagogam pirmsskolā, lai rastos aizdomas - jāsāk aizdomāties par vajadzību sarunai ar vecākiem?
2. Jūsaprāt, kāds faktoru kopums pirmsskolā jāapskata, lai iedarbojoties uz uzvedības problēmām un mazinātu šo problēmu izpausmi nākošajā izglītības posmā ?
3. Ko pedagogs varētu ieteikt vecākiem sakarā ar deviantas uzvedības novēršanu?
4. Ko Jūs ieteiktu no iestādes stratēģiskās vadības puses iekļaut bērnu uzvedības pilnveides veicināšanai?

Paldies par sadarbību un interviju!

STRATĒGISKĀ VADĪBA PIRMSSKOLĀ: ATBALSTA MODELIS BĒRNU UZVEDĪBAS PILNVEIDES VEICINĀŠANĀ

Dalībnieku informēšanas lapa

Es esmu Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Jēkabpils filiāles studente, un es vadu pētījumu, kura mērķis ir: Izstrādāt iekļaujošās izglītības stratēģiskās vadības modeli pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam.

Pētījuma metodes: kontentanalīze, kvantitatīvās un kvalitatīvās (intervijas) metodes. Lai to izdarītu, es vēlētos uzdot ()dažus jautājumus ekspertu intervijā. Daži no šiem jautājumiem būs īsi, un citos lūgšim Jūs izklāstīt savas domas. Nav pareizās vai nepareizās atbildes, es ceru, ka Jūs stāstīsiet tieši to, ko domājat. Visas Jūsu sniegtās atbildes būs publiskas un izmantotas zinātniskos nolūkos maģistra darba ietvaros. Intervijā sniegtās atbildes būs publiskas minot Jūsu vārdu un uzvārdu.

Intervijas sākumā ir daži jautājumi par Jūsu vecumu, dzimumu, kā arī par to, kāda ir Jūsu profesija un darba stāžs. Pārējās daļas Jums tiks uzdoti jautājumi par to, (.....)Lūgšu Jūsu domas jautājumam: (.....)Jūsu ieteikumus pedagogiem, lai sadarbība ar vecākiem, sakarā ar deviantas uzvedības novēršanu, būtu kvalitatīvāka. Lūgšu Jūs domas un ieteikumus, piemēram, kas būtu nepieciešams iekļaut iestādes stratēģiskās vadības plānošanā, lai veicinātu bērnu uzvedības pilnveidi.

Kas redzēs manas atbildes un kā tās tiks glabātas?

Jūsu atbildes tiks izmantotas, lai analizētu pētījuma problēmu: stratēģiskā vadības atbalsta nepieciešamība pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā, un Jūs kā pētījuma dalībnieks piekrītat, ka tiksiet nosaukts. Iegūtie dati tiks analizēti tikai apkopotā veidā un visas atbildes tiks izmantotas tikai un vienīgi zinātniskos nolūkos maģistra darba ietvaros.

Kā informācija tiks izmantota

Ar Jūsu atbildēm es mēģināšu saprast, ko Jūs domājat par pirmsskolas vecuma bērnu uzvedību un uzvedību ietekmējošiem faktoriem. Es meklēšu uzvedības pilnveides modeļa veicinošus elementus sniegtajās atbildēs, un salīdzināšu atbildes no dažādām intervijas daļām. Salīdzināšu arī to, ko saka citi pētījumā iesaistītie respondenti.

Rezultāti galvenokārt tiks izmantoti manā Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Jēkabpils filiāles, programmā: Izglītības zinātnes kursa diplomdarbā: Stratēģiskā vadība pirmsskolā: atbalsta modelis bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā. Tos var publicēt arī akadēmiskās publikācijās, piemēram, grāmatās un rakstos, internetā pieejamos ziņojumos un konferencēs, kurās akadēmiķi piedalās, lai apspriestu savus atklājumus. Visa informācija, ko izmantosim, būs izmantojama tikai un vienīgi zinātniskos nolūkos maģistra darba ietvaros.

Vai tiksiet informēti par pētījuma rezultātiem?

Pēc vienošanās vai pieprasījuma būs pieejams īss izpētes rezultātu kopsavilkums, lai ikviens varētu uzzināt par pabeigto darbu.

Kas notiks, ja es to negribēšu darīt?

Piedalīšanās šajā intervijā ir pilnīgi brīvprātīga. Jums tas nav jāaizpilda obligāti, un, kad esat sākusī, Jūs varat apstāties jebkurā brīdī. Tomēr, kad iesniegsiet intervijas (klātienē vai tiešsaistē), vairs nebūs iespējams atsaukt Jūsu datus, jo nevarēsim zināt, kuras atbildes tieši ir jūsējās.

Ja jums ir jautājumi par projektu, lūdzu, sazinieties:

Svetlanu Sasko, studenta apliecības nr. ss22094, e-pasts: ss22094@edu.lu.lv

kontakttālrunis: +37129147824

Darba vadītāja: Dr.sc. admin., vad. pētn. Ireta Čekse

Tālruņa numurs:+371 2 6352016

- Evitas Maurmanes, Silvijas Ābeles, Martas Celmiņas vienošanās parakstītas ar drošu eParakstu un Kristīnes Mežaraupes apstiprinājums (sk.3. pielikumā)

Es apstiprinu, ka esmu izlasījis visu informāciju par šo pētījumu un apzinos, ka jebkurā brīdī varu pārtraukt atbildēt uz jautājumiem. Es saprotu, kas notiks ar jebkuru manis sniegto informāciju. Esmu uzdevis visus nepieciešamos jautājumus un esmu apmierināts ar atbildēm.

Dalībnieka paraksts *K. Mežaraupe*

Paraksta atšifrēšana: *KRISTĪNE MEŽARAUPE*

Datums *18.03.2024.*

**STRATĒGISKĀ VADĪBA PIRMSSKOLĀ: ATBALSTA MODELIS BĒRNU
UZVEDĪBAS PILNVEIDES VEICINĀŠANĀ**

Piekrišanas veidlapa

Šī pētījuma mērķis ir izstrādāt iekļaujošās izglītības stratēģiskās vadības modeli pirmsskolā bērnu uzvedības pilnveides veicināšanas atbalstam. Nav pareizo vai nepareizo atbilžu, mēs vēlētos, lai Jūs pastāstītu, kā Jūs domājat.

Visas Jūsu sniegtās atbildes būs publiskas un izmantotas zinātniskos nolūkos maģistra darba ietvaros.

Iesaistīšanās pētījumā ir pilnīgi brīvprātīga, Jūs jebkurā brīdī varat pārtraukt aptaujas aizpildīšanu, un jums nav jāatbild uz jautājumiem, ko Jūs nevēlaties. Tomēr, kad iesniegsiet aptauju (klātienē vai tiešsaistē), vairs nebūs iespējams atsaukt Jūsu datus, jo nevarēsim zināt, kuras atbildes tieši ir jūsējās.

Paldies par piedalīšanos!

Darba autore: Svetlana Sasko

e-pasts: ss22094@edu.lu.lv

Tālruņa numurs: +371 2 9147824

Darba vadītāja: Dr.sc. admin., vad. pētn. Ireta Čekse

E-pasts: Ireta.Cekse@lu.lv

Tālruņa numurs:+371 2 6352016

Es apstiprinu, ka esmu izlasījis visu informāciju par šo pētījumu un apzinu, ka jebkurā brīdī varu pārtraukt atbildēt uz jautājumiem. Es saprotu, kas notiks ar jebkuru manis sniegto informāciju. Esmu uzdevis visus nepieciešamos jautājumus un esmu apmierināts ar atbildēm.

Dalībnieka paraksts

Paraksta atšifrēšana:

Datums: *Datumu skatīt laika zīmogā*

Maģistra darba "Stratēģiskā vadība pirmsskolā: atbalsta modelis bērnu uzvedības pilnveides veicināšanā" piekrišanas veidlapas parakstītas: Trīs veidlapas parakstītas izmantojot elektronisko eParaksta sistēmu un viena parakstīta oriģināli ar eksperta intervijas respondenta parakstu. Parakstītās piekrišanas veidlapas glabājas pie maģistra darba autora.